

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ»

Ακαδημαϊκό έτος 2023-2024

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Αθανασίας Τσακιροπούλου (Α.Μ.: ΜΔΙ 2244)

**ΧΡΗΣΗ ΤΕΧΝΗΤΗΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΑΛΓΟΡΙΘΜΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΡΟΩΝ ΣΤΗΝ Ε.Ε. ΚΑΙ ΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ & ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ
ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ**

**USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ALGORITHMIC SYSTEMS FOR THE
GOVERNANCE OF REFUGEE FLOWS IN THE EU AND GREECE & THE RIGHTS
OF REFUGEES UNDER INTERNATIONAL AND EU LAW**

Επιβλέπουσα:

Ελένη Ρεθυμιωτάκη

Πειραιάς, Δεκέμβριος 2024

Η παρούσα είναι αφιερωμένη στους πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο που είχα την τύχη να γνωρίσω τα έτη 2021-2023, ως φόρος τιμής για την εμπιστοσύνη που μου έδειξαν κατά την εξιστόρηση της προσωπικής τους ιστορίας και κατά την νομική τους εκπροσώπηση ενώπιον των Ελληνικών Υπηρεσιών Ασύλου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	6
ABSTRACT.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
1. ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΕΧΝΗΤΗΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΑΛΓΟΡΙΘΜΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΡΟΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ Ε.Ε. ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	11
1.1. Το εννοιολογικό πλαίσιο	11
1.1.1. Σύγχρονη προσέγγιση της έννοια του πρόσφυγα.....	11
1.1.2. Οι έννοιες της τεχνητής νοημοσύνης και της αλγοριθμικής διακυβέρνησης και η δυναμική του συνδυασμού τους στη διαχείριση των μετακινούμενων πληθυσμών.....	14
1.2. Σύγχρονες εφαρμογές της ψηφιακής τεχνολογίας στη διαχείριση των προσφυγικών ροών.....	19
1.2.1. Η επιτήρηση και ο έλεγχος των συνόρων για την αποτροπή εισόδου των προσφύγων & μεταναστών και οι προβλέψεις άφιξης και προετοιμασίας υποδοχής τους.....	20
1.2.1.1. Από τις προσυνοριακές προβλέψεις έως την μετασυνοριακή καταστολή: μια τεχνολογική επισκόπηση του προσφυγικού ταξιδιού	22
1.2.1.2. Παραδείγματα χρήσης ψηφιακών εργαλείων στα σύνορα της Ε.Ε.	26
Α. Η ανάπτυξη των βιομετρικών βάσεων δεδομένων μεγάλης κλίμακας και η χρήση αλγορίθμων.....	27
Β. Τα βιομετρικά έγγραφα ταυτοποίησης	30
Γ. Τα συστήματα επιτήρησης και τα αυτοματοποιημένα συστήματα προβλέψεων.....	31
1.2.2. Η αυτοματοποίηση της έκδοσης αποφάσεων χορήγησης διεθνούς προστασίας .	35
1.2.2.1. Παραδείγματα χρήσης στην Ε.Ε.	37
1.2.3. Η μετεγκατάσταση των προσφύγων και η διαβίωση στα προσφυγικά camps (δομές φιλοξενίας – προσωρινής υποδοχής).....	40
1.2.3.1. Οι αλγόριθμοι μετεγκατάστασης	41

1.2.3.2. Η χρήση ψηφιακών συστημάτων στις δομές φιλοξενίας – προσωρινής υποδοχής : τα συστήματα «ΥΠΕΡΙΩΝ» και «ΚΕΝΤΑΥΡΟΣ» και η 13/2024 Απόφαση της ΑΠΔΠΧ σχετικά με τις νομικές παραλείψεις κατά την λειτουργία τους..... 43

2. Η ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΡΟΩΝ..... 47

2.1. Το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως υψηλό standard νομικής προστασίας 47

2.1.1 Το δικαίωμα στην ισότητα και η απαγόρευση των διακρίσεων..... 52

2.1.2. Το δικαίωμα στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή..... 54

2.1.3. Το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα 57

2.1.4. Το δικαίωμα σε χρηστή διοίκηση και το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής 58

2.1.5. Το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια, την ζωή και η απαγόρευση των βασανιστηρίων και των απάνθρωπων ή εξευτελιστικών ποινών ή μεταχείρισης..... 60

2.1.6. Το δικαίωμα στο άσυλο, η προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, απέλασης και έκδοσης και η αρχή της μη επαναπροώθησης..... 62

2.2. Η δημόσια τάξη και η εθνική ασφάλεια ως λόγος περιορισμού των δικαιωμάτων. 64

3. ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΓΚΠΔ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΤΗΣ Ε.Ε..... 66

3.1. Η προστασία των δικαιωμάτων των προσφύγων βάσει του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (ΓΚΠΔ)..... 67

3.1.1. Οι ειδικότερες διατάξεις του ΓΚΠΔ και η σημασία τους για τους πρόσφυγες..... 68

3.2. Η εφαρμογή του Κανονισμού για την Τεχνητή Νοημοσύνη (2024/1689) στο πλαίσιο των πολιτικών για την μετανάστευση και το άσυλο 71

3.2.1 Η ταξινόμηση των χρήσεων Τ.Ν. για την μετανάστευση και το άσυλο στις κατηγορίες υψηλού ή χαμηλού κινδύνου..... 73

3.2.2. Οι υποχρεώσεις και οι ευθύνες των παρόχων και των φορέων εφαρμογής των συστημάτων υψηλού κινδύνου στον τομέα της μετανάστευσης, του ασύλου και των συνόρων 75

A. Οι υποχρεώσεις των παρόχων συστημάτων Τ.Ν. υψηλού κινδύνου 76

B. Οι υποχρεώσεις των φορέων εφαρμογής τεχνολογιών Τ.Ν. υψηλού κινδύνου 78

3.2.3.Οι μηχανισμοί λογοδοσίας στο πλαίσιο εφαρμογής των πολιτικών μετανάστευσης και του ασύλου.....	80
<i>A. Η εκ των προτέρων αξιολόγηση συμμόρφωσης των παρόχων</i>	80
<i>B. Ο εκ των υστέρων έλεγχος - η εποπτεία της αγοράς και ο έλεγχος των συστημάτων T.N. από τις αρμόδιες αρχές.....</i>	82
3.2.4. Το δικαίωμα άσκησης καταγγελίας ενώπιον της αρχής εποπτείας της αγοράς.....	83
3.3. Το Νέο Σύμφωνο για την Μετανάστευση και το Άσυλο – οι οκτώ νέοι Κανονισμοί και η οδηγία της ΕΕ.....	85
3.3.1. Μια επισκόπηση του Νέου Συμφώνου για την Μετανάστευση και το Άσυλο.....	85
3.3.2. Ο Κανονισμός Eurodac – 2024/1358	88
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	91
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	95

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει την εφαρμογή και τις συνέπειες της χρήσης της τεχνητής νοημοσύνης (T.N.) και των αλγοριθμικών συστημάτων στη διαχείριση των προσφυγικών ροών στην Ευρωπαϊκή Ένωση (E.E.) και την Ελλάδα. Εστιάζοντας ιδιαίτερα στις προκλήσεις που προκύπτουν για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως αυτά κατοχυρώνονται από το διεθνές και το ενωσιακό δίκαιο. Η έρευνα αναδεικνύει τις νομικές πτυχές της ψηφιοποιημένης διαχείρισης των προσφύγων μέσω των νέων τεχνολογιών, εξετάζοντας παράλληλα τις συνέπειες της υιοθέτησής τους σε κοινωνικό και ανθρωπιστικό επίπεδο. Κεντρικό θέμα αποτελεί η ανάλυση των συγκεκριμένων τεχνολογιών που χρησιμοποιήθηκαν πιλοτικά την τελευταία δεκαετία για την διαχείριση των αυξανόμενων προσφυγικών ροών, χωρίς το απαραίτητο κανονιστικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα, συμπεριλήφθηκαν σε όλο το εύρος του προσφυγικού ταξιδιού με την χρήση αυτοματοποιημένων συστημάτων πρόβλεψης και ελέγχου των ροών, τεχνολογιών εντοπισμού και αποτροπής στα φυσικά σύνορα, συστημάτων επιτήρησης, βιομετρικών βάσεων δεδομένων, αυτοματοποιημένων αποφάσεων ασύλου, εργαλείων μετεγκατάστασης και τεχνολογιών επιτήρησης στα προσφυγικά camps. Παρότι οι τεχνολογίες αυτές φαινομενικά συμβάλλουν στην ταχύτητα και την αποτελεσματικότητα των διοικητικών διαδικασιών, εγείρουν σοβαρά ζητήματα διαφάνειας, λογοδοσίας και προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Έτσι, αναλύονται τα δικαιώματα στην ισότητα και η απαγόρευση των διακρίσεων, στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, η αρχή της χρηστής διοίκησης και αποτελεσματική προσφυγή, στην αξιοπρέπεια, την ζωή και η απαγόρευση των βασανιστηρίων και των απάνθρωπων ή εξευτελιστικών ποινών ή μεταχείρισης και τέλος το δικαίωμα στο άσυλο, η προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, απέλασης και έκδοσης και η αρχή της μη επαναπροώθησης. Βάρος δίνεται στην δημόσια τάξη και εθνική ασφάλεια ως λόγοι περιορισμού των δικαιωμάτων. Έτσι, η παρούσα διερευνά το δίπολο μεταξύ της κρατικής επιταγής για ασφάλεια και οχύρωσης των συνόρων και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αναδεικνύεται ότι, παρά τη δυνατότητα των τεχνολογιών όπως η T.N. να συνδράμουν στην διαχείριση των προσφυγικών ροών, η έλλειψη ενός επαρκούς κανονιστικού πλαισίου αυξάνει τον κίνδυνο καταχρήσεων. Στο πλαίσιο αυτό, εξετάζεται η συμβολή κανονισμών της E.E. όπως

ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων (2019/679) και ο Κανονισμός για την Τεχνητή Νοημοσύνη (2024/1689). Τέλος, απαραίτητες κρίνονται πολιτικές και νομικές παρεμβάσεις για τη διασφάλιση ότι οι τεχνολογίες αυτές θα χρησιμοποιούνται με προωθητικό τρόπο που δεν θα ποινικοποιεί το δικαίωμα στο άσυλο στο όνομα της ασφάλειας. Υποστηρίζεται ότι η τεχνολογία μπορεί να συμβάλει στη διαχείριση των προσφυγικών ροών, υπό την προϋπόθεση ότι θα αναπτυχθούν αυστηρά ρυθμιστικά πλαίσια που να διασφαλίζουν τη διαφάνεια, την αμεροληψία και τον σεβασμό των δικαιωμάτων των προσφύγων. Η ενσωμάτωση αυτών των αρχών αποτελεί προϋπόθεση για την διασφάλιση του κράτους δικαίου.

ABSTRACT

The present thesis investigates the application and consequences of the use of artificial intelligence (AI) and algorithmic systems in the management of refugee flows within the European Union (EU) and Greece. In particular, focusing on the challenges that arise for human rights as established by international and EU law. The research highlights the legal aspects of the digitized management of refugees through new technologies, while examining the social and humanitarian consequences of such adoption. A key issue is the analysis of the specific technologies that have been used on a pilot basis over the last decade to manage the increasing refugee flows without the necessary legal framework. Specifically, they have been included in the entire refugee journey using automated flow forecasting and control systems, tracking and deterrence technologies at physical borders, surveillance systems, biometric databases, automated asylum decisions, resettlement tools and surveillance technologies in refugee camps. While these technologies seem to contribute to the speed and efficiency of administrative procedures, they raise serious issues regarding transparency, accountability and the protection of fundamental rights. Therefore, the rights to equality and the prohibition of discrimination, privacy and family life, protection of personal data, the principle of good administration and effective remedy, dignity, life and the prohibition of torture and inhuman or degrading punishment or treatment, and finally the right to asylum, protection in case of removal, expulsion and extradition and the principle of non-refoulement are analyzed. Emphasis is also placed on public order and national security as grounds for restricting these rights. Therefore, this paper explores the dilemma between state imperative for security and border fortification and respect for human rights. It demonstrates that, despite the potential of technologies such as AI to assist in managing refugee flows, the lack of an adequate regulatory framework increases the risk of violations. In this context, the contribution of EU regulations such as the General Data Protection Regulation (2019/679) and the Artificial Intelligence Regulation (2024/1689) is examined. Finally, political and legal action is deemed necessary to ensure that these technologies are used in a beneficial way that does not criminalize the right to asylum in the name of security. It is argued that technology can contribute to the management of refugee flows, provided that strict regulatory frameworks are developed to ensure transparency, fairness and respect for refugees' rights. The integration of these principles is a precondition for ensuring the rule of law.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το έτος 2015, η Ευρώπη ήρθε αντιμέτωπη με ένα πρωτοφανές κύμα προσφύγων και μεταναστών στα νοτιοανατολικά της σύνορα, το οποίο αριθμούσε συνολικά στο τέλος του έτους, πάνω από ένα εκατομμύριο αιτήσεις διεθνούς προστασίας. Οι εικόνες από τις βάρκες και τους εκτοπισμένους στις ακτές των νησιών του ανατολικού Αιγαίου έκαναν τον γύρο του κόσμου και έφεραν την Ευρώπη, όπως και την χώρα μας, αντιμέτωπες με ένα μεγάλο και πρωτοφανές ερώτημα, συνοψίζοντας το ως «ανθρωπιά ή βαρβαρότητα;». Οι πράξεις αλληλεγγύης, τα πρώτα εκείνα χρόνια, συγκινούν ακόμα και σήμερα, όμως το ερώτημα δεν θα μπορούσε να απαντηθεί αμέσως. Ωστόσο οι πράξεις αλληλεγγύης ήταν η μία όψη της κοινωνικής πραγματικότητας αφού, ταυτόχρονα οι πρόσφυγες υφίσταντο και το μίσος καθώς και την αναγκαστική διαβίωση σε υποβαθμισμένες συνθήκες. Αυτό έδειξαν κάποιες επιθέσεις στις προσφυγικές δομές που δεν εμπόδισαν οι αρχές περιφρούρησης τους, η ρητορική του μίσους εναντίον τους και η τάση εξίσωσης τους με τρομοκράτες και εγκληματίες. Από τότε έχει περάσει μια δεκαετία που έφερε αλλαγές στον τρόπο κοινωνικής αντιμετώπισης των προσφύγων, στους νομικούς κανόνες, και κυρίως στην χάραξη πολιτικής από την Ε.Ε. και τα εθνικά κράτη-μέλη της. Ταυτόχρονα, κατά την διάρκεια αυτής της δεκαετίας έχουν καταγραφεί περίπου τριάντα χιλιάδες θάνατοι προσφύγων στην Μεσόγειο θάλασσα¹, ως αποτέλεσμα των επαναπροωθήσεων και των μη ασφαλών διαδρομών εισόδου. Έτσι, το ερώτημα παραμένει ακόμα, «ανθρωπιά ή βαρβαρότητα;». Οι προσφυγικές ροές αυξάνονταν με τέτοιο ρυθμό που πολλές φορές τα κράτη και οι διοικητικές αρχές αδυνατούσαν να τις αντιμετωπίσουν. Η εφαρμογή του Συμφώνου για την μετανάστευση, γνωστό ως Συμφωνία για την ζώνη Σένγκεν, κατέστη δυσλειτουργική και εντέλει αναθεωρήθηκε το 2024. Ο φόβος της τρομοκρατίας, ύστερα από τις μεγάλες τρομοκρατικές επιθέσεις στις μητροπόλεις της Ευρώπης, αυξάνονταν, όπως και ο σκεπτικισμός γύρω από τους πρόσφυγες, οδηγώντας στην θωράκιση των κρατών με αποτέλεσμα να περιορίζονται πολλές φορές σημαντικά, για λόγους εθνικής ασφάλειας και δημόσιας τάξης, τα ανθρώπινα δικαιώματα των ατόμων που βρίσκονταν στο έδαφος τους, ζητώντας να τους αναγνωριστεί άσυλο.

¹ International Organization for Migration (IOM), 2024, *Missing Migrants Project*, Διαθέσιμο: <https://missingmigrants.iom.int/region/mediterranean>

Υπό το κράτος πολιτικών και κοινωνικών πιέσεων η αξιοποίηση συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης και αλγοριθμικής διακυβέρνησης, υιοθετήθηκαν ως τα πλέον κατάλληλα εργαλεία για να επιταχυνθούν και να γίνουν αποτελεσματικότερα τα συστήματα δημόσιας διοίκησης και επομένως να ανταποκριθούν στις σύγχρονες ανάγκες και στόχους όσον αφορά την διαχείριση των προσφυγικών ροών. Οι χρήσεις τεχνητής νοημοσύνης και η αυτοματοποίηση της λήψης αποφάσεων μέσω αλγορίθμων από την δημόσια διοίκηση προκαλεί γενικότερα έντονες ανησυχίες παγκοσμίως για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ωστόσο η χρήση τους στο πεδίο της μεταναστευτικής πολιτικής και της χορήγησης ασύλου, ιδιαίτερα στα σύνορα της Ευρώπης, επεκτάθηκε χωρίς να έχει επαρκώς δημοσιοποιηθεί και συζητηθεί και χωρίς ένα ειδικότερο νομικό πλαίσιο που θα κατοχύρωνε αποτελεσματικά την προστασία των ιδιαίτερα ευάλωτων προσφυγικών ομάδων. Έτσι τα ανθρώπινα δικαιώματα για αυτούς κατά κάποιον τρόπο, αναστέλλονταν στα σύνορα της Ευρώπης, όπως επεσήμανε και ο Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων, όπως θα δούμε αναλυτικότερα παρακάτω². Η αντίληψη αυτή όμως για τα δικαιώματα δεν ταιριάζει σε μια δημοκρατική κοινωνία και ένα κράτος δικαίου αλλά προσιδιάζει περισσότερο σε μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης³ ή κατά τον Agamben, κατάσταση εξαίρεσης⁴. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον ίδιο, η κατάσταση εξαίρεσης ως μορφή διακυβέρνησης επιλέγεται από τα κράτη σε περιπτώσεις κρίσεων και ιδιαίτερα αφορούσες την ασφάλεια, με αποτέλεσμα την αναστολή βασικών δικαιωμάτων και συνταγματικών κατοχυρώσεων, η οποία έχει επιλεχθεί ιστορικά με πολύτροπους τρόπους στοχεύοντας δυσανάλογα ευάλωτες και περιθωριοποιημένες ομάδες. Η θεώρηση αυτή, έχει υιοθετηθεί και αναπτυχθεί περαιτέρω από σύγχρονους αναλυτές, αναδεικνύοντας την συνέχιση της και από τις σύγχρονες κυβερνήσεις, κανονικοποιώντας αυτόν τον τρόπο διαχείρισης απέναντι σε οποιαδήποτε μορφή κρίσης⁵, όπως θεωρήθηκε και η «προσφυγική».

² Διαθέσιμο: <https://www.euractiv.com/section/data-privacy/opinion/it-is-time-to-tear-down-this-wall/>

³ Περισσότερα για την εθνική συνταγματική ρύθμιση της κατάσταση ανάγκης: <https://www.constitutionalism.gr/i-syntagmatiki-rithmisi-tou-dikaiou-tis-anagis/>

⁴ Agamben G., 2003, *Κατάσταση Εξαίρεσης - όταν η «έκτακτη ανάγκη» μετατρέπει την εξαίρεση σε κανόνα*, 5η έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, Ελληνική έκδοση 2006

⁵ Giordanengo D., 2016, *The State of Exception*, E-International Relations. Διαθέσιμο: <https://www.e-ir.info/2016/06/21/the-state-of-exception/>

Η παρούσα ερευνητική προσπάθεια, αποσκοπεί πρώτον στο να περιγράψει τις χρήσεις ψηφιακών τεχνολογιών επιτήρησης και ταυτοποίησης καθώς και τα συστήματα αυτοματοποιημένων αποφάσεων χορήγησης ασύλου και μετεγκατάστασης που αξιοποιήθηκαν από την Ε.Ε. και την Ελλάδα για να αναδείξει δεύτερον τις προκλήσεις που θέτουν ως προς τον σεβασμό των δικαιωμάτων των προσφύγων. Τέλος θα αναλυθούν οι ειδικότερες εφαρμογές των διατάξεων του ΓΚΠΔ και του νέου Κανονισμού για την Τεχνητή Νοημοσύνη, προκειμένου να διαπιστωθεί ποια δικαιώματα των προσφύγων ενδέχεται να προσβάλλονται από τις παραπάνω εφαρμογές. Το ζητούμενο δεν είναι μια τεχνοφοβική συλλήβδην απόρριψη τους αλλά η αναζήτηση πολιτικών αρχών και νομικών διατάξεων βάσει των οποίων ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προσφύγων να μην αποτελεί μόνο θεωρητική διακήρυξη, αλλά και ουσιαστική πρακτική.

1. ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΕΧΝΗΤΗΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΑΛΓΟΡΙΘΜΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΡΟΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ Ε.Ε. ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1.1. Το εννοιολογικό πλαίσιο

1.1.1. Σύγχρονη προσέγγιση της έννοια του πρόσφυγα

Ξεκινώντας με τον ορισμό του πρόσφυγα, η κλασικότερη και νομικά ισχύουσα εκδοχή, αποτελεί αυτή της Σύμβασης του 1951 – σύμβαση της Γενεύης σύμφωνα με την οποία «ένα άτομο που λόγω βάσιμου φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του και δεν είναι σε θέση ή, λόγω του φόβου, δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας, ή που δεν έχει υπηκοότητα και είναι εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του, ως αποτέλεσμα των γεγονότων αυτών, δεν είναι σε θέση ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτή⁶». Σημαντικός κρίνεται ο ορισμός της «δίωξης», για τον οποίο όμως, παρά τις νομικές προσπάθειες καθορισμού ανά τα χρόνια, δεν έχει δοθεί συνεκτική απάντηση λόγω της ιδιαιτερότητας κάθε ιστορίας ασύλου. Έτσι κρίνεται ουσιώδες, ο χειριστής

⁶ Άρθρο 1, παρ. 2 Σύμβαση της Γενεύης

κάθε αίτησης, να βρίσκεται σε θέση να κρίνει τα πραγματικά περιστατικά σύμφωνα με τις μοναδικές συνθήκες κάθε αιτούντα συνεκτιμώντας των γεωγραφικών, ιστορικών και εθνολογικών ιδιαιτεροτήτων⁷.

Η έννοια της προστασίας των προσφύγων έχει βαθιές ιστορικές ρίζες, διαμορφωμένες στους αιώνες βίαιων μετακινήσεων λόγω πολέμων, διώξεων και πολιτικών αναταραχών, εκκινώντας από θρησκευτικές αντιλήψεις προστασίας των «ξένων» που βρίσκονταν σε ανάγκη⁸. Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918), εκατομμύρια άνθρωποι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις χώρες καταγωγής τους, σηματοδοτώντας την πρώτη μεγάλης κλίμακας προσφυγική κρίση του 20ού αιώνα⁹. Σε απάντηση αυτού, τα κράτη επεξεργάστηκαν διεθνείς συμφωνίες και συμβάσεις για την παροχή ταξιδιωτικών εγγράφων στα εκτοπισμένα άτομα, αναγνωρίζοντάς τα επίσημα ως πρόσφυγες¹⁰. Η προσφυγική κρίση, όμως κλιμακώθηκε περαιτέρω κατά τη διάρκεια και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (1939-1945), με εκατομμύρια βίαια εκτοπισμένους σε όλη την Ευρώπη με αποτέλεσμα η διεθνής κοινότητα να αναπτύξει ένα πλαίσιο κατευθυντήριων γραμμών, νόμων και συμβάσεων για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όσων διαφεύγουν από συγκρούσεις και διώξεις. Η διαδικασία αυτή, που ξεκίνησε από την Κοινωνία των Εθνών το 1921, κορυφώθηκε με τη Σύμβαση για τους Πρόσφυγες του 1951, η οποία ενοποίησε τις προηγούμενες προσπάθειες και παραμένει έως και σήμερα, η πιο ολοκληρωμένη κωδικοποίηση των δικαιωμάτων των προσφύγων σε διεθνές επίπεδο¹¹.

Με βάση τα παραπάνω, καθώς και μια σειρά άλλων νομικών κειμένων, όπως η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, καθιερώνονται για τα κράτη μια σειρά υποχρεώσεων, όπως

⁷ Γραφείο του Ύπατη Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες, 2009, *Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων*, ΣΤ' Έκδοση, Αθήνα 2009

⁸ Asylum Insight, 2019, Διαθέσιμο: <https://www.asyluminsight.com/history-of-asylum>

⁹ Frank, M. & Reinisch, J., 2017. *Refugees in Europe, 1919-1959: A Forty Years' Crisis?*, Bloomsbury Academic, London

¹⁰ United Nations High Commissioner for Refugees, *the 1951 Refugee Convention*, Διαθέσιμο: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/overview/1951-refugee-convention>

¹¹ Jaeger G., 2001, *On the history of the international protection of refugees*, International Review of the Red Cross, 83(843), pp. 727-738

η παροχή διεθνούς προστασίας¹², η αρχή της μη επαναπροώθησης¹³, η κοινωνική ένταξη (μέσω διασφάλισης πρόσβασης στην εργασία, την εκπαίδευση, την στέγαση¹⁴), ο σεβασμός της οικογενειακής ζωής και η οικογενειακή επανένωση¹⁵, η απαγόρευση των διακρίσεων¹⁶. Οι πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, δικαιούνται να απολαμβάνουν αυξημένη προστασία με βάση το κριτήριο της ευαλωτότητας¹⁷, και ταυτόχρονα ίσων δικαιωμάτων, όπως οι πολίτες των κρατών υποδοχής. Η έννοια της ευαλωτότητας στα συγκεκριμένα πλαίσια περιλαμβάνει τόσο μια σειρά καταστάσεων όπως η ανηλικότητα, η ύπαρξη κακοποίησης, ψυχικών ασθενειών, αναπηρίας αλλά και του φύλου, όμως σύμφωνα με την νομολογία του ΕΔΔΑ¹⁸ καταλαμβάνει το σύνολο των αιτούντων άσυλο, οι οποίοι ορίστηκαν ως μέλη «μιας ιδιαίτερα υποβαθμισμένης και ευάλωτης πληθυσμιακής ομάδας που χρήζει ειδικής προστασίας»¹⁹. Ωστόσο παρά την αυξημένη κατοχύρωση, οι υποχρεώσεις αυτές πολλές φορές δεν τηρούνται, ενώ ταυτόχρονα υφίσταται παραβίαση των σχετικών δικαιωμάτων, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω.

Καθώς οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες μεταβάλλονται, ο παραπάνω ορισμός των προσφύγων, παρέχει μεν προστασία σε συγκεκριμένες κατηγορίες ατόμων αλλά αποκλείει πλήθος άλλων όπως οι οικονομικοί μετανάστες, οι εκτοπισμένοι από φυσικές καταστροφές, ευάλωτες ομάδες κλπ. Η διάκριση μεταξύ προσφύγων και μεταναστών παρουσιάζεται συχνά στο δημόσιο διάλογο ως ένα ξεκάθαρο δυαδικό σύστημα νομικής κατάταξης. Κατηγοριοποιεί τους πρόσφυγες ως «άξιους» προστασίας και τους μετανάστες, ως «ανάξιους» και άρα στερούμενους ολοκληρωμένης νομικής προστασίας, που δικαιολογεί την κοινωνική περιθωριοποίηση ή απέλαση, αν έχουν εισέλθει στη χώρα υποδοχής παράτυπα. Ωστόσο αυτό το δυαδικό σύστημα δεν αντικατοπτρίζει την πολυπλοκότητα των σύγχρονων, μικτών, μεταναστευτικών ροών, όπου τα άτομα συχνά διολισθαίνουν από την μια κατηγορία

¹² Άρθρο 18, ΧΘΔΕΕ

¹³ Άρθρο 33, Σύμβαση της Γενεύης

¹⁴ Οδηγία 2013/33/ΕΕ

¹⁵ Οδηγία 2003/86/ΕΚ, Κανονισμός Δουβλίνο III (604/2013)

¹⁶ Άρθρο 21, ΧΘΔΕΕ

¹⁷ AIDA, European council on refugees and exiles (2017), The concept of vulnerability in European asylum procedures, Διαθέσιμο: [aida_vulnerability_in_asylum_procedures.pdf](#)

¹⁸ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2010, Υπόθεση M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας (Προσφυγή υπ' αρ. 30696/09), Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης, Απόφαση της 21 Ιανουαρίου 2010, Στρασβούργο

¹⁹ Ibid

στην άλλη κατά τη διάρκεια των ταξιδιών τους²⁰. Αφού λοιπόν το ισχύον πλαίσιο αντιμετωπίζει ανεπαρκώς την πραγματικότητα των σύγχρονων μετακινήσεων, προτείνεται η επινόηση ενός νέου όρου «άνθρωποι σε κίνηση» προκειμένου να συμπεριλάβει το σύνολο των ατόμων που μετακινούνται υπό το πρίσμα του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και λοιπών κοινών κανόνων²¹. Παραδείγματος χάριν, η υιοθέτηση κανόνων για τα κοινωνικοοικονομικά, πολιτικά και ατομικά τους δικαιώματα με γνώμονα την ασφάλεια και την αξιοπρέπεια των μετακινούμενων πληθυσμών²².

Η αντίληψη αυτή κρίνεται εκ μέρους της γράφουσας ορθότερη, καθώς τα αίτια των παγκόσμιων εκτοπισμών κατά τις τελευταίες δεκαετίες διαφέρουν σημαντικά από εκείνα που ίσχυαν κατά την συγγραφή και υιοθέτηση των πρώτων νομικών κειμένων για τους πρόσφυγες, όπως για παράδειγμα η κλιματική αλλαγή και οι περιβαλλοντικές καταστροφές, που δημιουργούν εκτοπισμένους, οι οποίοι δεν μπορούν να απολαύσουν την νομική προστασία του πρόσφυγα, καθώς δεν εμπίπτουν στα στενά πλαίσια του ορισμού της. Μια διεπιστημονική προσέγγιση και μελέτη γύρω από το ζήτημα αυτό είναι πλέον επιτακτική ανάγκη, ώστε να υπάρξει η κατάλληλη ζύμωση που θα οδηγήσει στην ορθότερη νομοθέτηση.

1.1.2. Οι έννοιες της τεχνητής νοημοσύνης και της αλγοριθμικής διακυβέρνησης και η δυναμική του συνδυασμού τους στη διαχείριση των μετακινούμενων πληθυσμών

Στη σύγχρονη φάση ανάπτυξης της ψηφιακής τεχνολογίας αυτή αξιοποιείται και για σκοπούς διακυβέρνησης. Το γεγονός αυτό έχει επηρεάσει σημαντικά τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε διάφορους τομείς, εξαιτίας της αυξανόμενης διαθεσιμότητας μεγάλων δεδομένων τα οποία μπορούν πλέον να καταστούν αντικείμενο σε ταχύτατο χρονικό διάστημα μέσω μηχανών αυξημένης υπολογιστικής ισχύος²³. Αναδιαμορφώνουν τις διοικητικές διαδικασίες και τον τρόπο εφαρμογής του νόμου, ενώ υπόσχονται περισσότερη αποτελεσματικότητα και

²⁰ Crawley, H. and Skleparis, D., 2017, *Refugees, migrants, neither, both: categorical fetishism and the politics of bounding in Europe's 'migration crisis'*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(1), pp. 48–64

²¹ Pijnenburg, A., Rijken, C., 2020, *Moving beyond refugees and migrants: reconceptualising the rights of people on the move*, *Interventions*, 23(2), pp. 273–293

²² Ibid

²³ Srivastava S., 2023, *Algorithmic Governance and the International Politics of Big Tech*, *Perspectives on Politics*, 21(3), pp. 989–1000

αντικειμενικότητα στη λήψη αποφάσεων. Για να κατανοήσουμε τον ρόλο που διαδραματίζουν αυτές οι τεχνολογίες στη διακυβέρνηση σήμερα, είναι σημαντικό να δοθούν περιεκτικοί ορισμοί της αλγοριθμικής διακυβέρνησης και της τεχνητής νοημοσύνης, ακολουθούμενοι από μια επεξήγηση του τρόπου με τον οποίο αυτές αλληλοεπιδρούν.

Αρχικά, η αλγοριθμική διακυβέρνηση αναφέρεται στη χρήση υπολογιστικών αλγορίθμων στις διαδικασίες διακυβέρνησης και ρύθμισης κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών δραστηριοτήτων, περιλαμβάνοντας την εφαρμογή αυτοματοποιημένων συστημάτων για τη λήψη αποφάσεων, την επιβολή κανόνων και την διαχείριση υπηρεσιών μέσω διαδικασιών που βασίζονται σε δεδομένα²⁴. Τα συστήματα αυτά, βασίζονται σε προκαθορισμένες οδηγίες και κανόνες, οι οποίοι καθοδηγούν τη λήψη αποφάσεων, επιτρέποντας την ολοκλήρωση εργασιών με ελάχιστη ή καθόλου ανθρώπινη παρέμβαση. Έτσι η αλγοριθμική διακυβέρνηση έχει υιοθετηθεί και από την διοίκηση και την δικαιοσύνη με πολύτροπα μέσα, έχοντας ως σκοπό την επιτάχυνση των διαδικασιών επεξεργασίας πληροφοριακών δεδομένων και λήψης αποφάσεων που βασίζονται σε αυτά. Πρόκειται για μια πολιτική επιλογή που νομιμοποιείται με αναφορά σε μια πιο αντικειμενική και αμερόληπτη κρίση της διοίκησης λόγω του ασφαλέστερα προβλέψιμου τρόπου επεξεργασίας των δεδομένων μέσω μαθηματικών στατιστικών και αλγορίθμων. Κεντρική ιδέα αποτελεί ότι οι διοικητικές και δικαστικές πράξεις μπορούν να είναι προϊόντα ψηφιακής επεξεργασίας προκειμένου να βελτιστοποιηθούν, να αυτοματοποιηθούν ή να υποστηριχθούν από αλγόριθμους²⁵.

Ένας αλγόριθμος, σε αυτό το πλαίσιο, είναι ένα σύνολο μαθηματικών οδηγιών που έχει σχεδιαστεί για να επεξεργάζεται δεδομένα, να εντοπίζει μοτίβα και να παράγει αποτελέσματα με βάση συγκεκριμένα κριτήρια. Ωστόσο, η αλγοριθμική διακυβέρνηση ως μορφή «κοινωνικής τάξης», σε σύγκριση για παράδειγμα με την γραφειοκρατία²⁶, εγείρει κρίσιμες προκλήσεις, αντικείμενο που αφορά άμεσα την παρούσα. Μια από αυτές, αποτελεί η έλλειψη διαφάνειας καθώς πολλοί αλγόριθμοι λειτουργούν ως «μαύρα κουτιά»²⁷, όπου η λογική αλληλουχία πίσω από τις αποφάσεις τους δεν είναι εύκολα κατανοητή από το κοινό ή ακόμη και από τα άτομα

²⁴ Katzenbach, C. and Ulbricht, L., 2019, *Algorithmic governance*, Internet Policy Review, 8(4)

²⁵ Gritsenko D., Wood M., 2022, *Algorithmic governance: A modes of governance approach*, Regulation & Governance 16(1)

²⁶ Aneesh A., 2002, *Technologically Coded Authority: The Post-Industrial Decline in Bureaucratic Hierarchies*, Stanford University

²⁷ <https://www.investopedia.com/terms/b/blackbox.asp>

που τους εφαρμόζουν. Αυτή η έλλειψη διαφάνειας μπορεί να υπονομεύσει τη λογοδοσία, καθιστώντας δύσκολη την αμφισβήτηση ή την άσκηση προσφυγής κατά των διοικητικών αποφάσεων που λαμβάνονται βάσει αλγορίθμων, ενώ ταυτόχρονα παραβιάζονται βασικές αρχές του δημοσίου δικαίου.

Ως προς την τεχνητή νοημοσύνη, αυτή μπορεί να οριστεί γενικά ως θεωρία και ανάπτυξη υπολογιστικών συστημάτων ικανών να εκτελούν εργασίες που ιστορικά απαιτούν ανθρώπινη νοημοσύνη, όπως η αναγνώριση ομιλίας, η λήψη αποφάσεων και ο εντοπισμός μοτίβων, ενώ αποτελεί έναν όρο-ομπρέλα που περιλαμβάνει μια μεγάλη ποικιλία τεχνολογιών, συμπεριλαμβανομένης της μηχανικής μάθησης, της βαθιάς μάθησης και της επεξεργασίας φυσικής γλώσσας (NLP)²⁸. Η εύρεση ενός ικανοποιητικού και κοινώς αποδεκτού ορισμού, έχει καταστεί ιδιαίτερη δύσκολη, λόγω της έλλειψης πλήρους γνώσης του τρόπου λειτουργίας της αλλά και της δυσκολίας του ακριβούς προσδιορισμού της «ευφυΐας»²⁹, ενώ σημαντική κρίνεται η νομική διατύπωση στον Κανονισμό της ΕΕ για την ΤΝ, σύμφωνα με την οποία ένα «σύστημα ΤΝ» ορίζεται ως ένα «μηχανικό σύστημα που έχει σχεδιαστεί για να λειτουργεί με διαφορετικά επίπεδα αυτονομίας και μπορεί να παρουσιάζει προσαρμοστικότητα μετά την εφαρμογή του και το οποίο, για ρητούς ή σιωπηρούς στόχους, συνάγει, από τα στοιχεία εισόδου που λαμβάνει, πώς να παράγει στοιχεία εξόδου, όπως προβλέψεις, περιεχόμενο, συστάσεις ή αποφάσεις που μπορούν να επηρεάσουν υλικά ή εικονικά περιβάλλοντα»³⁰.

Η ΤΝ εξελίχθηκε με ταχείς ρυθμούς μέσα σε λίγα χρόνια έχοντας ως αποτέλεσμα την ριζική αλλαγή σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Λόγω των χαρακτηριστικών της, έχουν αναδειχθεί βάσει των πραγματικών δεδομένων ως σήμερα, μια σειρά δυνατοτήτων αλλά και προκλήσεων κατά της χρήση αυτής. Συγκεκριμένα, διάφοροι επιστημονικοί τομείς επωφελούνται μέσω της χρήσης της, και συνακόλουθα το κοινωνικό σύνολο. Χαρακτηριστικός είναι ο τομέας της υγείας τόσο ως προς την διάγνωση ασθενειών με την χρήση μοντέλων μηχανικής μάθησης που αναλύουν ιατρικά δεδομένα, όσο και ως προς την εξατομικευμένη

²⁸ Russell, S. & Norvig, P., 2009. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson

²⁹ Μήτρου Λ, 2023, *Μπορεί ο αλγόριθμος... να είναι ηθικός, να είναι δίκαιος, να είναι διαφανής, να δικάζει και να διοικεί*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο Κρήτης 2023

³⁰ Άρθρο 3, παρ. 1. Κανονισμός 2024/1689

θεραπεία και αποκατάσταση με βάση τους γενετικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες³¹. Ταυτόχρονα, η περιβαλλοντική βιωσιμότητα και οι επιστήμες της φυσικής και της βιολογίας ενισχύονται μέσω της ανάλυσης τεράστιου όγκου δεδομένων και μετέπειτα δημιουργίας προσομοιώσεων, εντοπισμού μοτίβων και σχεδιασμού π.χ. με την βελτιστοποίηση της χρήσης ενέργειας και ανάπτυξη βιώσιμων πόλεων³². Επίσης, ο τομέας της εκπαίδευσης ενισχύεται καθώς η ΤΝ συμβάλει στην δημιουργία προσαρμοσμένων μαθησιακών προγραμμάτων, καλύπτοντας διαφορετικές ανάγκες και μαθησιακές ιδιαιτερότητες, συμβάλλοντας στην ουσιαστική πρόσβαση και ποιότητα αυτής³³. Επιπλέον, η ΤΝ βελτιώνει την προσβασιμότητα για άτομα με αναπηρίες, τροφοδοτώντας εργαλεία όπως λογισμικά μετατροπής ομιλίας σε κείμενο, μετάφρασης σε πραγματικό χρόνο και συστήματα αυτόνομης κινητικότητας³⁴.

Ταυτόχρονα με τα ανωτέρω, η ΤΝ δημιουργεί μια σειρά προκλήσεων σε ηθικό και νομικό επίπεδο με κοινή συνιστώσα τους φόβους που δημιουργούνται για την αποτελεσματική προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αντικείμενο με το οποίο καταπιάνεται η παρούσα. Ενώ οι προκλήσεις μπορεί να είναι διαφορετικές σε κάθε τομέα χρήσης, τα κοινά σημεία αφορούν την πρόκληση για το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής λόγω της συλλογής τεράστιων όγκων δεδομένων, τους φόβους αμεροληψίας των δεδομένων και της αδιαφάνειας κατά την λήψη αποφάσεων και δημιουργίας συμπερασμάτων³⁵. Τέλος, τα συστήματα ΤΝ μπορεί να έχουν την δυνατότητα να ξεπερνούν τις ανθρώπινες ικανότητες όμως δεν ευθυγραμμίζονται πάντα με τις ανθρώπινες αξίες. Τα ζητήματα αυτά θα αναλυθούν περαιτέρω στα επόμενα κεφάλαια με μια εξατομικευμένη προσέγγιση στην διαχείριση των προσφυγικών ροών.

Η σύνδεση μεταξύ της αλγοριθμικής διακυβέρνησης και της ΤΝ είναι τόσο πρακτική όσο και εννοιολογική. Ενώ η αλγοριθμική διακυβέρνηση περιγράφει τη διαδικασία χρήσης αλγορίθμων για τη διακυβέρνηση, η ΤΝ αντιπροσωπεύει έναν συγκεκριμένο τύπο τεχνολογίας που μπορεί να χρησιμοποιηθεί μέσα σε αυτά τα αλγοριθμικά συστήματα προς ενίσχυση της ικανότητάς τους στην επεξεργασία δεδομένων, την λήψη αποφάσεων και την εκμάθηση. Πιο

³¹ Raso F.A., Hilligoss H., Krishnamurthy V., Bavitz C. & Kim L., 2018, *Artificial Intelligence & Human Rights: Opportunities & Risks*, The Berkman Klein Center for Internet & Society

³² <https://www.ukri.org/who-we-are/how-we-are-doing/research-outcomes-and-impact/nerc/transforming-environmental-science-with-the-power-of-ai/>

³³ Raso F.A., Hilligoss H., Krishnamurthy V., Bavitz C. & Kim L. οπ.π.

³⁴ Wald M., 2021, *AI data-driven personalization and disability inclusion*, *Frontiers in Artificial Intelligence* Vol. 3

³⁵ Aizenberg E. & van den Hoven J., 2020, *Designing for human rights in AI*, *Big Data & Society*, 7(2), pp. 1-14

συγκεκριμένα, η ΤΝ χρησιμεύει ως κινητήρια δύναμη πίσω από πολλές σύγχρονες μορφές αλγοριθμικής διακυβέρνησης, δίνοντας τη δυνατότητα στους αλγορίθμους να υπερβούν την αυτοματοποίηση βάσει κανόνων και δίνοντάς τους τη δυνατότητα εκμάθησης από δεδομένα, ώστε να προβλέπουν μελλοντικά γεγονότα και να λαμβάνουν αυτόνομες αποφάσεις³⁶. Τα συστήματα που λειτουργούν με ΤΝ μπορούν να αναλύουν τεράστια σύνολα δεδομένων, να εντοπίζουν μοτίβα δύσκολα ανιχνεύσιμα από ανθρώπους και να κάνουν προβλέψεις για μελλοντικές ανάγκες ή κινδύνους. Αυτή η ικανότητα «μάθησης» και «πρόβλεψης» προσθέτει ένα επίπεδο πολυπλοκότητας στην αλγοριθμική διακυβέρνηση, επιτρέποντας στα κράτη να διοικούν «αποτελεσματικότερα».

Παρά την ευκολία που προσφέρει αυτή η μορφή διακυβέρνησης, η χρήση της, ιδίως χωρίς την ύπαρξη ενός ισχυρού νομικού πλαισίου και κανόνων ηθικής, δημιουργεί ιδιαίτερες προκλήσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου, το οποίο έχει ως θεμέλιο την λογοδοσία και την διαφάνεια. Ο τρόπος λειτουργίας των νέων αυτών τεχνολογιών είναι συχνά ακατανόητος, με αποτέλεσμα την έλλειψη διαφάνειας στις αποφάσεις της διοίκησης³⁷. Ταυτόχρονα, υφίστανται σοβαρές ανησυχίες για την μεροληψία αυτών των τεχνολογιών, καθώς ακούσια δύνανται να διαιωνίζουν ή να επιδεινώνουν τις υπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες λόγω μεροληπτικών δεδομένων εκπαίδευσης ή ελαττωματικών αλγορίθμων, οι οποίες αυξάνονται λόγω της έλλειψης ουσιαστικής ανθρώπινης εποπτείας. Τέλος, για την αποτελεσματικότητα αυτών, υφίσταται η ανάγκη εξόρυξης και χρήσης μεγάλου όγκου προσωπικών δεδομένων, γεγονός που αποτελεί πρόκληση για το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή³⁸.

Πιο εξειδικευμένα με βάση τα ανωτέρω, η διαχείριση της μετανάστευσης και του ασύλου με την χρήση των νέων ψηφιακών τεχνολογιών παρουσιάζεται ως λύση, όμως ταυτόχρονα εγείρει βαθιές ηθικές ανησυχίες, εάν δεν δοθεί η απαραίτητη προσοχή. Καθώς η τεχνολογία ενσωματώνεται βαθύτερα στο ανθρωπιστικό έργο, είναι επιτακτική ανάγκη να αντιμετωπιστούν οι ηθικές ανησυχίες για να διασφαλιστεί ότι η ΤΝ χρησιμεύει ως εργαλείο για την ισότητα και την ένταξη και όχι για τον αποκλεισμό και την απανθρωποποίηση. Η διαφάνεια, η αμεροληψία, η λογοδοσία και η ανθρωπιστική προσέγγιση αποτελούν τις βασικές

³⁶ Yeung K., 2018, *Algorithmic regulation: A critical interrogation*, Regulation & Governance 12 (4)

³⁷ Coglianese C. & Lehr D., 2019, Transparency and algorithmic governance, *Administrative Law Review* 71 (1)

³⁸ Srivastava S, 2023, *Algorithmic Governance and the International Politics of Big Tech*, *Perspectives on Politics*, 21(3), pp. 989–1000

ηθικές αρχές – πυξίδες σε αυτή την προσπάθεια, η οποία απαιτεί δέσμευση για τον ηθικό σχεδιασμό και εφαρμογή της, διασφαλίζοντας ότι τα συστήματα αυτά αντανακλούν αξίες συμπόνιας, δικαιοσύνης και ένταξης³⁹. Εάν τηρηθούν αυτές οι αρχές, η ΤΝ θα μπορούσε να συμβάλει σε μια πιο δίκαιη και ανθρώπινη προσέγγιση στον συγκεκριμένο τομέα. Στην παρούσα θα γίνει μια εκτενής ανάλυση των ζητημάτων αυτών ώστε να μπορέσουμε να καταλήξουμε με ασφάλεια στην τήρηση ή μη των αρχών αυτών κατά την χρήση στο προσφυγικό ζήτημα, εξετάζοντας παραδείγματα και το κανονιστικό πλαίσιο της Ε.Ε.

1.2. Σύγχρονες εφαρμογές της ψηφιακής τεχνολογίας στη διαχείριση των προσφυγικών ροών

Το καλοκαίρι του έτους 2015 αποτέλεσε την αρχή της μαζικής έλευσης των προσφύγων, προς την Ευρώπη, δια των Νοτιοανατολικών συνόρων της, η οποία αυξήθηκε δραματικά από τους 153.000 το 2008 σε πάνω από 1 εκατομμύριο το 2015⁴⁰. Αυτό οφειλόταν κυρίως στον αυξανόμενο αριθμό Σύριων, Ιρακινών, Αφγανών και Αφρικανών προσφύγων που διέφευγαν από τον πόλεμο, τις εθνοτικές συγκρούσεις ή τις οικονομικές δυσκολίες. Με την λεγόμενη «προσφυγική κρίση»⁴¹ ή ορθότερα ανθρωπιστική ή πολιτική κρίση⁴² σε παγκόσμιο επίπεδο, τα κράτη βρέθηκαν πρώτη φορά αντιμέτωπα με μια τόση μεγάλη ροή προσφύγων και μεταναστών. Όμως, επειδή η αυξημένη ροή αποτελεί πλέον κανονικότητα ανά τον κόσμο τις τελευταίες δεκαετίες, ο όρος κρίση δεν αντανακλά την πραγματική κατάσταση. Ο όρος προσφυγική ή μεταναστευτική κρίση που χρησιμοποιείται πολύ συχνά στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τους ακαδημαϊκούς κύκλους, ακόμα και σε ανακοινώσεις της Ε.Ε. κρίνεται προβληματικός. Είναι αρνητικά φορτισμένος, δημιουργώντας μια αίσθηση κινδύνου που πρέπει επειγόντως να

³⁹ Bonini Baldini S. & Picchiarelli A., 2024, *The Refugees' Crisis and the Ethics of Algorithms*, Luiss School of Government, Working Paper Series SOG-WP5/2024

⁴⁰ Altai Consulting, 2015, *Migration Trends Across the Mediterranean: Connecting the Dots*, IOM's Regional Office for the Middle East and North Africa

⁴¹ Alcalde J., 2016, Why the refugee crisis is not a refugee crisis, Peace in Progress 29. Special issue «Refugees Welcome», Scuola Normale Superiore, Pisa 2016

⁴² Ορθότεροι όροι σε σύγκριση με την προσφυγική κρίση, σύμφωνα με την Luna Vives, καθηγήτρια στο Τμήμα Γεωγραφίας της Σχολής Τεχνών και Επιστημών και ειδικός σε θέματα διεθνούς μετανάστευσης, του Πανεπιστημίου του Μόντρεαλ, Διαθέσιμο: <https://nouvelles.umontreal.ca/en/article/2022/04/26/stop-talking-about-the-refugee-crisis/>

αντιμετωπιστεί από τα κράτη ενώ αντιμετωπίζει τους πρόσφυγες ως αντικείμενα που την προκαλούν και όχι ως αυτοτελή υποκείμενα με δικαιώματα. Δημιουργείται, λοιπόν, με αυτόν τον όρο η πεποίθηση πως οι πρόσφυγες ευθύνονται για την κρίση αυτή, κι όχι οι λόγοι που τους οδήγησαν στην προσφυγιά, όπως ο πόλεμος, η έμφυλη βία, οι διακρίσεις με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό κλπ. Επιπροσθέτως, ο όρος κρίση, καθώς υποδηλώνει ανάγκη άμεσης δράσης από τα κράτη και μάλιστα συντονισμένα σε όλη την Ε.Ε., δικαιολογεί απόλυτα να γίνει αυτό με “fast track” διαδικασίες ταξινόμησης, κρίσης, απόφασης και υλικής βοήθειας, με αποτέλεσμα η αλγοριθμική διακυβέρνηση και η χρήση της T.N. να θεωρείται αναγκαία για τους Ευρωπαϊκούς μηχανισμούς αντιμετώπισης, λόγω της ταχύτητας που προσφέρουν στην τεράστια επεξεργασία των δεδομένων.

Έτσι, σε αυτή την γενικευμένη κατάσταση ετοιμότητας για τους κρατικούς μηχανισμούς απέναντι στον φερόμενο ως «κίνδυνο» των προσφύγων, ο οποίος «διαρκεί» έως και σήμερα, η απάντηση όφειλε να είναι άμεση και αποτελεσματική, αξιοποιώντας το σύνολο των μεγάλων δεδομένων και των νέων τεχνολογιών που εξελίσσονταν, όπως αυτά της T.N., της μηχανικής μάθησης των αυτοματοποιημένων συστημάτων λήψης αποφάσεων, κι όλων εκείνων των συστατικών που συνθέτουν την νέα πραγματικότητα της αλγοριθμικής διακυβέρνησης. Άλλωστε, η χρήση αυτή, δεν αφορά μόνο τις Ευρωπαϊκές χώρες αλλά σε ένα παγκόσμιο βεληνεκές, με παραδείγματα αυτής στο προσφυγικό ζήτημα από την Αμερική, τον Καναδά, την Αυστραλία, την Τουρκία κλπ. Παρακάτω, θα αναδείξουμε και θα αναλύσουμε τους ειδικότερους σκοπούς για τους οποίους αξιοποιήθηκαν, δηλαδή την φύλαξη των συνόρων, της έκδοσης αυτοματοποιημένων αποφάσεων ασύλου καθώς την χρήση αλγορίθμων στην μετεγκατάσταση των πληθυσμών και την διαβίωση στις προσφυγικές δομές στην Ε.Ε. και την Ελλάδα.

1.2.1. Η επιτήρηση και ο έλεγχος των συνόρων για την αποτροπή εισόδου των προσφύγων & μεταναστών και οι προβλέψεις άφιξης και προετοιμασίας υποδοχής τους

Μια από τις πιο χαρακτηριστικές χρήσεις της αλγοριθμικής διακυβέρνησης και της T.N. στο πεδίο του προσφυγικού δικαίου, είναι αυτή της φύλαξης των συνόρων, ή των λεγόμενων «τεχνο-

συνόρων»⁴³ όπως πλέον χαρακτηρίζονται, με παραδείγματα από ένα μεγάλο εύρος χωρών παγκοσμίως που αφορούν ιδίως τα σημαντικότερα γεωγραφικά σημεία διέλευσης προσφυγικών ροών. Ο όρος περιγράφει τη χρήση προηγμένων τεχνολογιών π.χ. βιομετρικών συστημάτων, εργαλείων επιτήρησης, τεχνητής νοημοσύνης και βάσεων δεδομένων μεγάλης κλίμακας, στη διαχείριση και επιτήρηση συνοριακών περιοχών με σκοπό την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του ελέγχου τους. Η χρήση αυτή όμως εγείρει ανησυχίες σχετικά με την προστασία της ιδιωτικής ζωής, την προστασία των δεδομένων και τις ηθικές επιπτώσεις για τους ευάλωτους πληθυσμούς, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω. Βοηθητικό στην κατανόηση αυτού, αποτελεί η ιστοσελίδα – εργαλείο “Migration and Tech Monitor” που λογίζεται ως ένα αρχείο, που εμπλουτίζεται διαρκώς, αναδεικνύοντας τις τεχνολογίες των συνόρων, με ζωντανά παραδείγματα στον χάρτη, προσπαθώντας να δώσει φωνή και χώρο στους περισσότερους ευάλωτους πληθυσμούς, που βιώνουν την συνοριακή πραγματικότητα ακόμα και την συνοριακή βία⁴⁴. Μάλιστα, από μια γρήγορη ματιά σε αυτό, αντιλαμβανόμαστε ότι οι χώρες της Ευρώπης, ιδίως δε αυτές που βρίσκονται στα σύνορα με την Ασία και την Αφρική, όπως αντίστοιχα και οι ΗΠΑ κάνουν εκτεταμένη χρήση τέτοιων τεχνολογιών.

Ειδικότερα, το ευρωπαϊκό σύστημα επιτήρησης και προστασίας των συνόρων αναπτύχθηκε⁴⁵ σταδιακά με στόχο τον εντοπισμό και την απώθηση των προσφύγων και μεταναστών⁴⁶, στο όνομα της ασφάλειας, με σκοπό να μετριαστούν η διασυνοριακή τρομοκρατία και το σοβαρό έγκλημα⁴⁷. Όσοι πρόσφυγες καταφέρνουν να διασχίσουν τα σύνορα, καταγράφονται βιομετρικά και ελέγχονται βάσει εκτεταμένων βάσεων δεδομένων, με πρωτοφανή επίπεδα ακρίβειας και ικανότητας στον εντοπισμό και τη διαχείριση τους. Αυτό

⁴³ Η χρήση του όρου προτείνεται από οργανώσεις και ερευνητές που εστιάζουν στα προβλήματα που δημιουργεί η αξιοποίηση της ψηφιακής τεχνολογίας για την διαχείριση των μεταναστευτικών ροών και οι προκλήσεις που θέτει για τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μεταναστών. Χαρακτηριστική είναι η χρήση του στην έκθεση «Europe’s Techno Borders» των Euromed Rights και Statewatch, η οποία δημοσιεύθηκε στις αρχές του 2023 [Διαθέσιμη: <https://www.statewatch.org/media/3964/europe-techno-borders-sw-emr-7-23.pdf>]

⁴⁴ Ο χάρτης στην επίσημη ιστοσελίδα: <https://www.migrationtechmonitor.com/mapping-border-techno>

⁴⁵ Όπως θα δούμε κατωτέρω, συστήματα ταξινόμησης και επιτήρησης των μεταναστών με την χρήση αλγορίθμων (π.χ. VIS, SIS κλπ.) χρησιμοποιούνταν ήδη από το 2001

⁴⁶ Άλλωστε, η χρήση τέτοιων τεχνολογιών δεν στοχεύει κυρίως στην προστασία των προσφύγων και στην δημιουργία ασφαλών οδών διέλευσης στο ταξίδι τους, αλλά στην επιτήρηση, τον γεωεντοπισμό και απώθηση αυτών

⁴⁷ Jones, R. & Johnson, C., 2016. *Border militarization and the re-articulation of sovereignty*, Transactions of the Institute of British Geographers, 41 (2), pp. 187-200

επιτρέπει την συνεχή επιτήρηση που αποτελεί μια σημαντική διάσταση της αλγοριθμικής διακυβέρνησης. Οι τεχνολογίες αυτές χαρακτηρίζονται από αυξημένο επεμβατικό χαρακτήρα, λόγω της εξάρτησής τους από την εκτεταμένη συλλογή δεδομένων, συμπεριλαμβανομένων ευαίσθητων βιομετρικών στοιχείων, υπονομεύοντας το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή. Επιπλέον, οι προκαταλήψεις στα συστήματα αυτά μπορούν να οδηγήσουν σε διακρίσεις και άδικη μεταχείριση, επιδεινώνοντας την ευαλωτότητα των προσφυγικών πληθυσμών. Με την πάροδο των ετών η χρήση τους εδραιώθηκε ως κανονικότητα αλλά και αναγκαιότητα από τα κράτη μέλη, προκαλώντας εκτεταμένες ανησυχίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η χρήση αλγορίθμων και της Τ.Ν. στα σύνορα, πρέπει να γίνει εξαρχής κατανοητή με ευρύ τρόπο. Περιλαμβάνει δηλαδή όχι μόνον την χρήση τους για την επιτήρηση των συνόρων και την ανάλυση των μεταναστών κατά την διέλευση από αυτά αλλά και το στάδιο πριν και μετά από την διέλευση. Πρόκειται λοιπόν για ένα σύστημα, που περιλαμβάνει όλο το ταξίδι της «προσφυγιάς», που ξεκινά από την απόφαση μετεγκατάστασης. Παρακάτω, θα αναλυθεί τόσο αυτή η πτυχή των συστημάτων, όσο και οι συγκεκριμένες τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται.

1.2.1.1. Από τις προσυνοριακές προβλέψεις έως την μετασυνοριακή καταστολή: μια τεχνολογική επισκόπηση του προσφυγικού ταξιδιού

Προκειμένου να αντιμετωπίσουν την εντεινόμενη ροή των μετακινούμενων πληθυσμών η Ε.Ε. και τα εθνικά κράτη διευρύνουν διαρκώς την εμβέλεια της επιτήρησης των συνόρων. Για αυτό το σκοπό έχουν αναπτύξει προηγμένα εργαλεία πρόβλεψης και αποτροπής της μετανάστευσης ώστε να μπορούν να μειώσουν τις ροές πριν την έλευση των προσφύγων και μεταναστών στα σύνορα των κρατών μελών της Ε.Ε. Καταρχάς δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην στρατηγική παρακολούθηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των ψηφιακών μέσων μέσω των εφαρμογών π.χ. της Google, αναλύοντας κυρίως δεδομένα από τις χώρες με τις μεγαλύτερες πιθανότητες για προσφυγικές ροές ώστε να μπορούν να προβλεφθούν οι μεταναστευτικές ροές και τα πιθανά σημεία εισόδου των προσφύγων.⁴⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα χρήσης τέτοιας

⁴⁸ Amnesty International, 2024, *The digital border, migration, technology & inequality*, Διαθέσιμο: <https://www.amnestyusa.org/wp-content/uploads/2024/06/The-Digital-Border-Migration-Technology-and-Inequality.pdf>

τεχνολογίας, συντελείται από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO) η οποία έχει αναπτύξει συστήματα που αναλύουν τις τάσεις στο διαδίκτυο για τον εντοπισμό και την πρόβλεψη μεταναστευτικών ροών μεγάλης κλίμακας (EPS - σύστημα έγκαιρης προειδοποίησης και ετοιμότητας⁴⁹). Αυτή η χρήση θέτει θεμελιώδη ηθικά ερωτήματα όσον αφορά τις πολιτικές για την μετανάστευση και την προστασία των προσφύγων. Ωστόσο αυτά τα ερωτήματα δεν είναι πάντα ευκρινή καθώς η πολιτική και ηθική ανάλυση εστιάζεται συνήθως σε πιο θεωρητικά ζητήματα κρίσιμης σημασίας όπως π.χ. για το δικαίωμα ελεύθερης μετακίνησης, την επάρκεια της πολιτειότητας ως αποκλειστική βάση δικαιωμάτων και την ηθική υποχρέωση των κρατών απέναντι στους πρόσφυγες. Έτσι συχνά επισκιάζονται τα προβλήματα που ανακύπτουν στην πράξη κατά την εφαρμογή των ψηφιακών τεχνολογιών και τα «σκληρά» ηθικά διλήμματα που θέτουν. Για την ανάδειξη τους απαιτείται μια προσέγγιση κάτωθεν («bottom-up») προκειμένου να αποκαλυφθούν για να γίνει η ηθική διαπραγμάτευση τους και να αναζητηθεί η νομική αντιμετώπιση τους.⁵⁰

Μια σοβαρή επιφύλαξη για την διεύρυνση της ψηφιακής επιτήρησης με προβλεπτικό χαρακτήρα είναι ότι τείνει όλο και περισσότερο στην ποινικοποίηση της μετανάστευσης⁵¹. Στην περίπτωση αυτή ο κύριος στόχος δεν είναι η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας σε αιτούντες άσυλο, αλλά η εκτεταμένη αστυνόμευση τους, πριν καν αρχίσουν το ταξίδι τους. Άλλωστε, για την συλλογή ενδείξεων πρόθεσης μετακίνησης χρησιμοποιούνται δεδομένα ανοιχτής πρόσβασης, τα οποία πιθανόν να μην αντιπροσωπεύουν την πραγματική διάσταση των ροών. Ωστόσο με τον τρόπο αυτό παραβιάζεται το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή μεγάλου εύρους του πληθυσμού, χωρίς επαρκή νομική βάση καθώς γίνεται είτε χωρίς την γνώση και συγκατάθεση τους είτε χωρίς να έχει τεκμηριωθεί επαρκώς η αναγκαιότητα του ειδικού αυτού σκοπού της επιτήρησης και χωρίς τις απαραίτητες θεσμικές εγγυήσεις.

Το παραπάνω στάδιο επιτήρησης προ της ελεύσεως στα σύνορα, μοιάζει με στρατιωτικού τύπου επιχείρηση⁵² και δημιουργεί ερωτήματα σχετικά με την αναλογικότητα

⁴⁹ Το EPS (σύστημα έγκαιρης προειδοποίησης και ετοιμότητας) δημιουργήθηκε το 2013, βάσει του άρθρου 33 του κανονισμού Δουβλίνο III και του άρθρου 9 παράγραφος 3 του κανονισμού της EASO.

⁵⁰ The ethics of migration policy dilemmas, Διαθέσιμο: <https://migrationpolicycentre.eu/the-ethics-of-migration-policy-dilemmas/>

⁵¹ Molnar, P., 2020. *Technological testing grounds: Migration management experiments and reflections from the ground up*. EDRI publications

⁵² Jones, R., 2017. *Violent Borders: Refugees and the Right to Move*, Illustrated ed., Verso, London 2017

μέσου και κινδύνου. Αυτού του είδους η προσέγγιση ενδείκνυται περισσότερο για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και εξωτερικών απειλών, όπου χρησιμοποιούνται κατασκοπευτικά μέσα, παρά σε μια προσπάθεια πρόβλεψης και οριοθέτησης της μετανάστευσης. Η πολεμικού τύπου προσέγγιση των κρατών, εκδηλώνεται και κατά την επιτήρηση των συνόρων η οποία γίνεται με την χρήση εργαλείων που προσιδιάζουν περισσότερο σε στρατιωτική επιχείρηση⁵³. Αξιοποιούνται έτσι για αυτόν τον σκοπό μη επανδρωμένα αεροσκάφη και εναέρια μέσα, ραντάρ επιτήρησης εδάφους, κάμερες θερμοικής απεικόνισης, έξυπνοι φράκτες, ρομποτικά συστήματα περιπολιών και συστήματα ανίχνευσης ήχου και κίνησης⁵⁴. Πρόκειται για μια εικόνα δυστοπίας που όμως αποδίδει την πραγματική κατάσταση ανίχνευσης και αποτροπής εισόδου των προσφύγων. Με τον τρόπο αυτό, τίθενται εύλογα τα ερωτήματα για το εάν και κατά πόσον παραβιάζεται η αρχή της μη επαναπροώθησης. Ως αποτέλεσμα αυτού, οι πρόσφυγες και οι μετανάστες ακολουθούν πιο επικίνδυνες διαδρομές προς τις χώρες υποδοχής που μπορεί να προκαλέσουν ακόμα και τον θάνατο ή τραυματισμό τους. Δεν είναι λίγες οι φορές, που προκλήθηκαν θανατηφόρα ναυάγια λόγω των μη ασφαλών διαδρομών και μεταφορικών μέσων, που εξαναγκάζονται να χρησιμοποιούν, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το καλοκαίρι του 2023, με το Ναυάγιο στα ανοιχτά της Πύλου⁵⁵.

Στο τελικό στάδιο, μετά την διέλευση των συνόρων, χρησιμοποιούνται ολοκληρωμένα συστήματα επιτήρησης και ταξινόμησης μεγάλων δεδομένων σε διαλειτουργικές βάσεις δεδομένων και βιομετρικά συστήματα με ευρεία πρόσβαση των αρχών, στο πλαίσιο της διασυνοριακής συνεργασίας με σκοπό την οριοθέτηση της μετανάστευσης και της προστασίας της εθνικής ασφάλειας. Στο στάδιο αυτό, η συλλογή και η επεξεργασία των δεδομένων αποτελεί κύριο μέσο παρακολούθησης, επαλήθευσης της ταυτότητας και αποτροπής καταχρηστικών αιτήσεων ασύλου. Χαρακτηριστικότερη, είναι η βιομετρική καταγραφή των

⁵³ Jones, R. & Johnson, C., 2016. *Border militarization and the re-articulation of sovereignty*, Transactions of the Institute of British Geographers, 41 (2), pp. 187-200

⁵⁴ Wall, T. & Monahan, T., 2011. *Surveillance and violence from afar: The politics of drones and liminal security-scapes*. Theoretical Criminology, 15(3), pp. 239-254

⁵⁵ The Washington Post, 2023, Διαθέσιμο: <https://www.washingtonpost.com/world/interactive/2023/greece-migrant-boat-coast-guard/>

αποτυπωμάτων, η αναγνώριση του προσώπου και η σάρωση της ίριδας του ματιού⁵⁶. Οι πληροφορίες αυτές, όπως και τα βασικά προσωπικά στοιχεία που δίδονται κατά την καταγραφή των προσφύγων, συγκεντρώνονται σε βάσεις δεδομένων που χρησιμοποιούνται από τα κράτη και σε όλη την Ε.Ε, και έπειτα με βάση αυτοματοποιημένα συστήματα εκτίμησης κινδύνου⁵⁷, οι αρμόδιες αρχές λαμβάνουν αποφάσεις σχετικά με την διοικητική κράτηση, την παρακολούθηση ή ακόμα και τη χορήγηση ασύλου. Η χρήση τέτοιων τεχνολογιών δεν περιορίζεται μόνο στην διαδικασία χορήγησης διεθνούς προστασίας, αλλά και στην καθημερινή διαβίωση, με την χρήση συστημάτων υγειονομικού ελέγχου για την έγκαιρη ανίχνευση μεταδοτικών ασθενειών⁵⁸, με σκοπό την προστασία της δημόσιας υγείας. Παράλληλα, στις προσφυγικές δομές, χρησιμοποιούνται αλγόριθμοι διαμοιρασμού των πόρων αλλά και μετεγκατάστασης με βάση συγκεκριμένων κριτηρίων⁵⁹.

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι η χρήση αλγορίθμων και συστημάτων Τ.Ν. σε όλο το ταξίδι διέλευσης των συνόρων, είναι εκτεταμένη και κρούει τον κώδωνα του κινδύνου για την κατάχρηση εξουσίας από τις αρμόδιες αρχές, ελλείψει του απαιτούμενου νομικού πλαισίου αλλά και κωδίκων δεοντολογίας που θα δέσμευαν ηθικά τους εμπλεκόμενους φορείς συλλογικής και ατομικής δράσης. Εντέλει στο αντιθετικό δίπολο που έχει διαμορφωθεί, όπου η εθνική ασφάλεια αποτελεί τον έναν πόλο και τον άλλον, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που επιβάλλει η τήρηση των διεθνών συμβάσεων για τους Πρόσφυγες, φαίνεται ότι τα κράτη λαμβάνουν ξεκάθαρη θέση υπέρ της ασφάλειας. Η γενικευμένη χρήση αυτών των ψηφιακών τεχνολογιών επιτήρησης, θέτει συγκεκριμένες προκλήσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα που θα αναλυθούν στο επόμενο κεφάλαιο. Επιπλέον δε, καλλιεργεί την εντύπωση ότι αυτές οι τεχνολογίες εφαρμόζονται ως ένα βαθμό και πειραματικά προετοιμάζοντας την

⁵⁶ European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), 2018, *Under Watchful Eyes: Biometrics, EU IT-systems and Fundamental Rights*. European Union Agency for Fundamental Rights. Διαθέσιμο: <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/under-watchful-eyes-biometrics-eu-it-systems-and-fundamental-rights>

⁵⁷ Dekkers, T., Van Der Woude M., & Koulish, R, 2019, Objectivity and accountability in migration control using risk assessment tools, *European Journal of Criminology*, 16(2), 237-254

⁵⁸ Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, *Tool 14: Strengthening health information, health monitoring and evaluation*, Διαθέσιμο: <https://www.who.int/tools/refugee-and-migrant-health-toolkit/module-4/tool-14>

⁵⁹ Karthick, G., Mapp, G., Kammueller, F. and Aiash, M. 2018, *Formalization and analysis of a resource allocation security protocol for secure service migration*, *IEEE/ACM International Conference on Utility and Cloud Computing*, Zurich, December 2018

συγκρότηση ενός πανοπτικού συστήματος αυστηρής επιτήρησης και καταστολής από το οποίο δεν ξεφεύγει κανείς, δεδομένου ότι δεν είναι ακόμα ξεκάθαρο εάν αυτές οι τεχνολογίες είναι απόλυτα ακριβείς αλλά και με ποιες προϋποθέσεις μπορούν να χρησιμοποιούνται καθώς και σε ποια έκταση.

1.2.1.2. Παραδείγματα χρήσης ψηφιακών εργαλείων στα σύνορα της Ε.Ε.

Ειδικότερα ως προς την Ε.Ε. φαίνεται ότι η χρήση ψηφιακών εργαλείων επιτήρησης και διακυβέρνησης των προσφυγικών ροών τείνει να γενικευτεί. Πρόσφατα, η Euromed Rights δημοσίευσε ένα νέο ενημερωτικό δελτίο με infographics σχετικά με τη χρήση Τ.Ν. στον έλεγχο και την επιτήρηση των συνόρων. Αυτό, βασίζεται στην προηγούμενη έκθεση "Europe's Techno Borders", που δημοσιεύθηκε από την Euromed Rights και το Statewatch, και αναφέρθηκε και ανωτέρω. Μελετώντας τις συγκεκριμένες εκθέσεις, μπορεί εύκολα να εξαχθεί το συμπέρασμα πως από το έτος 2015 και μετά, η Ε.Ε. ενίσχυσε και θωράκισε περαιτέρω τα σύνορα της, χρησιμοποιώντας νέες τεχνολογίες για να ενισχύσει τα προϋπάρχοντα συστήματα της. Το «πανοπτικόν των τεχνολογιών μετανάστευσης» τείνει να μετατρέψει το σώμα των προσφύγων σε αντικείμενο ελέγχου και επιβολής, φορέα απρόσωπων δεδομένων προς συλλογή, ανάλυση, αποθήκευση, και ανταλλαγή στο όνομα της εθνικής ασφάλειας, της προστασίας και καταπολέμησης της τρομοκρατίας. Η τάση «επένδυσης» της Ε.Ε. σε τέτοιου τύπου νέες τεχνολογίες, με συγκεκριμένες στοχεύσεις, αποδεικνύεται και από την παρακολούθηση των δαπανών στο συγκεκριμένο πεδίο. Συγκεκριμένα, μια μελέτη που παραγγέλθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2022 διαπίστωσε ότι περισσότερα από 7,7 δισεκατομμύρια ευρώ δαπανήθηκαν για τη διαχείριση των ευρωπαϊκών συνόρων μεταξύ του έτους 2015 και 2020, κυρίως από τον προϋπολογισμό της ΕΕ. Η τάση αυτή αναμένεται μάλιστα, να συνεχιστεί, με τον προϋπολογισμό της ΕΕ για τον στρατό και την ασφάλεια να αυξάνεται από 19,7 δισ. ευρώ την περίοδο 2014-2020 σε 43,9 δισ. ευρώ για την περίοδο 2021-2027, δηλαδή κατά 123%⁶⁰.

Τα κονδύλια που διατίθενται ειδικά για τα σύνορα και την αστυνόμευση έχουν αυξηθεί ραγδαία, με τον συνολικό προϋπολογισμό για τις συνοριακές πολιτικές της ΕΕ να αυξάνεται

⁶⁰ Statewatch, 2022, *At what cost? Funding the EU's security, defence, and border policies, 2021–2027 - A critical guide for civil society on how EU budgets work*. Co-published with the Transnational Institute, Amsterdam, April 2022

κατά 94%, συμπεριλαμβανομένων των νέων τεχνολογιών και χρήσης Τ.Ν.. Ειδικότερα, το 10% του προϋπολογισμού βοήθειας ύψους 79,5 δισ. ευρώ προορίζεται για τη διαχείριση της μετανάστευσης, με πρόσθετη χρηματοδότηση που προορίζεται για τα Βαλκάνια και την Τουρκία. Το Ταμείο Ολοκληρωμένης Διαχείρισης των Συνόρων (IBMF)⁶¹, με προϋπολογισμό ύψους 5,2 δισ. ευρώ, αποσκοπεί στην ενίσχυση των συνοριακών ελέγχων, της επιτήρησης και της πολιτικής θεωρήσεων, ενώ το Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας (ISF) και το Ταμείο Ασύλου και Μετανάστευσης (AMIF) λαμβάνουν τεράστια κονδύλια για τη στήριξη της επιβολής του νόμου και της διαχείρισης της μετανάστευσης, ενδεικτικά το ISF θα λάβει 1,93 δισ. ευρώ για την περίοδο 2021-2027⁶² και το AMIF 9,88 δισ. ευρώ⁶³. Τέλος, η Frontex ενώ λάμβανε 6 εκατομμύρια ευρώ το 2005, σήμερα λαμβάνει κατά μέσο όρο 800 εκατομμύρια ευρώ ετησίως με αύξηση του προϋπολογισμού κατά 13.200%⁶⁴. Η συνεχής αύξηση των δαπανών της ΕΕ και της επένδυσης της στην ψηφιακή τεχνολογία για την διαχείριση των προσφυγικών ροών αποδεικνύει την τοποθέτηση της αναφορικά με το δίπολο ανθρωπίνα δικαιώματα ή ασφάλεια με κάθε κόστος. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την ακόλουθη ανάλυση της χρήσης βιομετρικών βάσεων, των βιομετρικών εγγράφων ταυτοποίησης και των συστημάτων επιτήρησης καθώς και των αυτοματοποιημένων προβλέψεων που αξιοποιεί η Ε.Ε. κατά την μεταχείριση των μετακινούμενων πληθυσμών, συμπεριλαμβανόμενων και όσων αιτούνται παροχής ασύλου από τα κράτη μέλη της.

A. Η ανάπτυξη των βιομετρικών βάσεων δεδομένων μεγάλης κλίμακας και η χρήση αλγορίθμων

Η δημιουργία και χρήση βιομετρικών βάσεων δεδομένων για την διαχείριση της μετανάστευσης και την ενίσχυση της ασφάλειας, έχει ως σκοπό την αναγνώριση ή μη δικαιώματος εισόδου στα μετακινούμενα άτομα από τις εθνικές και Ευρωπαϊκές αρχές και την κατηγοριοποίηση τους.

⁶¹ European Commission, *Integrated Border Management Fund – Performance*, Διαθέσιμο: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/programme-performance-statements/integrated-border-management-fund-performance_en

⁶² European Commission, *Internal Security Fund (2021-2027)*, Διαθέσιμο: https://home-affairs.ec.europa.eu/funding/internal-security-funds/internal-security-fund-2021-2027_en

⁶³ Ibid

⁶⁴ Statewatch οπ.π.

Με την πάροδο δε των ετών μεγαλώνει το εύρος των αρχών (Υπηρεσίες Ασύλου και Μετανάστευσης, Αστυνομικές Αρχές, Αρχές επιβολής του νόμου, Μυστικές Υπηρεσίες) που συνεργάζονται και έχουν εκτεταμένη πρόσβαση σε ιδιαίτερες ευαίσθητες πληροφορίες που αφορούν τους πρόσφυγες και τους μετανάστες. Στη συνέχεια θα αναλύσουμε κάποιες από τις σημαντικότερες βάσεις δεδομένων της Ε.Ε.

Η ευρωπαϊκή βάση δεδομένων δακτυλοσκόπησης (Eurodac) δημιουργήθηκε το 2000 και τέθηκε σε λειτουργία το 2003, προς υποστήριξη της εφαρμογής του κανονισμού του Δουβλίνου για την μετανάστευση μέσω της συλλογής και της σύγκρισης δακτυλικών αποτυπωμάτων αιτούντων άσυλο και ορισμένων κατηγοριών παρατύπως διαμενόντων μεταναστών. Ο απώτερος σκοπός ήταν οι αιτήσεις ασύλου να διεκπεραιώνονται από το κράτος μέλος «πρώτης εισόδου» και να αποτρέπονται οι πολλαπλές αιτήσεις⁶⁵. Το 2013 θεσμοθετήθηκε το δικαίωμα των αρχών επιβολής του νόμου, να έχουν και υπό ορισμένες προϋποθέσεις, πρόσβαση σε αυτή την βάση δεδομένων με σκοπό την πρόληψη, τον εντοπισμό και τη διερεύνηση τρομοκρατικών και άλλων σοβαρών εγκλημάτων⁶⁶. Το 2024, η βάση αυτή αναδιαμορφώθηκε πλήρως, όπως θα δούμε στην συνέχεια.

Το Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις (VIS), το οποίο δημιουργήθηκε το 2004 και τέθηκε σε λειτουργία το 2011⁶⁷, χρησιμοποιεί προηγμένους αλγορίθμους για τη συλλογή και αποθήκευση βιομετρικών δεδομένων (δακτυλικά αποτυπώματα και φωτογραφίες) και αλφαριθμητικών δεδομένων (αιτήσεις θεώρησης και αποφάσεις για την έκδοση θεώρησης) για διάστημα έως και πέντε ετών, από την ημερομηνία λήξης της εκδοθείσας θεώρησης, την ημερομηνία λήψης αρνητικής απόφασης ή την ημερομηνία λήψης απόφασης τροποποίησης εκδοθείσας θεώρησης⁶⁸. Ο σκοπός συνίσταται στην επαλήθευση της ταυτότητας των αιτούντων την θεώρηση ώστε να προλαμβάνεται η απάτη και να εντοπίζονται άτομα που υπερβαίνουν τη διάρκεια της θεώρησής παραμονής τους προκειμένου να επαναπατρίζονται. Το 2008 εντάχθηκαν στην βάση δεδομένων για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του σοβαρού εγκλήματος οι υπηρεσίες επιβολής του νόμου και η Europol⁶⁹. Με τον κανονισμό 1134/2021 του

⁶⁵ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 2725/2000

⁶⁶ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 603/2013

⁶⁷ Απόφαση του Συμβουλίου (2004/512/ΕΚ)

⁶⁸ Επίσημη ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Διαθέσιμο: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen-borders-and-visa/visa-information-system_en

⁶⁹ Απόφαση του Συμβουλίου (2008/633/ΔΕΥ)

Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, ο οποίος εγκρίθηκε στις 7 Ιουλίου 2021, τροποποιήθηκε το VIS για να διευρύνει την δυνατότητα χρήσης του και για τον σκοπό της ταυτοποίησης ατόμων που υπόκεινται σε εντολές απέλασης, μειώνοντας την ελάχιστη ηλικία για τη συλλογή βιομετρικών δεδομένων από τα δώδεκα σε έξι έτη και εισάγοντας μια αυτοματοποιημένη λειτουργία κατάρτισης προφίλ⁷⁰.

Το Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν (SIS), είχε δημιουργηθεί δυνάμει των διατάξεων του τίτλου IV της σύμβασης της 19ης Ιουνίου 1990 για την εφαρμογή της συμφωνίας Σένγκεν 1985 και τροποποιήθηκε το 2007⁷¹, το 2013⁷² και το 2018⁷³, επιτρέπει στις αρμόδιες αρχές να έχουν πρόσβαση και να ανταλλάσσουν ενημερώσεις σχετικά με τις αρνήσεις εισόδου και παραμονής, τους αγνοούμενους και τα άτομα ή αντικείμενα που συνδέονται με εγκληματικές δραστηριότητες. Η επικαιροποίηση του 2018⁷⁴, επέκτεινε το νομικό πλαίσιο του SIS για να συμπεριλάβει νέες κατηγορίες συναγερμών, όπως τις αποφάσεις απέλασης. Επιπλέον, εισήγαγε την επεξεργασία πρόσθετων βιομετρικών δεδομένων, συμπεριλαμβανομένων αποτυπωμάτων παλάμης, εικόνων προσώπου και DNA, που σχετίζονται με αγνοούμενους⁷⁵.

Επιπλέον έχει αναπτυχθεί το σύστημα εισόδου/εξόδου (EES) το οποίο διαχειρίζεται ο Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Λειτουργική Διαχείριση Συστημάτων ΤΠ Μεγάλης Κλίμακας στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (eu-LISA)⁷⁶ που τέθηκε σε λειτουργία από στις 06/11/2024. Πρόκειται για ένα αυτοματοποιημένο σύστημα της ΕΕ που θα παρακολουθεί τις συνοριακές διελεύσεις υπηκόων τρίτων χωρών στα σύνορα του χώρου Σένγκεν. Έχει αντικαταστήσει τις σφραγίδες διαβατηρίου αφού καταγράφει ψηφιακά τις περιπτώσεις εισόδου, εξόδου και άρνησης εισόδου τους. Παράλληλα με την καταγραφή των

⁷⁰ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 2021/1134

⁷¹ Απόφαση του Συμβουλίου (2007/533/ΔΕΥ) σχετικά με την εγκατάσταση, τη λειτουργία και τη χρήση του συστήματος πληροφοριών Σένγκεν δεύτερης γενιάς (SIS II)

⁷² Απόφαση του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2013/157/ΕΕ) που ορίζει την ημερομηνία εφαρμογής της απόφασης 2007/533/ΔΕΥ σχετικά με την εγκατάσταση, τη λειτουργία και τη χρήση του συστήματος πληροφοριών Σένγκεν δεύτερης γενιάς (SIS II)

⁷³ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 2018/1862

⁷⁴ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 2018/1862

⁷⁵ Information and Data Protection Commissioner, 2023, Functionalities of SIS as of 2023, Διαθέσιμο: <https://idpc.org.mt/idpc-publications/functionalities-of-sis-as-of-2023/>

⁷⁶ Η επίσημη ιστοσελίδα: <https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-union-agency-operational-management-large-scale-it-systems-area-freedom-security-and-el>

τοποθεσιών, των χρόνων μετακίνησης και των στοιχείων τους (π.χ. ονόματα, ημερομηνίες γέννησης και βιομετρικά στοιχεία όπως αναγνώριση προσώπου και δακτυλικά αποτυπώματα), το EES θα παρακολουθεί την διάρκεια της εγκεκριμένης παραμονής και θα ειδοποιεί τα κράτη μέλη όταν αυτή παρέλθει. Παρέχει δε πρόσβαση στις αρχές επιβολής του νόμου και στην Ευρωπόλ για σκοπούς καταπολέμησης της τρομοκρατίας και πρόληψης ή διερεύνησης σοβαρών εγκλημάτων.⁷⁷

Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Πληροφοριών και Αδειών Ταξιδιού (ETIAS) ίσως αποτελεί την κορωνίδα και τον συνδυασμό των ανωτέρω, καθώς θα έχει εκτεταμένη πρόσβαση σε όλες τις βάσεις δεδομένων συμπεριλαμβανομένων των βάσεων δεδομένων της Ιντερπόλ για εντάλματα σύλληψης και προειδοποιήσεις. Συγκεκριμένα, αποτελεί ένα ηλεκτρονικό σύστημα που δημιουργήθηκε από την Ε.Ε. για την περαιτέρω ενίσχυση της ασφάλειας και τη διαχείριση του αυξανόμενου αριθμού ταξιδιωτών που εισέρχονται στον χώρο Σένγκεν⁷⁸. Το ETIAS θα απαιτεί από τους πολίτες τρίτων χωρών στερούμενων βίζα να λαμβάνουν άδεια πριν από το ταξίδι τους. Η άδεια αυτή θα λαμβάνεται μέσω μιας ηλεκτρονικής διαδικασίας υποβολής αίτησης που θα ελέγχει όλες τις προαναφερθείσες βάσεις δεδομένων, με κύριο σκοπό του να εντοπίζει πιθανές απειλές για την ασφάλεια πριν οι πολίτες τρίτων χωρών φτάσουν καν στα σύνορα του χώρου Σένγκεν. Κατά την αίτηση τους να εισέλθουν στην Ε.Ε., δεν θα απαιτούνται βιομετρικά στοιχεία, αλλά κατά την άφιξή τους θα υποβάλλονται σε σάρωση προσώπου και δακτυλικών αποτυπωμάτων⁷⁹. Το ETIAS θα αρχίσει να λειτουργεί το α' εξάμηνο του 2025 και ο Κανονισμός του προβλέπει μεταβατικά μέτρα για την ομαλή ανάπτυξη του όλου συστήματος⁸⁰.

B. Τα βιομετρικά έγγραφα ταυτοποίησης

Τα βιομετρικά έγγραφα ταυτότητας και ταυτοποίησης, αποτελούν ακόμα ένα μέτρο προς ενίσχυση της ασφάλειας και της θωράκισης των συνόρων της Ε.Ε., σύμφωνα με τις απαιτήσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001⁸¹.

⁷⁷ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 2017/2226

⁷⁸ European Union, 2022, Διαθέσιμο: https://travel-europe.europa.eu/etias_en

⁷⁹ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 2018/1240

⁸⁰ European Union, 2022, *What is ETIAS*, Διαθέσιμο: https://travel-europe.europa.eu/etias/what-etias_en

⁸¹ The Working Party on the Protection of Individuals with regard to the Processing of Personal Data, Article 29 Data Protection Working Party, 2003, *Working document on biometrics*, Adopted on 1 August 2003, Brussels: European Commission

Συγκεκριμένα, το 2004 εισήχθη η υποχρέωση συμπερίληψης δύο δακτυλικών αποτυπωμάτων και μιας φωτογραφίας στο τσιπ του διαβατηρίου, για τα διαβατήρια πολιτών της ΕΕ ή των κρατών Σένγκεν⁸². Από το 2008, η ΕΕ απαιτεί την ενσωμάτωση δύο δακτυλικών αποτυπωμάτων και μιας εικόνα προσώπου στις άδειες διαμονής πολιτών τρίτων χωρών, στα δελτία αιτούντων διεθνούς προστασίας και στις άδειες διαμονής ενιαίου τύπου των προσφύγων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι πολίτες τρίτης χώρας δεν μπορούν να ασκήσουν κανένα δικαίωμα χωρίς την προηγούμενη λήψη των βιομετρικών δεδομένων τους ⁸³.

Γ. Τα συστήματα επιτήρησης και τα αυτοματοποιημένα συστήματα προβλέψεων

Μετά την ανάπτυξη βάσεων βιομετρικών δεδομένων, οι τεχνολογικές δυνατότητες επιτήρησης εξελίχτηκαν ραγδαία στο πλαίσιο συνεργασίας των Ευρωπαϊκών Φορέων και Οργανισμών ώστε να δημιουργηθεί ένα «πανοπτικό» σύστημα θωράκισης των συνόρων και περαιτέρω ελέγχου των προσφύγων που καταφθάνουν σε αυτά με σκοπό την αίτηση χορήγησης καθεστώτος διεθνούς προστασίας. Σύμφωνα με τα ερευνητικά συμπεράσματα οργανισμών για την προάσπιση των ατομικών δικαιωμάτων των προσφύγων, οι ολοένα και αυξανόμενες τεχνολογικές καινοτομίες με χρήση αλγορίθμων και Τ.Ν. παραμένουν κρυφές, και η αναζήτηση τους απαιτεί κόπο και προσπάθεια⁸⁴. Έτσι, «οι πρόσφυγες για την Ε.Ε., θεωρούνται απειλή και η προστασία των συνόρων είναι κυρίως θέμα αυτοματοποίησης και επέκτασης των δυνατοτήτων επιτήρησης - πολύ πιο πέρα από τα υπάρχοντα σύνορα»⁸⁵.

Όπως προαναφέρθηκε, απαιτείται πολύ μεγάλη δημόσια χρηματοδότηση για τη διατήρηση και την επέκταση της τεχνολογικής υποδομής φύλαξης των συνόρων. Όσον αφορά την χώρα μας, η χρηματοδότηση που κατευθύνεται αποκλειστικά προς τα σύνορα έχει εκτοξευθεί από σχεδόν 303 εκατ. ευρώ σε πάνω από 1 δισ. ευρώ - αύξηση 248%, παρά τις συνεχιζόμενες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα σύνορα και ανάδειξη αυτού σε διεθνές επίπεδο. Ενώ παράλληλα, ενδεικτικό είναι και το είδος της έρευνας που προωθείται

⁸² Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 2252/2004

⁸³ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1030/2002

⁸⁴ Algorithmic Watch, 2024), Διαθέσιμο: <https://algorithmwatch.org/en/borders-without-ai/>

⁸⁵ Ibid

επιστημονικά.⁸⁶ Το σημαντικότερο ίσως σύστημα επιτήρησης είναι το Ευρωπαϊκό Σύστημα Επιτήρησης των Συνόρων (EUROSUR). Δημιουργήθηκε το 2013 με σκοπό την χαρτογράφηση και ενίσχυση της ικανότητας αντίδρασης των κρατών μελών της ΕΕ κατά τη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων⁸⁷, ενώ η λειτουργία του τροποποιήθηκε για να ανταποκριθεί στις ανάγκες που προέκυψαν κατά την δεκαετία που ακολούθησε. Σήμερα, ισχύει ο Κανονισμός (ΕΕ) 2019/1896 για την ίδρυση και οριοθέτηση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής, που κατήργησε τους Κανονισμούς (ΕΕ) αριθ. 1052/2013 και (ΕΕ) 2016/1624. Πρωταρχικός στόχος του EUROSUR αποτελούσε η μείωση του αριθμού των παράτυπων μεταναστών που εισέρχονται στην ΕΕ, η πρόληψη του διασυνοριακού εγκλήματος και η ενίσχυση της συνολικής ασφάλειας των εξωτερικών συνόρων. Η επιτήρηση, πραγματοποιείται με την ενσωμάτωση και την ανταλλαγή δεδομένων, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης ραντάρ, μη επανδρωμένων αεροσκαφών, συστημάτων αυτόματης αναγνώρισης (AIS) που παρακολουθεί τη θαλάσσια κυκλοφορία, κάμερες θερμοκίνησης, σκάφη και αεροσκάφη παράκτιας περιπολίας.

Οι αλγόριθμοι T.N. χρησιμοποιούνται για την ανάλυση του τεράστιου όγκου δεδομένων από τις προαναφερθείσες πηγές, επιτρέποντας την ανίχνευση μοτίβων για τις πιθανές απειλές για την ασφάλεια και ενισχύοντας την αυτοματοποίηση της διαδικασίας εντοπισμού ύποπτων δραστηριοτήτων. Επιπλέον, οι ολοκληρωμένες πλατφόρμες ανταλλαγής δεδομένων του EUROSUR διευκολύνουν την ανταλλαγή πληροφοριών σε πραγματικό χρόνο μεταξύ των εθνικών αρχών και των οργανισμών της ΕΕ, όπως ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής, κάνοντας χρήση αναλύσεων με βάση την T.N. για την χάραξη συντονισμένου σχεδιασμού. Μάλιστα, προς τούτο διαμορφώθηκε και «ο Εκτελεστικός

⁸⁶ Έτσι μεταξύ του 2014 και του 2022, η ΕΕ έχει χορηγήσει περισσότερα από 250 εκατ. ευρώ σε 49 έργα που επιδιώκουν την ανάπτυξη τεχνολογιών για τα σύνορα. «Οι δεξαμενές σκέψης/think tanks και τα ερευνητικά ινστιτούτα κατέχουν εξέχουσα θέση μεταξύ των φορέων που έχουν επωφεληθεί από αυτή τη χρηματοδότηση. Το Ελληνικό Κέντρο Μελετών Ασφάλειας (12,8 εκατ. ευρώ), το Commissariat à l'énergie atomique et aux énergies alternatives της Γαλλίας (8,4 εκατ. ευρώ), το TNO από τις Κάτω Χώρες (4,5 εκατ. ευρώ), το Ινστιτούτο Fraunhofer της Γερμανίας (4,4 εκατ. ευρώ) και το Κέντρο Έρευνας και Τεχνολογίας Ελλάς (4,3 εκατ. ευρώ) αποτελούν τους πέντε κορυφαίους αποδέκτες. Σε αυτές προστίθενται μια σειρά από ιδιωτικές εταιρείες, πανεπιστήμια, ακόμη και ο Οργανισμός Επιστήμης και Τεχνολογίας του NATO, EuroMed Rights και Statewatch (2023), σελ. 7

⁸⁷ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1052/2013

κανονισμός (ΕΕ) 2021/581 της Επιτροπής της 9ης Απριλίου 2021 σχετικά με τις εικόνες κατάστασης του Ευρωπαϊκού Συστήματος Επιτήρησης των Συνόρων (EUROSUR)».

Ο κύριος οργανισμός της ΕΕ για τη διαχείριση των συνόρων είναι αυτός της Frontex, που έχει κείριο ρόλο στον συντονισμό και τη λειτουργία του συστήματος EUROSUR. Αυτή χρησιμοποιεί τα δεδομένα και τις πληροφορίες που συλλέγονται μέσω του EUROSUR για τον σχεδιασμό και την εκτέλεση επιχειρήσεων ελέγχου των συνόρων. Αυτό περιλαμβάνει την ανάπτυξη παράκτιων περιπολικών σκαφών και αεροσκαφών εξοπλισμένων με προηγμένα εργαλεία επιτήρησης, καθώς και τον συντονισμό κοινών επιχειρήσεων μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Επιπλέον, διεξάγει αναλύσεις κινδύνου και εκτιμήσεις τρωτότητας, αποδίδοντας επίπεδα επιπτώσεων σε διάφορα τμήματα των συνόρων⁸⁸. Επομένως, θα μπορούσε να ειπωθεί πως σχεδιάζει και εκτελεί αποστολές με βάση την αλγοριθμική επεξεργασία των πληροφοριών που συγκεντρώνει και επεξεργάζεται το σύστημα EUROSUR.

Σε συνέχεια αυτών, ακολουθεί το σύστημα iBorderCtrl, το οποίο έλαβε χρηματοδότηση ύψους 3,5 εκατομμύριων ευρώ από το ερευνητικό πρόγραμμα “Horizon 2020” της ΕΕ για να αναπτύξει ένα σύστημα που θα ανίχνευε την απόπειρα εξαπάτησης των αρχών μέσω της αυτόματης ανάλυσης των μικροεκφράσεων του προσώπου των ατόμων που περνούν τα ευρωπαϊκά σύνορα, πριν από την έλευση τους σε αυτά⁸⁹. Οι πολίτες τρίτης χώρας που εισέρχονται στην ΕΕ, θα εξετάζονταν σε μορφή συνέντευξης, από ένα εικονικό άβαταρ, κατά τη διάρκεια της οποίας η Τ.Ν. θα αξιολογεί τα μη λεκτικά στοιχεία για τον εντοπισμό τυχόν ανέντιμων απαντήσεων. Επιπλέον, το λογισμικό αυτό, θα είχε πρόσβαση σε βάσεις δεδομένων των αρχών επιβολής του νόμου σχετικά με τα ίδια άτομα και θα συγκεντρώνει πληροφορίες από τους λογαριασμούς τους στο Twitter για τη δημιουργία μιας βαθμολογίας κινδύνου. Η φάση έρευνας και ανάπτυξης του iBorderCtrl ολοκληρώθηκε το 2020 και το πιλοτικό σύστημα δοκιμάστηκε σε σημεία διέλευσης συνόρων στην Ελλάδα, την Ουγγαρία και τη Λετονία⁹⁰.

Το πρόγραμμα αυτό είναι ιδιαίτερος σημαντικό διότι προκάλεσε την τοποθέτηση των θεσμικών οργάνων και δικαστηρίων της Ε.Ε. γύρω από ζητήματα διαφάνειας και στάθμισης

⁸⁸European Commission, Διαθέσιμο: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen-borders-and-visa/border-crossing/eurosur_en?prefLang=el

⁸⁹ Διαθέσιμη η ιστοσελίδα: <https://www.iborderctrl.eu/>

⁹⁰Διαθέσιμο: <https://www.iborderctrl.eu/iborderctrl-project-the-quest-of-expediting-border-crossing-processes.html>

εμπορικών συμφερόντων με το δημόσιο συμφέρον. Συγκεκριμένα, τον Νοέμβριο του 2018, ο Patrick Breyer, ευρωβουλευτής και ακτιβιστής, αιτήθηκε από τον Εκτελεστικό Οργανισμό Έρευνας της ΕΕ (RAE) πρόσβαση σε έγγραφα που σχετίζονται με το ερευνητικό έργο iBorderCtrl, και συγκεκριμένα τα προκαταρκτικά αποτελέσματα του έργου, την έκθεση δεοντολογίας και τη νομική αξιολόγηση⁹¹. Το αίτημα του απορρίφθηκε, με την αιτιολογία ότι «η δημοσιοποίηση θα υπονόμευε την προστασία των εμπορικών συμφερόντων της κοινοπραξίας εταιρειών που αναπτύσσουν την τεχνολογία για το έργο⁹².»

Το Γενικό Δικαστήριο της Ε.Ε. που επιλήφθηκε της υπόθεσης στην ετυμηγορία του της 15ης Δεκεμβρίου 2021 (υπόθεση T-158/19), διαπίστωσε ότι ορισμένες αιτήσεις πρόσβασης που απορρίφθηκαν από την REA δεν ήταν επαρκώς αιτιολογημένες, και ότι το κοινό δύναται να έχει εν μέρει πρόσβαση στα έγγραφα του έργου, όπου συζητείται γενικά η αξιοπιστία, η ηθική και η νομιμότητα της εν λόγω τεχνολογίας. Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα εμπορικά συμφέροντα αποκλείουν την πρόσβαση του κοινού σε πληροφορίες σχετικά με τη συγκεκριμένη τεχνολογία iBorderCtrl, ιδίως δε για την νομιμότητα και την αξιοπιστία της καθώς και τον κίνδυνο να παράγει η χρήση της διακρίσεις και των μέτρων που λαμβάνονται για τον μετριασμό τους⁹³.

Στις 25 Φεβρουαρίου 2022 ο ίδιος ευρωβουλευτής, κατέθεσε αναίρεση αιτούμενος πλήρη πρόσβαση, υποστηρίζοντας ότι το δημόσιο συμφέρον για τη δημοσιοποίηση των πληροφοριών που ζήτησε να λάβει υπερτερεί των ιδιωτικών συμφερόντων και ότι η διαφάνεια οφείλει να ξεκινάει από τη φάση της έρευνας⁹⁴. Το ΔΕΕ, που την εκδίκασε σε δεύτερο βαθμό με την απόφασή του της 7ης Σεπτεμβρίου 2023⁹⁵ (υπόθεση C-135/22 P)⁹⁶, αρνήθηκε την πλήρη πρόσβαση. Ωστόσο καθόρισε τις βασικές αρχές για τη μελλοντική διαφάνεια στην έρευνα της

⁹¹Statewatch, 2021, Διαθέσιμο: <https://www.statewatch.org/news/2021/february/eu-secrecy-of-border-control-lie-detector-research-project-examined-in-court/>

⁹²Reuters, 2021, Διαθέσιμο: <https://www.reuters.com/article/technology/eus-lie-detecting-virtual-border-guards-face-court-scrutiny-idUSL8N2KB2GT/>

⁹³Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου (δέκατο τμήμα), T-158/19, 2021, Πρόσβαση στα έγγραφα – Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 – Πρόγραμμα-πλαίσιο για την έρευνα και την καινοτομία “Ορίζων 2020” (2014-2020) – Κανονισμός (ΕΕ) 1290/2013 – Έγγραφα σχετικά με το ερευνητικό έργο “iBorderCtrl: Intelligent Portable Border Control System” – Εξαίρεση που αφορά την προστασία των εμπορικών συμφερόντων τρίτου – Μερική άρνηση παροχής πρόσβασης – Υπέρτερο δημόσιο συμφέρον.

⁹⁴Όπως προκύπτει από το σώμα της Απόφασης

⁹⁵ Απόφαση C/2023/193, Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

⁹⁶Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C-135/22 P (2023)

Ε.Ε. στον τομέα της παρακολούθησης ατόμων, με βάση το επιχείρημα ότι «δεν προστατεύονται όλες οι πληροφορίες ενός ερευνητικού έργου από εμπορικό απόρρητο αλλά μόνον τα εργαλεία και οι τεχνολογίες που αναπτύσσονται στο πλαίσιο του». Σύμφωνα με πολλές οργανώσεις, η στάθμιση αυτή δεν είναι δίκαιη διότι βάζει σε δευτερεύουσα θέση την διαφάνεια και την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων⁹⁷. Είναι δε ενδιαφέρον ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έλαβε ξεκάθαρη θέση⁹⁸, υποστηρίζοντας στις δικαστικές υποθέσεις τον Ευρωπαϊκό Εκτελεστικό Οργανισμό Έρευνας, ως παρεμβαίνουσα υπέρ του αντιδίκου κατ' αναίρεση καθώς η υπόθεση αφορούσε την ερμηνεία των κανόνων για την πρόσβαση σε έγγραφα σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1049/2001, που θεσμοθετεί εξαιρέσεις για την προστασία εμπορικών συμφερόντων. Έτσι, η Επιτροπή υποστήριξε ότι η άρνηση πρόσβασης ήταν δικαιολογημένη για λόγους προστασίας ευαίσθητων εμπορικών πληροφοριών, βάζοντας σε δεύτερη θέση την προάσπιση της διαφάνειας, σε ένα ήδη αμφιλεγόμενο ερευνητικό έργο.

1.2.2. Η αυτοματοποίηση της έκδοσης αποφάσεων χορήγησης διεθνούς προστασίας

Στο προηγούμενο κεφάλαιο έγινε μια εκτενής ανάλυση της χρήσης των νέων τεχνολογιών στον έλεγχο και την περιφρούρηση των συνόρων, με σκοπό κυρίως την διαφύλαξη της ασφάλειας και την δημιουργία ενός «συνεκτικού» πλέγματος επιτήρησης σε όλη την ΕΕ. Στο παρόν κεφάλαιο, θα αναλύσουμε της χρήση των αλγορίθμων και συστημάτων Τ.Ν. στις αποφάσεις χορήγησης διεθνούς προστασίας ή αλλιώς στις αυτοματοποιημένες αποφάσεις, οι οποίες εκδίδονται από ειδικώς εκπαιδευμένο υπάλληλο των Υπηρεσιών Ασύλου. Αυτές οι τεχνολογίες χρησιμοποιούνται από την στιγμή της καταγραφής του αιτούντα άσυλο, κατά την συνέντευξη μέχρι την έκδοση της απόφασης.

Αρχικά, η αυτοματοποιημένη λήψη αποφάσεων είναι η διαδικασία κατά την οποία οι αποφάσεις λαμβάνονται μέσω αυτοματοποιημένων μέσων χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση, χρησιμοποιώντας μηχανική μάθηση. Η μηχανική μάθηση αποτελεί μια ικανότητα της τεχνητής νοημοσύνης να επεξεργάζεται βάσει αλγορίθμου ακατέργαστα δεδομένα και να παράγει

⁹⁷ <https://www.article19.org/resources/eu-research-into-biometric-technologies-must-be-transparent/>

⁹⁸ Απόφαση C/2023/193, Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

αποφάσεις ή προβλέψεις βάσει αυτών των δεδομένων, γνωστά ως δεδομένα εκπαίδευσης⁹⁹. Ο αλγόριθμος εκπαιδεύεται από αυτά τα πρότυπα και τα εφαρμόζει σε νέες καταστάσεις, όπως έχει ήδη αναλυθεί ανωτέρω. Οι Υπηρεσίες ασύλου, συλλέγουν τεράστια δεδομένα μέσω των συνεντεύξεων των αιτούντων διεθνή προστασία, ανάλογα με την χώρα προέλευσης, το είδος της δίωξης, τις προσφυγικές διαδρομές κλπ.

Μέχρι πρότινος λαμβάνοντας ως παράδειγμα την Ελλάδα, η οποία συμμορφώνεται με τις διεθνείς συμβάσεις και τους κανονισμούς της Ε.Ε., η διαδικασία κρίσης περί χορήγησης ή μη διεθνούς προστασίας, σε όλα της τα στάδια συντελείται με την συνδρομή ειδικώς εκπαιδευμένου και διορισμένου υπαλλήλου των Υπηρεσιών Ασύλου. Ξεκινά με την αρχική καταγραφή της αίτησης μαζί με την ταυτόχρονη λήψη των δακτυλικών αποτυπωμάτων, συνεχίζει με την μακροσκελή και πολύωρη προσωπική συνέντευξη και ολοκληρώνεται με την έκδοση πρωτοβάθμιας απόφασης. Σε περίπτωση δε αρνητικής απόφασης συνεχίζει με την κατάθεση ενώπιον του υπαλλήλου προσφυγής. Για την διαμόρφωση της κρίσης της Υπηρεσίας στη βάση της εκτίμησης των ισχυρισμών του αιτούντα διεθνούς προστασίας, λαμβάνονται υπόψιν τόσο η εσωτερική όσο και η εξωτερική αξιοπιστία του¹⁰⁰. Η μεν εσωτερική αξιοπιστία αφορά το εάν οι ισχυρισμοί είναι ορισμένοι, μη αντιφατικοί, εύλογοι και συνεκτικοί. Ιδιαίτερη σημασία δίδεται στον τρόπο εξιστόρησης και την «ειλικρίνεια» του αιτούντα στις απαντήσεις. Η δε εξωτερική αξιοπιστία από την άλλη, αφορά το εάν οι ισχυρισμοί επιβεβαιώνονται από πληροφορίες για την χώρα καταγωγής, από διεθνείς πηγές, όπως εκθέσεις, μελέτες, ιστορικά και πολιτικά γεγονότα¹⁰¹.

⁹⁹<https://ico.org.uk/for-organisations/uk-gdpr-guidance-and-resources/individual-rights/automated-decision-making-and-profiling/what-is-automated-individual-decision-making-and-profiling/#id2>.

¹⁰⁰ Οι αποφάσεις περί χορήγησης ή μη διεθνούς προστασίας, εκδίδονται με βάση: α) τις διατάξεις του ν.δ. 3989/1959 «Περί κυρώσεως της πολυμερούς Συμβάσεως περί της Νομικής Καταστάσεως των Προσφύγων» (ΦΕΚ 201, τ. Α'), όπως συμπληρώθηκε με τον α.ν. 389/1967 «Περί κυρώσεως του Πρωτοκόλλου της Νέας Υόρκης της 31.1.1967 εν σχέσει προς την Νομικήν Κατάστασιν των Προσφύγων» (ΦΕΚ 125, τ. Α'), β) τις διατάξεις του ν. 4636/2019 Περί Διεθνούς Προστασίας και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ 169, τ. Α'), γ) τις διατάξεις της Υπουργικής Απόφασης οικ. 3385/2018 «Κανονισμός λειτουργίας Υπηρεσίας Ασύλου» (ΦΕΚ 417, τ. Β') δ) την αίτηση του αιτούντα στ') την συνέντευξη του, ζ) τα σχετικά έγγραφα που προσκόμισε, η) όλα τα στοιχεία του διοικητικού φακέλου του [αφ. πρωτ. 1821/2021 απόφαση α' βαθμού επί αίτησης διεθνούς προστασίας, ΠΓΑ Αττικής]

¹⁰¹ United Nations High Commissioner for Refugees, 2003, Beyond Proof Credibility Assessment in EU Asylum Systems, Διαθέσιμο: <https://www.unhcr.org/media/full-report-beyond-proof-credibility-assessment-eu-asylum-systems>

Η διαμόρφωση κρίσης και έκδοση απόφασης με βάση το προαναφερθέν σύστημα έχει λάβει κριτική, τόσο από νομικούς αλλά και διάφορους φορείς, καθώς συχνά οι διεθνείς πηγές μπορεί να μην ανταποκρίνονται στην πραγματική κατάσταση της εκάστοτε χώρας βάσει των ραγδαία μεταβαλλόμενων καταστάσεων που οφείλονται στις πολιτικές αναταραχές, τον πόλεμο ή τις μειωμένες πηγές για ορισμένα κράτη προέλευσης. Όμως, πρωτίστως, η κριτική αυτή αφορά το κομμάτι της εσωτερικής αξιοπιστίας, και κυρίως τον επανατραυματισμό των αιτούντων με την εξιστόρηση των τραυματικών γεγονότων που έλαβαν χώρα και οδήγησαν στο προσφυγικό ταξίδι. Το τραύμα και ο τρόπος που εκδηλώνεται, π.χ. κενά μνήμης, θολή αντίληψη καθώς και το άγχος που προκαλεί η ίδια η διαδικασία της συνέντευξης είναι αρκετά για να δημιουργήσουν μια εικόνα «μη συνοχής» και «αντιφατικότητας» στα λεγόμενα τους, οδηγώντας συχνά σε εσφαλμένες κρίσεις και άδικες πρωτοβάθμιες αποφάσεις.

Η κοινή έως σήμερα, προαναφερθείσα πρακτική έκδοσης αποφάσεων διεθνούς προστασίας, δέχεται πλέον κριτική και από μια άλλη σκοπιά εκείνη της αναποτελεσματικότητας. Σε αυτήν την βάση προτείνεται ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός της μέσω της αξιοποίησης της ψηφιακής τεχνολογίας. Από την μια μεριά αυξάνονται ο αριθμός των αιτήσεων ασύλου λόγω των αυξημένων προσφυγικών ροών και άρα αυξάνεται και το κόστος της διαχείρισής τους. Από την άλλη τείνει να κυριαρχήσει η αντίληψη περί ορθολογικότερης κρίσης των αλγορίθμων και τείνει να επικρατήσει η χρήση αυτών και της T.N. για να λαμβάνονται οι διοικητικές αποφάσεις και να εφαρμόζονται οι κανόνες δημοσίου δικαίου. Οπότε το πεδίο των προσφυγικών αποφάσεων δεν έμεινε ανεπηρέαστο. Όλο και περισσότερα κράτη κάνουν χρήση τέτοιων τεχνολογιών, για την έκδοση αποφάσεων, αντικαθιστώντας την διαδικασία που προαναφέρθηκε, προσαρμόζοντας ανάλογα το νομοθετικό τους πλαίσιο.

1.2.2.1. Παραδείγματα χρήσης στην Ε.Ε.

Το project “Αλγοριθμική δικαιοσύνη για τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες” (AFAR) έχει αναλάβει να κάνει μια ολοκληρωμένη χαρτογράφηση των νέων τεχνολογιών που

χρησιμοποιούνται στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου σε ολόκληρη την Ευρώπη¹⁰². Μέσω αυτής της πρωτοβουλίας, εντοπίστηκε πληθώρα τεχνολογιών που εφαρμόζονται επί του παρόντος ή δοκιμάζονται πιλοτικά στη διαδικασία ασύλου. Παραδείγματος χάριν, μια τέτοια τεχνολογία αποτελεί η πιλοτική χρήση εργαλείων μετατροπής ομιλίας σε κείμενο για τις καταγραφές των αιτούντων ασύλου στην Ιταλία¹⁰³. Αν και το εργαλείο αυτό χρησιμοποιείται προς το παρόν για την συμπλήρωση ή ενίσχυση της καταγραφής των υπαλλήλων, κι όχι ως αυτόνομο σύστημα, εγείρονται σημαντικές ανησυχίες, καθώς οι λεπτές σημασιολογικές διαφορές στη γλώσσα και τον τρόπο έκφρασης μπορούν να έχουν βαθιά επίδραση στην αξιολόγηση της εσωτερικής αξιοπιστίας, όπως είδαμε ανωτέρω¹⁰⁴.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το σύστημα “Casematcher” που χρησιμοποιείται από την Υπηρεσία Μετανάστευσης στις Κάτω Χώρες¹⁰⁵. Το σύστημα στηρίζεται στην ανάλυση κειμένου και βαθμολόγηση αυτού για τον εντοπισμό κοινών σημείων στις περιγραφές αιτούντων άσυλο με παρόμοιες αιτήσεις, με σκοπό την βελτίωση της συνοχής της διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Εύκολα μπορεί κανείς να φανταστεί ότι η εκτεταμένη χρήση και μονοδιάστατη εξάρτηση από αυτό το σύστημα, μπορεί να οδηγήσει τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων να αμφισβητήσουν την αξιοπιστία αιτήσεων που είναι είτε υπερβολικά παρόμοιες είτε υπερβολικά ανόμοιες με προηγούμενες υποθέσεις, μετατρέποντας τα ατομικά ή συλλογικά βιώματα πολιτών μιας χώρας σε εργαλείο κρίσης της αξιοπιστίας χωρίς την απαραίτητη εξατομικευμένη οπτική.

Από την άλλη, νέες αλγοριθμικές τεχνολογίες χρησιμοποιούνται κατά την καταγραφή των αιτούντων άσυλο και την λήψη αποφάσεων σχετικά με την εγκυρότητα των λεγομένων τους. Συγκεκριμένα, η Γερμανική Αρχή Ασύλου χρησιμοποιεί ένα εργαλείο καταγραφής ονομάτων, το λεγόμενο πρόγραμμα «Ολοκληρωμένης διαχείρισης ταυτότητας: πτυχές

¹⁰² Ozkul D., 2023, *Automating Immigration and Asylum: The Uses of New Technologies in Migration and Asylum Governance in Europe*, Project: Algorithmic fairness for asylum seekers and refugees, Oxford: Refugee Studies Centre, University of Oxford

¹⁰³ Ibid

¹⁰⁴ Hanzlíková, D. & Skarnitzl, R., 2017. *Credibility of native and non-native speakers of English revisited: Do non-native listeners feel the same? Research in Language*, 15, pp. 1-17

¹⁰⁵ Περισσότερα στην επίσημη ιστοσελίδα: <https://algoritmes.overheid.nl/en/algoritme/case-matcher-a-search-and-find-function-in-asylum-applications-ind/36268942#verantwoordGebruik>

αξιοπιστίας, ποιότητας δεδομένων και ασφάλειας (IDM-S)¹⁰⁶, για την τυποποίηση της ορθογραφίας των ονομάτων που είχαν αρχικά γραφτεί με μη λατινικό αλφάβητο, ώστε να γίνει ευκολότερος ο προσδιορισμός της χώρας καταγωγής. Ωστόσο, το εργαλείο αυτό βασίζεται στην αμφισβητήσιμη παραδοχή ότι τα ονόματα συσχετίζονται με τα εθνικά σύνορα¹⁰⁷. Επιπλέον, γίνεται χρήση αλγορίθμου ανάλυσης βιομετρικών στοιχείων ομιλίας με τον οποίο αναγνωρίζεται η κύρια διάλεκτος που ομιλεί ο αιτών και βοηθά στον προσδιορισμό της χώρας προέλευσης, χρησιμοποιώντας μια ποσοτική προσέγγιση γλωσσικής ανάλυσης που βασίζεται σε εκτεταμένα δεδομένα εκπαίδευσης¹⁰⁸. Ωστόσο, το εργαλείο αυτό δεν λαμβάνει υπόψη την εν γένει κοινωνικοποίηση, είτε εντός της χώρας καταγωγής του αιτούντος είτε εκτός της χώρας προέλευσης καθώς και τις έντονες πολιτισμικές επιρροές που μπορεί να επηρεάζουν τον τρόπο γλωσσικής έκφρασης των αιτούντων.

Η επεξεργασία φυσικής γλώσσας (NLP)¹⁰⁹ έχει επίσης ερευνηθεί εκτενώς στο βαθμό που μπορεί να αξιοποιηθεί κατά τη διαδικασία χορήγησης ασύλου. Η Trilateral Research – Ethical AI ανέπτυξε την εφαρμογή «Honeycomb» με την χρήση της NLP για την κατανόηση των τρωτών σημείων και των αναγκών των επιζώντων της εμπορίας ανθρώπων και της σύγχρονης δουλειάς¹¹⁰. Οι αλγόριθμοι NLP μπορούν να αναλύσουν συστηματικά μεγάλες ποσότητες δεδομένων κειμένου για να εντοπίσουν επαναλαμβανόμενες θεματολογίες, μοτίβα και συναισθήματα στις αφηγήσεις των επιζώντων και να εξάγουν συμπεράσματα. Η εφαρμογή Honeycomb αποσκοπεί στην απόκτηση βαθύτερης κατανόησης των εμπειριών των επιζώντων, διατεινόμενη ότι δεν προκαλεί την κόπωση ή τον επανατραυματισμό τους. Με την προϋπόθεση ότι οι συνεντεύξεις διεξάγονται ορθά, η NLP μπορεί να εντοπίσει τα δεδομένα που λείπουν και

¹⁰⁶German Federal Office for Migration and Refugees, 2018, Διαθέσιμο: <https://www.bamf.de/EN/Themen/AsylFluechtlingsschutz/AblaufAsylverfahrens/Anhoerung/anhoerung-node.html>

¹⁰⁷ Ozkul D. ο.π.

¹⁰⁸German Federal Office for Migration and Refugees ο.π.

¹⁰⁹“To NLP (Natural Language Processing) αποτελεί έναν κλάδο της επιστήμης των υπολογιστών - και συγκεκριμένα της τεχνητής νοημοσύνης - και αναφέρεται στον τρόπο που οι μηχανές αντιλαμβάνονται και καταλαβαίνουν τις ανθρώπινες λέξεις, όπως ακριβώς οι ίδιοι οι άνθρωποι. Πιο συγκεκριμένα, το NLP συνδυάζει: Στατιστικά μοντέλα, Machine learning, Deep learning και άλλα, με σκοπό να δώσουν στους υπολογιστές τη δυνατότητα να επεξεργάζονται τις λέξεις (τόσο γραπτά, όσο και φωνητικά) και να τις καταλαβαίνουν. Όταν λέμε να τις “καταλαβαίνουν” αυτό δεν συμπεριλαμβάνει μόνο τη σημασία της λέξης, αλλά την πρόθεση και τη διάθεση (intent and sentiment) πίσω από αυτή.” Διαθέσιμο: <https://bigblue.academy/gr/ti-einai-to-nlp>

¹¹⁰ Trilateral Research – Ethical AI <https://trilateralresearch.com/work/honeycomb-project>

να επιταχύνει την έρευνα, παρέχοντας πληροφορίες και σχετικές καμπάνιες και παρεμβάσεις προς υποστήριξη τους, ενώ ταυτόχρονα συνδράμει τους υπαλλήλους των Υπηρεσιών, μειώνοντας τη συναισθηματική επιβάρυνση και για τα δύο μέρη¹¹¹.

Επιπροσθέτως, το έργο Explainable AI and Fairness in Asylum Law (XAIfair) στοχεύει στην ανάπτυξη ενός αλγορίθμου πρόβλεψης για τις αποφάσεις ασύλου, έναν αλγόριθμο μηχανικής μάθησης NLP αξιοποιώντας ως βάση δεδομένων πάνω από 15.000 πρωτοβάθμιες ή δευτεροβάθμιες αποφάσεις από την Υπηρεσία Μετανάστευσης της Δανίας¹¹². Η Karen Richmond κατέδειξε τις δυνατότητες του νομικού συλλογισμού βάσει υποθέσεων (L-CBR) και του αλγορίθμου Mahalanobis για τον εντοπισμό βασικών χαρακτηριστικών που επηρεάζουν τις αποφάσεις ασύλου, όπως η οικογενειακή κατάσταση και η συμμετοχή σε βίαιες πράξεις. Το έργο χρησιμοποιεί συσχετίσεις μεταξύ αυτών των χαρακτηριστικών και δεδομένων για την πρόβλεψη των αποτελεσμάτων, προσπαθώντας να διασφαλίσει ότι τα συστήματα T.N. παρέχουν διαφανείς και δίκαιες εκτιμήσεις στις αποφάσεις ασύλου¹¹³.

Τέλος, ακόμα μία τεχνολογία, την οποία ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη έχουν αρχίσει να εφαρμόζουν στη διαδικασία χορήγησης διεθνούς προστασίας, είναι η ανάλυση των κινητών τηλεφώνων και άλλων διαθέσιμων «φορέων δεδομένων». Η ανάλυση δεν αυτοματοποιεί μεν τη λήψη αποφάσεων για τη μετανάστευση και το άσυλο, αλλά συμπεριλαμβάνει μια αυτοματοποιημένη μορφή έκθεσης που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον προσδιορισμό της ταυτότητας ή/και την αξιολόγηση του αιτήματος ασύλου. Αποτελεί συνήθη πρακτική στις Κάτω Χώρες και την Εσθονία και προαιρετική στην Κροατία, τη Γερμανία, τη Λιθουανία και τη Νορβηγία¹¹⁴. Μια τέτοια πρακτική παραβιάζει υπέρμετρα τα δικαιώμα στην ιδιωτική ζωή και τα προσωπικά δεδομένα των αιτούντων, όπως θα αναλυθεί και σε επόμενο κεφάλαιο.

1.2.3. Η μετεγκατάσταση των προσφύγων και η διαβίωση στα προσφυγικά camps (δομές φιλοξενίας – προσωρινής υποδοχής)

¹¹¹ Griffiths M., 2023, *The emotional governance of immigration controls, Identities*, University of Birmingham

¹¹² <https://asylumdata.ku.dk/research/xaifair/>

¹¹³ Richmond, K., 2022. *Explainable Legal Case-Based Reasoning (Xl-Cbr) in Asylum Adjudication: Evidential Analysis and AI Prediction*. iCourts Working Paper Series, no. 296, AI and Law

¹¹⁴ Ozkul D. οπ.π.

Στα προαναφερθέντα κεφάλαια, αναλύθηκε η χρήση αλγορίθμων, της Τ.Ν. και της μηχανικής μάθησης στα στάδια του προσφυγικού ταξιδιού, πριν την έλευση, στα ίδια τα σύνορα και στην κρίση των Υπηρεσιών Ασύλου. Προκειμένου να ολοκληρωθεί η εικόνα για την χρήση των νέων τεχνολογιών σε όλο το εύρος του προσφυγικού ταξιδιού σε αυτό το κεφάλαιο, θα αναλυθεί η χρήση ψηφιακών τεχνολογιών, κατά την διαβίωση των προσφύγων στις χώρες υποδοχής εντός των προσφυγικών δομών καθώς και οι τεχνολογίες που αξιοποιούνται κατά το στάδιο της μετεγκατάστασης τους. Η εφαρμογή των παραπάνω ψηφιακών τεχνολογιών στην πράξη δείχνει ότι εφόσον δεν αναπτύσσονται όπως προβλέπεται από το ίδιο το ενωσιακό, νομικό πλαίσιο για τις συγκεκριμένες χρήσεις της ψηφιακής τεχνολογίας, στην πράξη καταλήγουν να λειτουργούν σαν υπερσύγχρονες, ψηφιακές φυλακές που παραβιάζουν θεμελιώδη δικαιώματα των προσφύγων και ηθικές αρχές που διέπουν την εφαρμογή των ψηφιακών τεχνολογιών που η Ε.Ε. έχει ήδη αναγνωρίσει.

1.2.3.1. Οι αλγόριθμοι μετεγκατάστασης

Σε ολόκληρη την Ευρώπη έχουν αναπτυχθεί διάφορα εργαλεία αντιστοίχισης για να συμβάλουν στη μετεγκατάσταση και την εγκατάσταση των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων, τα οποία έχουν σχεδιαστεί προς αντιστοίχιση των ατόμων με τις χώρες ή τους δήμους που είναι καταλληλότεροι για την ένταξή τους, λαμβάνοντας υπόψη τον άμεσο αντίκτυπο που μπορεί να έχει ο τόπος εγκατάστασης στην ευημερία τους και την δημιουργία ενός ασφαλούς πλαισίου¹¹⁵. Πρωταρχικός στόχος αποτελεί η εύρεση τοποθεσιών, που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των προσφύγων, και ταυτόχρονα να εξισορροπούν τις προτιμήσεις των τοπικών και εθνικών κοινοτήτων και τις δυνατότητες των κρατών μελών. Κριτήριο ορθής επιλογής αποτελεί το γεγονός ότι οι τοποθεσίες ή κοινότητες που επιλέγονται θα βελτιώσουν τις δυνατότητες ένταξης τους, επειδή παραδείγματος χάριν τους διασφαλίζεται επαρκής στέγαση, δυνατότητα εύρεσης εργασίας ή αξιοποίηση των ευκαιριών εκπαίδευσης και

¹¹⁵ Hyndman, Jennifer, 2022 *Geo-scripts and refugee resettlement in Canada: Designations and destinations*, The Canadian Geographer

ύπαρξη δίκτυων υποστήριξης χωρίς διακρίσεις ή ύπαρξη κοινής γλώσσας (π.χ. Γαλλόφωνοι Αφρικανοί αιτούντες άσυλο, σε Γαλλόφωνες χώρες ή περιοχές.)¹¹⁶

Η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO) ανέπτυξε το πρώτο εργαλείο αντιστοίχισης στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια του προγράμματος μετεγκατάστασης της ΕΕ μετά την μαζική έλευση των προσφύγων¹¹⁷. Το εργαλείο αυτό αποσκοπούσε στην αντιστοίχιση των αιτούντων άσυλο με τις χώρες μετεγκατάστασης σύμφωνα με τις προβλεπόμενες διαδικασίες με σκοπό να ανακουφιστούν από την πίεση οι χώρες πρώτης υποδοχής, π.χ. η Ελλάδα και η Ιταλία. Ο αριθμός των αιτούντων άσυλο θα ανακατανέμονταν, στις χώρες μετεγκατάστασης ελαχιστοποιώντας παράλληλα τις δευτερογενείς μετακινήσεις, αφού υφίσταται ο κανόνας εξέτασης του αιτήματος ασύλου από την χώρα αρχικής άφιξης¹¹⁸.

Το εργαλείο της EASO, μπορούσε να επεξεργαστεί γρήγορα πολλές αιτήσεις, λαμβάνοντας υπόψη προσόντα, χαρακτηριστικά και προτιμήσεις των αιτούντων. Ωστόσο, αντιμετώπισε προκλήσεις λόγω της κλιμακωτής αναφοράς προτιμήσεων και της καθυστερημένης ανάπτυξής του. Οι ειδικές προτιμήσεις των κρατών, όπως οι γλωσσικές δεξιότητες και η σύνθεση της οικογένειας, περιέπλεξαν την αντιστοίχιση, και δεν υπήρξε ιδιαίτερη ευελιξία των αιτούντων στις προτιμήσεις τους. Τελικά, το εργαλείο δεν χρησιμοποιήθηκε και η αντιστοίχιση συνεχίστηκε χειροκίνητα¹¹⁹. Εκτός του εργαλείου αυτού, έχουν χρησιμοποιηθεί παρόμοιες τεχνολογίες στις χώρες της Ε.Ε., με περισσότερη ή λιγότερη επιτυχία όπως: το έργο Match'In στην Γερμανία για την μετεγκατάσταση σε δήμους ανάλογα με τους πόρους, στην Νορβηγία έχει εφαρμοστεί ένας αλγόριθμος, το MOT, για την κατανομή των αιτούντων άσυλο στα κέντρα υποδοχής, ενώ το έργο Pairity στις Κάτω Χώρες αντιστοιχούσε

¹¹⁶ Αυτά άλλωστε αποτελούν και τα κριτήρια των Ελληνικών Περιφερειακών Γραφείων Ασύλου, κατά την διαδικασία συνεντεύξεως για την μετεγκατάσταση των αιτούντων άσυλο.

¹¹⁷ European Asylum Support Office, 2017, *Single Programming Document: Multiannual Programming 2017-2019, Work Programme 2017*, Διαθέσιμο: <https://euaa.europa.eu/publications/single-programming-document-2017-2019>

¹¹⁸ European Commission, 2017, *Report from the Commission to the European parliament, the European council and the council twelfth report on relocation and resettlement*, Διαθέσιμο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/txt/?uri=com%3a2017%3a260%3aafin>

¹¹⁹ Pottakis, A.I., 2019. *Relocation revisited: The Greek case*. Presented at the European Regional Board of the International Ombudsman Institute (IOI), October 2018, Brussels. Published February 2019 for the IOI European Regional Board meeting, Athens

τους πρόσφυγες με ομάδες εθελοντών για να συμβάλλει στην εκμάθησης της γλώσσας και στην κοινωνική ένταξη¹²⁰.

1.2.3.2. Η χρήση ψηφιακών συστημάτων στις δομές φιλοξενίας – προσωρινής υποδοχής : τα συστήματα «ΥΠΕΡΙΩΝ» και «ΚΕΝΤΑΥΡΟΣ» και η 13/2024 Απόφαση της ΑΠΔΠΧ σχετικά με τις νομικές παραλείψεις κατά την λειτουργία τους

Στο παρόν υποκεφάλαιο, θα ερευνήσουμε την χρήση τεχνολογιών στην διαβίωση των προσφύγων στα προσφυγικά camps, δηλαδή στις δομές φιλοξενίας – προσωρινής υποδοχής. Ένας σύντομος ορισμός αυτών, δίνεται από το ίδιο το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου της Ελλάδας ως: «δομές που βρίσκονται στην ενδοχώρα και παρέχουν προσωρινή διαμονή σε πολίτες τρίτων χωρών ή ανιθαγενείς που έχουν υποβάλει αίτημα διεθνούς προστασίας στην Ελλάδα, καθώς και σε μέλη της οικογένειάς τους και ενάλωτες ομάδες όπως ασυνόδευτοι ανήλικοι. Οι Δομές προσφέρουν στέγαση, σίτιση, ψυχοκοινωνική υποστήριξη, πληροφορίες για δικαιώματα και υποχρεώσεις, πρόσβαση σε υγειονομικές υπηρεσίες, ατομική υγιεινή, ένδυση, εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και εκπαίδευση. Οι φιλοξενούμενοι οφείλουν να αποχωρήσουν εντός τριάντα (30) ημερών από την απόφαση αναγνώρισης του καθεστώτος διεθνούς ή επικουρικής προστασίας, ή από την ενηλικίωσή τους στην περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων¹²¹.»

Οι δομές διαμονής προσφύγων, έχουν ως στόχο την παροχή τόπου διαβίωσης και την ένταξη των προσφύγων μέχρι να εκδοθεί η τελεσίδικη απόφαση χορήγησης ή μη διεθνούς προστασίας. Στο παρόν δεν θα γίνει εκτενής κριτική στον σχεδιασμό των προσφυγικών δομών και στις δυσχερείς συνθήκες διαβίωσης των αιτούντων άσυλο σε αυτές. Η ανάλυση θα επικεντρωθεί στη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών διαχείρισης της ασφάλειας εντός και περιμετρικά των εγκαταστάσεων των Κέντρων Κλειστών Ελεγχόμενων Δομών (ΚΕΔ) και των Κέντρων Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ) πολιτών τρίτων χωρών και τις προκλήσεις που αυτά θέτουν για τα ανθρώπινα δικαιώματα τους. Αυτό θα πραγματοποιηθεί μέσω της ανάλυσης δύο συστημάτων, που υπάγονται στο Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, το

¹²⁰ Ozkul D. οπ.π.

¹²¹ Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Διαθέσιμο: <https://migration.gov.gr/ris/perifereiakes-monades/domes/>

ΚΕΝΤΑΥΡΟΣ¹²² και το ΥΠΕΡΙΩΝ¹²³ τα οποία εκκινούν το 2021, συμπεριλαμβανόμενα στη Βίβλο Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025¹²⁴, με την εν μέρει χρηματοδότηση της Ε.Ε.¹²⁵. Το πρώτο περιλαμβάνει τη χρήση καμερών και αλγορίθμων ανάλυσης κίνησης (Artificial Intelligence Behavioral Analytics) και τη χρήση συστήματος CCTV και μη στελεχωμένων αεροσκαφών (drones), με τα οποία θα πραγματοποιείται επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, τουλάχιστον εικόνας. Το δεύτερο αποτελεί ολοκληρωμένο σύστημα ελέγχου εισόδου-εξόδου στις εγκαταστάσεις των δομών αφενός των φιλοξενουμένων και των πιστοποιημένων μελών μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ) με την επίδειξη της κάρτας αιτούντος άσυλο ή μέλους/υπαλλήλου ΜΚΟ, και αφετέρου των εργαζόμενων στις δομές από RFID αναγνώστη σε συνδυασμό με αποτύπωμα (two-factor authentication), επομένως μέσω της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και δη βιομετρικών δεδομένων. Επιπλέον πέραν των μετακινήσεων μεταξύ των ΚΥΤ, των ΚΕΔΝ και των Δομών Φιλοξενίας, παρακολουθούνται οι παροχές ανά μετανάστη με χρήση ατομικής κάρτας (φαγητό, προμήθειες ρουχισμού κλπ)

Η ίδρυση και λειτουργία των παραπάνω προγραμμάτων προκάλεσε την αντίδραση του δικτύου European Digital Rights (EDRi) και της ένωσης πολιτών «Homo Digitalis». Αυτές, συνέλεξαν από κοινού στοιχεία για την λειτουργία των δύο προγραμμάτων με στόχο να διερευνηθούν πιθανές ελλείψεις και περιπτώσεις μη συμμόρφωσης με το ισχύον πλαίσιο προστασίας δεδομένων. Σε αυτό το πλαίσιο υπέβαλλαν το 2021 αίτημα πρόσβασης σε έγγραφα ενώπιον του Γενικού Γραμματέα Αιτούντων Άσυλο του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, ζητώντας πληροφορίες σχετικά με τα συστήματα και τα μέτρα που έχουν ληφθεί για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης τους με τον ελληνικό νόμο περί προστασίας δεδομένων¹²⁶. Ωστόσο, δεν υπήρξε καμία απάντηση σε αυτό το αίτημα.

¹²² Ελληνική Δημοκρατία, Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025, Διαθέσιμο: <https://digitalstrategy.gov.gr/project/kentayros>

¹²³ Ελληνική Δημοκρατία, Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025, Διαθέσιμο: <https://digitalstrategy.gov.gr/project/yperion>

¹²⁴ <https://digitalstrategy.gov.gr/>

¹²⁵ Εντάσσονται στο Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, το οποίο χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση – NextGeneration EU Απόφαση Ελληνικής Δημοκρατίας – Υπουργείο Οικονομικών (2021), Διαθέσιμη: https://greece20.gov.gr/wp-content/uploads/2021/12/41.-Apofasi-entaksis-ergou_YPERIWN_measure-16763_Kodikos-OPS-TA-5149204-orthi.pdf

¹²⁶ Από την ιστοσελίδα της EDRi: <https://edri.org/our-work/greek-ministry-of-asylum-and-migration-face-a-record-breaking-e175000-fine-for-the-border-management-systems-kentauros-hyperion/>

Οι παραπάνω κινήσεις κέντρισαν την προσοχή της Επιτροπής Πολιτικών Ελευθεριών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Τον Δεκέμβριο του 2021, η Επιτροπή ζήτησε από την Ελληνική Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα πληροφορίες σχετικά με το «ΚΕΝΤΑΥΡΟΣ» και το «ΥΠΕΡΙΩΝ». Στις αρχές Φεβρουαρίου 2022, το μέλος της EDRi, Homo Digitalis σε συνεργασία με τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών «Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου» και «HIAS Greece», καθώς και την ακαδημαϊκό Νιόβη Βαβούλα - Λέκτορα του Queen Mary University of London, συνυπέβαλαν αίτημα έρευνας ενώπιον της Ελληνικής ΑΠΔΠΧ για τα δύο αυτά συστήματα. Τον Ιούλιο του 2022, η Αντιπροσωπεία της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα υπέβαλε επίσης ανοικτή επιστολή σχετικά με αυτά τα συστήματα ενώπιον της Αρχής για να εκφράσει τις ανησυχίες της¹²⁷. Τελικά, κατόπιν εμπειριστατωμένης έρευνας, την 2^η Απριλίου του 2024, η Αρχή δημοσίευσε την υπ' αριθμόν 13/2024 απόφαση της η οποία εντόπισε πολύ σοβαρές παραβάσεις του ΓΚΠΔ από το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Η παραβίαση αφορούσε τα άρθρα 25 και 35 ΓΚΠΔ (σχετικά με την λήψη κατάλληλων τεχνικών και οργανωτικών μέτρων και την διενέργεια εκτίμησης αντικτύπου) και το άρθρο 31 ΓΚΠΔ (σχετικά με την μη παροχή ζητηθέντων πληροφοριών και κατάλληλων διευκρινήσεων που ζήτησε). Ως εκ τούτου επέβαλλε διπλό πρόστιμο (ύψους 100.000 και 75.000 ευρώ) στο Υπουργείο, μάλιστα το υψηλότερο πρόστιμο που έχει επιβληθεί ποτέ σε δημόσιο φορέα, με την εντολή να προβεί στο σύνολο των νόμιμων ενεργειών που απαιτούνται για την συμμόρφωση του στις διατάξεις του ΓΚΠΔ.

Ειδικότερα η Αρχή διαπίστωσε ότι υπήρξε έλλειψη νόμιμης βάσης επεξεργασίας δεδομένων δεδομένου ότι το Υπουργείο πρότεινε ως νομική βάση την εκτέλεση καθήκοντος για την εξυπηρέτηση δημοσίου συμφέροντος (άρθρο 6 παράγραφος 1ε ΓΚΠΔ) και προκειμένου για την βιομετρική επεξεργασία την ύπαρξη λόγων ουσιαστικού δημόσιου συμφέροντος (άρθρο 9 παράγραφος 2 στοιχείο ζ ΓΚΠΔ)¹²⁸. Ωστόσο, το επικαλούμενο έννομο συμφέρον από το Υπουργείο (άρθρο 6 παράγραφος 1στ ΓΚΠΔ), δεν ισχύει ειδικά για τις δημόσιες αρχές. Επιπλέον, η επίκληση της υπογραφής εντύπου συγκατάθεσης από τους αιτούντες άσυλο ως επικουρική νομική βάση δεν ευστοχούσε λόγω ελλιπέστατης ενημέρωσης των υποκειμένων των

¹²⁷ Απόφαση 13 /2024, ΑΠΔΠΧ

¹²⁸ Απόφαση 13 /2024, ΑΠΔΠΧ, σελ. 33-34

δεδομένων, καθώς η Αρχή έκρινε ότι οι πληροφορίες ήταν ανεπαρκείς, αφού πολλοί δεν ομιλούν καν την Ελληνική ή την Αγγλική ή χρησιμοποιείται πληθώρα τεχνικών όρων που δεν μπορούσαν να γίνουν κατανοητοί στους πρόσφυγες¹²⁹.

Επιπροσθέτως, το Υπουργείο δεν παρείχε όλες τις συμβάσεις με τους εκτελούντες την επεξεργασία, ορισμένες από τις οποίες χαρακτηριζόταν ως «απόρρητες», ενώ η νομοθεσία προβλέπει την παροχή όλων των σχετικών εγγράφων κατά τη διάρκεια της έρευνας¹³⁰. Λόγω της ελλιπούς τεκμηρίωσης, η Αρχή διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 28 του ΓΚΠΔ. Παράλληλα, εντοπίστηκε παραβίαση και ως προς την διενέργεια εκτίμησης αντικτύπου, η οποία πραγματοποιήθηκε χωρίς να υπάρχει πλήρης γνώση της λειτουργικότητας των συστημάτων, όπως ανέφερε το Υπουργείο¹³¹. Η Αρχή κατέληξε ότι η εκτίμηση είχε περιορισμένο πεδίο εφαρμογής και δεν ήταν επικαιροποιημένη, κατά παράβαση των άρθρων 35 και 25 ΓΚΠΔ, το οποίο οφειλόταν στην απουσία ολοκληρωμένης αξιολόγησης πριν από την έναρξη της επεξεργασίας και στη μη έγκαιρη διαβούλευση με τον υπεύθυνο προστασίας δεδομένων (ΥΠΔ).

Σε άλλο σημείο της απόφασης, διαπιστώθηκε ότι δεν υπήρχε σύμβαση για τον διορισμό ΥΠΔ, η οποία να συνοδεύεται από ολοκληρωμένη οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων του, ούτε βρέθηκαν στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι ο ΥΠΔ συμμετείχε επαρκώς και εγκαίρως σε θέματα που αφορούν την προστασία των δεδομένων, κατά παράβαση των άρθρων 37-39 του ΓΚΠΔ¹³². Το Υπουργείο ανέφερε σχετικά με την τήρηση αρχείου δραστηριοτήτων, ότι ενώ ο ΥΠΔ φέρει την ευθύνη ολοκληρωμένης καταγραφής των επίδικων ζητημάτων δεν είχε ακόμα ολοκληρώσει το έργο του. Ωστόσο, δεδομένου ότι τα συστήματα ήταν ήδη σε λειτουργία, το αρχείο θα έπρεπε να είχε ήδη δημιουργηθεί πριν από την έναρξη των εργασιών, χωρίς καθυστέρηση και άρα δεν μπορούσε να αποδειχθεί η συμμόρφωση του Υπουργείου με το άρθρο 30 του ΓΚΠΔ¹³³.

Τέλος, η Αρχή παρατήρησε ότι το Υπουργείο δεν συνεργάστηκε πλήρως, καθυστερώντας να παράσχει κρίσιμες πληροφορίες, όπως τις συμβάσεις με τους εκτελούντες την επεξεργασία και πληροφορίες σχετικά με τη λειτουργία των συστημάτων. Αυτή η παράλειψη παροχής των

¹²⁹ Απόφαση 13 /2024, ΑΠΔΠΧ, σελ. 36

¹³⁰ Απόφαση 13 /2024, ΑΠΔΠΧ, σελ. 39

¹³¹ Απόφαση 13 /2024, ΑΠΔΠΧ, σελ. 40-41

¹³² Απόφαση 13 /2024, ΑΠΔΠΧ, σελ. 42-43

¹³³ Απόφαση 13 /2024, ΑΠΔΠΧ, σελ. 40

προαναφερόμενων πληροφοριών συνιστά παράβαση της υποχρέωσης συνεργασίας βάσει του άρθρου 31 του ΓΚΠΔ, η οποία επιτείνει τη συνολική μη συμμόρφωση του Υπουργείου¹³⁴. Ως εκ τούτου, η Αρχή επέβαλε συνολικό χρηματικό πρόστιμο 175.000 ευρώ και έδωσε εντολή στο Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, ως υπεύθυνο επεξεργασίας, προς ολοκλήρωση της συμμόρφωσής του με τις υποχρεώσεις του ΥΠΔ, όπως περιεγράφηκαν στην Απόφαση, εντός προθεσμίας 3 (τριών) μηνών. Δύο ημέρες αργότερα, το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου εξέδωσε Δελτίο Τύπου αναφορικά με την απόφαση, με το οποίο δεσμεύεται προς συμμόρφωση αλλά ταυτοχρόνως αμφισβητώντας σημεία της και εκφράζοντας σκέψεις για την προσβολή της¹³⁵.

Η αντιμετώπιση της παρούσας Απόφασης και εν γένει των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προσφύγων από το Ελληνικό Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, αλλά όπως είδαμε και από τις υπόλοιπες Υπηρεσίες Μετανάστευσης ανά την Ευρώπη είναι ενδεικτική της αντίληψης τους για το προσφυγικό ζήτημα. Δηλαδή, τον υπέρμετρο περιορισμό του πυρήνα των δικαιωμάτων τους, με βάση την ασφάλεια, την σταθερότητα και την αντιμετώπιση της «απειλής», χωρίς αξιολόγηση του κινδύνου που φέρουν τέτοιες πρακτικές. Έτσι, στην συνέχεια αυτών, θα αναλυθούν εκτενώς τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι βασικές αρχές του δημοσίου δικαίου και της χρηστής διοίκησης που παραβιάζονται με αυτόν τον τρόπο χρήσης τέτοιων τεχνολογιών.

2. Η ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΡΟΩΝ

2.1. Το δικαίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως υψηλό standard νομικής προστασίας

Έχοντας ήδη παρουσιάσει εκτενώς τις χρήσεις της ψηφιακής τεχνολογίας που έχουν πραγματωθεί σε διάφορες φάσεις διαχείρισης των προσφυγικών ροών από την Ε.Ε. και την

¹³⁴ Απόφαση 13 /2024, ΑΠΔΠΧ, σελ. 43-44

¹³⁵ Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2024, Διαθέσιμο: <https://migration.gov.gr/dieykriniseis-gia-tin-epivoli-prostimoy-apo-tin-archi-prostasias-dedomenon-prosopikoy-charaktira/>

Ελλάδα πρέπει να εξεταστεί εάν και κατά πόσον οι εν λόγω πρακτικές εναρμονίζονται με το δίκαιο και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Πρόκειται για μια ευρύτερη συζήτηση που αφορά τους κινδύνους των εφαρμογών της Τ.Ν. και της αλγοριθμικής διακυβέρνησης και το πώς αυτοί μπορούν να αξιολογηθούν και να μετριάστούν. Στο παρόν θα επικεντρωθούμε στις ειδικότερες προκλήσεις για τα δικαιώματα των προσφύγων και τους κινδύνους που είναι μεγαλύτεροι δεδομένου ότι η σχέση τους με το κράτος υποδοχής τους καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτους καθώς δεν έχουν την ιδιότητα του πολίτη και επικαλούνται ότι διώκονται από τα κράτη από τα οποία προέρχονται.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα ορίζονται ως οι θεμελιώδεις ελευθερίες, οι οποίες είναι εγγενείς σε όλα τα άτομα ανεξαρτήτως καταγωγής, εθνικότητας, φύλου ή άλλων προσωπικών χαρακτηριστικών και αποτελούνται από ατομικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, διασφαλίζοντας την αξιοπρέπεια και εν γένει την ισότητα και της δικαιοσύνη¹³⁶. Με αφετηρία την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών τον Δεκεμβρίου του 1948, ως απότοκο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου¹³⁷, στην Ευρώπη κατοχυρώνονται κυρίως με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔ), ο οποίος κατέστη νομικά δεσμευτικός με τη Συνθήκη της Λισαβόνας το 2009, ενώ το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ) αποτελεί βασικό θεσμό για την επιβολή της εφαρμογής του. Ύψιστης σημασίας, αποτελεί και η Διεθνής Σύμβαση για τα Πολιτικά και Ατομικά Δικαιώματα (ICCPR), καθώς και τα εθνικά Συντάγματα με τις αντίστοιχες κατοχυρώσεις.

Το γεγονός ότι απορρέουν από τις παραπάνω διεθνείς Συμβάσεις, οι οποίες ενσωματώνονται και στο εθνικό, δημόσιο δίκαιο, σημαίνει ότι τα δικαιώματα απολαμβάνουν το υψηλότερο επίπεδο νομικής προστασίας. Μπορούν να ταξινομηθούν ως απόλυτα ή μη και ανάλογα επιδέχονται εγγενείς περιορισμούς. Για παράδειγμα, ορισμένα από τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, όπως η απαγόρευση των βασανιστηρίων, της δουλείας και των αναδρομικών ποινικών νόμων, θεωρούνται «απόλυτα». Ο απόλυτος χαρακτήρας αυτών των

¹³⁶ Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

¹³⁷ Χρυσόγονος Κ., Βλαχόπουλος Σ, 2017, *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα – τέταρτη αναθεωρημένη έκδοση*, Νομική Βιβλιοθήκη, Θεσσαλονίκη 2017, σελ. 51

δικαιωμάτων απαγορεύει οποιαδήποτε μορφή περιορισμού τους, που σημαίνει ότι δεν υπόκεινται σε στάθμιση με άλλα δικαιώματα ή συμφέροντα. Τα περισσότερα ανθρώπινα δικαιώματα βέβαια δεν είναι απόλυτα και μπορούν να περιοριστούν από τα κράτη για διάφορες νόμιμες αιτίες, όπως η εθνική ασφάλεια, η δημόσια τάξη και άλλα για αυστηρά τεκμηριωμένους λόγους και υπό αυστηρές προϋποθέσεις¹³⁸. Επισημαίνεται ότι οι περιορισμοί μπορούν να γίνουν σε κανονική περίοδο (και όχι μόνον σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης) αλλά οι περιορισμοί δεν πρέπει να είναι αυθαίρετοι¹³⁹.

Ο έλεγχος για το κατά πόσο ένας περιορισμός των μη απόλυτων δικαιωμάτων είναι νόμιμος ή όχι, διενεργείται σε διάφορα στάδια. Πρώτον ελέγχεται εάν υπάρχει νομική βάση για τον περιορισμό και δεύτερον, εάν ο περιορισμός επιδιώκει θεμιτό σκοπό, όπως η προστασία των δικαιωμάτων των άλλων ή επιβάλλεται για λόγους εθνικής ασφάλειας ή προστασίας της δημόσιας τάξης. Τρίτον ελέγχεται, εάν ο περιορισμός είναι αναγκαίος και αναλογικός για την επίτευξη του θεμιτού σκοπού και τέταρτον, εάν ο περιορισμός εισάγει διακρίσεις και δεν σέβεται την αρχή της ισότητας¹⁴⁰. Μόνο εάν όλα αυτά τα ερωτήματα απαντηθούν σωρευτικά με καταφατικό τρόπο, ο περιορισμός ενός μη απόλυτου δικαιώματος θεωρείται νόμιμος, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Έτσι π.χ. η επιβολή κράτησης μπορεί να θεωρηθεί αυθαίρετη όχι μόνο επειδή στερείται νομικής βάσης αλλά και επειδή είναι δυσανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό για την προστασία του οποίου επιβλήθηκε¹⁴¹.

Σε κάθε περίπτωση υπάρχει ένα όριο πέραν του οποίου δεν μπορούν να περιοριστούν και τα μη απόλυτα δικαιώματα. Ο περιορισμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν μπορεί να θίξει την ακεραιότητα του πυρήνα τους. Τα διεθνή, νομικά κείμενα που καθιερώνουν την προστασία των δικαιωμάτων καθώς και οι συνταγματικές διατάξεις που τα κατοχυρώνουν, ορίζουν ότι οι περιορισμοί δικαιολογούνται μόνο «όταν προβλέπονται από το νόμο, είναι αναγκαίοι σε μια δημοκρατική κοινωνία και αναλογούν στον επιδιωκόμενο νόμιμο στόχο, όπως η προστασία της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας ή των δικαιωμάτων

¹³⁸ Όπως ορίζεται στο άρθρο 18 παράγραφος 3 και στο άρθρο 19 παράγραφος 3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα

¹³⁹ Άρθρο 9, Διεθνής Σύμβαση για τα Πολιτικά και Ατομικά Δικαιώματα

¹⁴⁰ United Nations Office on Drugs and Crime, 2018, *Limitations permitted by human rights law*, Διαθέσιμο: <https://www.unodc.org/e4j/zh/terrorism/module-7/key-issues/limitations-permitted-by-human-rights-law.html>

¹⁴¹ Human Rights Committee, 1994, *Womah Mukong v. Cameroon*, Communication No. 458/1991, U.N. Doc

και ελευθεριών των άλλων»¹⁴². Οι περιορισμοί αυτοί δεν πρέπει να είναι ούτε αυθαίρετοι ούτε να εισάγουν διακρίσεις και υπόκεινται σε αυστηρό δικαστικό έλεγχο, ώστε να διασφαλίζεται ότι δεν διαβρώνουν τη θεμελιώδη ουσία των σχετικών δικαιωμάτων.

Κορωνίδα στον έλεγχο των περιορισμών των δικαιωμάτων αποτελεί η αρχή της αναλογικότητας «ως περιορισμός των περιορισμών», απαιτώντας δηλαδή ότι κάθε παρέμβαση σε αυτά, οφείλει να είναι το λιγότερο περιοριστικό μέσο που είναι διαθέσιμο καθώς και ότι τα οφέλη των περιορισμών αυτών υπερτερούν σαφώς της βλάβης των δικαιωμάτων¹⁴³. Επομένως οι περιορισμοί των σχετικών δικαιωμάτων, πρέπει να είναι πρόσφοροι, αναγκαίοι και αναλογικοί. Τηρώντας αυτές τις νομικές αρχές, τα κράτη μπορούν να διασφαλίσουν ότι, ακόμη και σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να περιοριστούν, η θεμελιώδης φύση τους παραμένει απαραβίαστη. Ως βασική, λοιπόν, αρχή του διοικητικού δικαίου, η οποία απορρέει και από τα διεθνή κείμενα κατοχύρωσής τους, αποτελεί η προσπάθεια να μην περιορίζονται καταρχήν εκτός εάν κρίνεται απόλυτα αναγκαίο. Ο περιορισμός πρέπει τότε να προβλέπεται από νόμο και να είναι αποτέλεσμα δίκαιης στάθμισης καθώς και αναλογικός.

Προφανώς τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν εφαρμόζονται μόνο στους πολίτες φορείς ιθαγένειας των κρατών όπου ζουν, αλλά σε όλα τα άτομα, ανεξαρτήτως εθνικότητας, φύλου, προσανατολισμού, θρησκείας κλπ. Επομένως, τυγχάνουν εφαρμογής και στους πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, ενώ μάλιστα προστατεύονται ιδιαίτερα από διεθνείς συμβάσεις που αφορούν την ιδιαίτερη νομική τους κατάσταση. Η σημαντικότερη εξ αυτών είναι η Σύμβαση του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων¹⁴⁴, το πνεύμα της οποίας, διέπει όλα τα μετέπειτα ευρωπαϊκά και εθνικά κείμενα για τους πρόσφυγες. Σε αυτήν δίδεται ο ορισμός του πρόσφυγα και κατοχυρώνονται τα βασικά δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των κρατών ώστε να διασφαλίζεται ο σεβασμός των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων.

Μια δε από τις σημαντικότερες προβλέψεις της Σύμβασης, αποτελεί η θέσπιση της αρχής της μη επαναπροώθησης¹⁴⁵ που έχει μάλιστα απόλυτο χαρακτήρα. Η απαγόρευση

¹⁴² Χρυσόγονος & Βλαχόπουλος οπ.π., σελ. 120

¹⁴³ Αλλωστε, αυτό αποτελεί και το θεμέλιο του κοινωνικού κράτους δικαίου, όπως προβλέπεται στο άρθρο 25 του Ελληνικού Συντάγματος

¹⁴⁴ Όπως κυρώθηκε στην χώρα μας με το Ν.Δ. 3989 της 19/26 Σ/βρίου 1959 : περί κυρώσεως της πολυμερούς Συμβάσεως περί της Νομικής Καταστάσεως των Προσφύγων (ΦΕΚ Α' 201)]

¹⁴⁵ Άρθρο 33 της Σύμβασης

επαναπροώθησης των αιτούντων άσυλο και προσφύγων στη χώρα καταγωγής τους οφείλει να εφαρμόζεται σε κάθε μορφή απομάκρυνσης ή μεταφοράς προσώπων, ανεξαρτήτως του καθεστώτος τους, όταν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιθανολογείται ότι ο επαναπατριζόμενος θα κινδυνεύσει από ανεπανόρθωτη βλάβη κατά την επιστροφή του, λόγω βασανιστηρίων, κακομεταχείρισης ή άλλων σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του. Η απαγόρευση ισχύει για όλα τα πρόσωπα, ανεξάρτητα από την ιθαγένεια, την εθνικότητα, την ανιθαγένεια ή το μεταναστευτικό τους καθεστώς, και εφαρμόζεται οπουδήποτε ένα κράτος ασκεί δικαιοδοσία ή ουσιαστικό έλεγχο, ακόμη και όταν βρίσκεται εκτός της επικράτειας του κράτους αυτού¹⁴⁶. Ιδιαίτερη σημαντική κρίνεται και η υποχρέωση των Κρατών υποδοχής να αποδώσουν δελτίο ταυτότητας – άδεια διαμονής καθώς και τα απαραίτητα ταξιδιωτικά έγγραφα, όπως ορίζεται στα άρθρα 27 και 28 αντίστοιχα της Σύμβασης.

Μετά από την σύντομη αναφορά στο γενικό πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα εξειδικευτούν παρακάτω οι διακινδυνεύσεις των δικαιωμάτων της ίσης μεταχείρισης, της ιδιωτικής ζωής, της προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και χρηστής διοικητικής μεταχείρισης των προσώπων που αιτούνται άσυλο ή έχουν αναγνωριστεί ως πρόσφυγες. Επίσης θα εξεταστούν τα δικαιώματα στην ζωή, την αξιοπρέπεια και η απαγόρευση των βασανιστηρίων καθώς και το δικαίωμα στο άσυλο. Τέλος θα συνεκτιμηθούν οι συνήθως επικαλούμενοι λόγοι περιορισμού των δικαιωμάτων αυτών, δηλαδή η προστασία της εθνικής ασφάλειας και της δημόσιας τάξης. Η στάθμιση των δικαιωμάτων με τους περιορισμούς τους οφείλει να καταλήγει στη διατήρηση του καθεστώτος υψηλής προστασίας των δικαιωμάτων των προσφύγων. Αυτό σημαίνει ότι τα Κράτη οφείλουν να τα διασφαλίσουν τόσο κατά τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των πολιτικών μετανάστευσης και ασύλου όσο και κατά την προσωπική αντιμετώπιση του κάθε αιτούντος ασύλου ή αναγνωρισμένου ως πρόσφυγα. Ωστόσο όπως θα αναπτυχθεί παρακάτω ο βαθμός διακινδύνευσης του είναι υψηλός όταν η διαχείριση του προσφυγικού πληθυσμού επιχειρείται μέσω εφαρμογών της ψηφιακής τεχνολογίας.

¹⁴⁶ United Nations High Commissioner for Refugees, 2023, *Access to territory and non-refoulement*. Διαθέσιμο: <https://emergency.unhcr.org/protection/legal-framework/access-territory-and-non-refoulement>

2.1.1 Το δικαίωμα στην ισότητα και η απαγόρευση των διακρίσεων

Το δικαίωμα στην ισότητα και η απαγόρευση των διακρίσεων αποτελεί θεμελιώδη αρχή του ευρωπαϊκού δικαίου, διασφαλίζοντας ότι το σύνολο των ατόμων, αντιμετωπίζονται ισότιμα ενώπιον του νόμου. Το δικαίωμα αυτό κατοχυρώνεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ απαγορεύει τις διακρίσεις για λόγους όπως η φυλή, το χρώμα, το φύλο, η γλώσσα, η θρησκεία ή η εθνική καταγωγή κατά την απόλαυση των δικαιωμάτων που εγγυάται η Σύμβαση. Ομοίως, τα άρθρα 20 και 21 του ΧΘΔΕ, διασφαλίζουν την ισότητα ενώπιον του νόμου και καθιερώνεται ρητά η σχετική απαγόρευση των διακρίσεων. Όσον αφορά του πρόσφυγες, αυτό το πλαίσιο καθίσταται κρίσιμο, καθώς αποτελεί μια από τις νομικές βάσεις για την παροχή έννομης προστασία και της ίσης μεταχείρισής τους, εντός των χωρών υποδοχής.

Παρά τις υψηλές προδιαγραφές που θέτει ο ΧΘΔΕ στην πράξη οι εγγυήσεις αυτές δεν τηρούνται σε όλα τα στάδια της διαδικασίας. Τα συστήματα T.N. που χρησιμοποιούνται για τη διαχείριση των συνόρων, τις αιτήσεις ασύλου και τις βιοτικές συνθήκες, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, «εκπαιδούνται» συχνά με την χρήση μεροληπτικών δεδομένων, γεγονός που ενισχύει την διαίωση των υφιστάμενων ανισοτήτων και του ρατσισμού¹⁴⁷. Ενδεικτικά, εάν τα υπάρχοντα δεδομένα παρουσιάζουν μοτίβα διακρίσεων, όπως ένα υψηλότερο ποσοστό απόρριψης αιτήσεων ασύλου από αιτούντες της ίδιας χώρας προέλευσης, είναι πιθανό τα μοντέλα αυτά να αναπαράγουν το ίδιο αποτέλεσμα, συμβάλλοντας στην διακριτική μεταχείριση των προσφύγων με βάση την εθνικότητα ή την εθνοτική τους καταγωγή, χωρίς την εξατομικευμένη κρίση που απαιτείται.

Επιπροσθέτως, η έλλειψη διαφάνειας των συστημάτων αυτών ενισχύει την πιθανότητα και την δυνατότητα να παραβιαστεί το συγκεκριμένο δικαίωμα. Οι αποφάσεις χορήγησης ή μη διεθνούς προστασίας που εκδίδονται με την χρήση T.N., στερούνται αιτιολογίας και μεθοδολογίας στην εξαγωγή νομικών συμπερασμάτων, καθώς τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται είναι άγνωστα όπως και ο τρόπος επεξεργασίας τους, όπως αναλύθηκε μέσω του “*black box effect*”. Χωρίς την γνώση της μεθοδολογίας και των δεδομένων, καθίσταται

¹⁴⁷ Nagy N., 2023, *Humanity's new frontier: Human rights implications of artificial intelligence and new technologies*, Hungarian Journal of Legal Studies, 64(2), pp. 236–267

εξαιρετικά δύσκολη η αμφισβήτησή της απόφασης και η αποτελεσματική άσκηση προσφυγής ενώπιον των δευτεροβάθμιων επιτροπών ασύλου, αποκλείοντας δηλαδή την ουσιαστική έννομη προστασία και την ισότητα στο νόμο.

Πιο συγκεκριμένα, τα αυτοματοποιημένα συστήματα λήψης αποφάσεων βασίζονται συχνά σε στενά κριτήρια, όπως η χώρα καταγωγής για να καθορίσουν την πιθανότητα ένα άτομο να λάβει διεθνή προστασία. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε υπεραπλουστευμένες κρίσεις που δεν λαμβάνουν υπόψη την πολυπλοκότητα των προσφυγικών υποθέσεων, συμπεριλαμβανομένου του τραύματος, της δίωξης ή των εξατομικευμένων περιστάσεων που καθιστούν την κάθε προσφυγική ιστορία, κατά κάποιον τρόπο, μοναδική¹⁴⁸. Η χρήση τέτοιων συστημάτων ενέχει τον κίνδυνο να υποβαθμίσει τους πρόσφυγες σε απλά σημεία δεδομένων, αφαιρώντας το ανθρώπινο πλαίσιο και οδηγώντας σε άνιση μεταχείριση με βάση αυθαίρετους παράγοντες. Σε πολλές περιπτώσεις, αυτά τα αυτοματοποιημένα συστήματα στερούνται επαρκούς εποπτείας, καθιστώντας δυσχερές να προσβληθούν και να επανεξετασθούν σε δεύτερο βαθμό με την συμβολή ανθρώπινου παράγοντα, υπονομεύοντας περαιτέρω την πρόσβασή στη δικαιοσύνη, σε όλες τις βαθμίδες αυτής.

Επιπλέον, η εκτεταμένη χρήση τεχνολογιών επιτήρησης, όπως η προγνωστική ανάλυση και τα συστήματα παρακολούθησης της συμπεριφοράς, πλήττει δυσανάλογα τους προσφυγικούς πληθυσμούς, οι οποίοι συχνά υπόκεινται σε υπερβολική αστυνόμευση σε παραμεθόριες περιοχές και στις προσφυγικές δομές, με κριτήρια την εθνικότητα, τη θρησκεία ή την εθνοτική τους καταγωγή, οδηγώντας σε παρεμβατικές και μεροληπτικές πρακτικές αστυνόμευσης με ρατσιστικά κριτήρια που βασίζονται σε προκαταλήψεις¹⁴⁹. Άλλωστε, η συνεχής επιτήρηση ενισχύει την αντίληψη ότι οι πρόσφυγες αποτελούν κίνδυνο για την ασφάλεια και όχι άτομα που αξίζουν προστασία και ίση μεταχείριση, οδηγώντας σε περεταίρω περιθωριοποίηση και άνιση μεταχείριση.

Τέλος, ακόμα ένα σημαντικό ζήτημα είναι η χρήση συστημάτων βαθμολόγησης κινδύνου με βάση την Τ.Ν. για τη κατάρτιση προφίλ των προσφύγων με βάση την πιθανότητα χορήγησης ασύλου ή δυνατότητας κοινωνικής ενσωμάτωσης, χρησιμοποιώντας κριτήρια όπως

¹⁴⁸ Kinchin N., 2021, *Technology, Displaced? The Risks and Potential of Artificial Intelligence for Fair, Effective, and Efficient Refugee Status Determination*, *Law in Context A Socio-legal Journal* 37 (3)

¹⁴⁹ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των ελληνικών προσφυγικών δομών στα νησιά, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο

η εθνικότητα ή η δραστηριότητα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Με τον τρόπο αυτό διαμορφώνονται αυθαίρετες κρίσεις, υποβαθμίζοντας ορισμένες χώρες καταγωγής οι οποίες θεωρούνται «υψηλού κινδύνου» με βάση γενικεύσεις και όχι ατομικές περιστάσεις, παραβιάζοντας τη βασική αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων. Άλλωστε, οι οδηγίες της ΕΕ απαιτούν πως οι αιτήσεις για διεθνή προστασία πρέπει να αξιολογούνται «ατομικά, αντικειμενικά και αμερόληπτα»¹⁵⁰, ενώ η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) απαγορεύει επίσης τη συλλογική απέλαση αλλοδαπών από ένα έδαφος χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι προσωπικές τους συνθήκες¹⁵¹. Ταυτόχρονα, τα συστήματα αυτά μπορούν να οδηγήσουν σε άδικη και άνιση πρόσβαση σε υπηρεσίες, στέγαση, εκπαίδευση ή υγειονομική περίθαλψη, επιδεινώνοντας την ήδη επισφαλή κατάστασή τους, βαθαίνοντας τις κοινωνικές ανισότητες και απομονώνοντας περαιτέρω τις ευάλωτες ομάδες, γεγονός που συνιστά ευθεία παραβίαση του ως άνω δικαιώματος.

2.1.2. Το δικαίωμα στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή

Ένα από τα δικαιώματα που προσβάλλονται ιδιαίτερα μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών, είναι αυτό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, όπως κατοχυρώνεται στο Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ και στο άρθρο 7 του ΧΘΔΕΕ, τα οποία έχουν κατοχυρωθεί για την προστασία από αδικαιολόγητες, περιττές και δυσανάλογες επεμβάσεις στην ιδιωτική ζωή των ατόμων, με την δυνατότητα περιορισμού από τις δημόσιες αρχές, σύμφωνα πάντα με την αρχή της αναλογικότητας, όπως διατυπώνεται στο άρθρο 52 του Χάρτη. Η χρήση των νέων τεχνολογιών, αυτοματοποιεί την παρακολούθηση και επιτρέπει στις αρχές να παρακολουθούν, να ελέγχουν ή να σκιαγραφούν τους πρόσφυγες με βάση την εθνοτική καταγωγή, τη συμπεριφορά ή το προσωπικό τους υπόβαθρο. Έτσι εισχωρεί υπέρμετρα στην ιδιωτική τους σφαίρα ενώ, κατά τραγική ειρωνεία αυτός αποτελεί πολλές φορές τον λόγο για τον οποίο εγκατέλειψαν την χώρα

¹⁵⁰ Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 10, παρ. 3, περ. α

¹⁵¹ European Court of Human Rights, 2024, Guide on Article 4 of Protocol No. 4 to the European Convention on Human Rights Prohibition of collective expulsions of aliens, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_4_protocol_4_eng

καταγωγής λόγω των αυταρχικών καθεστώτων ώστε να αναζητήσουν άσυλο από δημοκρατικές χώρες.

Στο πλαίσιο των αιτήσεων ασύλου, όπου οι αρχές συχνά προσπαθούν να συγκεντρώσουν όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες για κάθε αιτούντα, η αποτελεσματική προστασία της ιδιωτικής ζωής είναι υψίστης σημασίας, λόγω της πρόσβασης των Αρχών σε τεράστιους όγκους ψηφιακών δεδομένων που είναι πλέον διαθέσιμα και τα άτομα αυτά, π.χ. μέσω των κοινωνικών δικτύων ή την βιομετρική συλλογή δεδομένων¹⁵². Εφόσον δίνεται προτεραιότητα στη διαφύλαξη των συνόρων και στην προστασία της εθνικής ακεραιότητας, οι αιτούντες άσυλο εξαναγκάζονται να εκθέσουν υπέρμετρα την ιδιωτική τους ζωή, στην προσπάθεια τους να εξασφαλίσουν έννομη προστασία και χορήγηση ασύλου αποδεικνύοντας τις πραγματικές τους «διαθέσεις». Ερωτάται ωστόσο σε ποιο βαθμό οι αρχές οφείλουν και μπορούν να ερευνούν την ιδιωτική ζωή τους σε όλο το εύρος της, στο όνομα μιας γενικευμένης αναφοράς στην ανάγκη να εξακριβώσουν εάν οι ισχυρισμοί τους είναι αληθείς.

Ένας από τους πρωταρχικούς στόχους των αρχών κατά την αξιολόγηση των αιτήσεων ασύλου είναι να επαληθεύσουν την ταυτότητα των ατόμων και την αξιοπιστία των ισχυρισμών τους. Ενώ ορισμένα χαρακτηριστικά ταυτότητας - όπως τα δακτυλικά αποτυπώματα - είναι εύκολο να συλληθθούν από τις αρχές, άλλα είναι δυσκολότερο να ερευνηθούν όπως η ηλικία και η σεξουαλική ταυτότητα. Οι ισχυρισμοί αυτοί ενώ μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά την έκβαση κάθε απόφασης, συχνά είναι αδύνατο να επικυρωθούν μέσω εγγράφων ή διεθνών πηγών. Η σημασία εξακρίβωσης των ισχυρισμών αυτών από τις αρχές, σε συνδυασμό με τις δυνατότητες που παρέχουν οι νέες τεχνολογίες, οδηγούν συχνά σε προσβολή του πυρήνα του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Γερμανίας, όπου οι αρχές ασύλου απαίτησαν την παράδοση των τηλεφώνων των αιτούντων για να εξάγουν και να εξετάσουν αποθηκευμένα δεδομένα για την εύρεση στοιχείων που να υποστηρίζουν τα αιτήματα και τους ισχυρισμούς τους. Κατά την δικαστική κρίση, αυτή η πρακτική κρίθηκε παράνομη, ενώ κατέστη σαφές ότι η χρήση των νέων τεχνολογιών πρέπει να είναι τόσο

¹⁵² Statewatch, 2023, Διαθέσιμο: <https://www.statewatch.org/analyses/2023/digital-rights-and-the-protection-of-the-right-to-asylum-in-the-charter-of-the-european-union>

αναγκαία όσο και κατάλληλη για τον επιδιωκόμενο σκοπό¹⁵³. Στην προκειμένη, η πρόσβαση σε όλα τα αρχεία της κινητής συσκευής ενός ατόμου για την εύρεση της αλήθειας σε σχέση με τους ισχυρισμούς του αποτελεί ευθεία επίθεση στον πυρήνα του δικαιώματος αυτού, καθώς δεν ακολουθείται η αρχή της αναλογικότητας. Άλλωστε, η κατάσχεση κινητών συσκευών κατά κανόνα πραγματοποιείται για την εξακρίβωση ιδιαίτερος σοβαρών εγκλημάτων¹⁵⁴, συνήθως σε βαθμό κακουργήματος, κάνοντας έτσι μια άτυπη εξομοίωση της εξακρίβωσης των ισχυρισμών των προσφύγων με την επίλυση ποινικών υποθέσεων, εγείροντας περαιτέρω ανησυχίες.

Ταυτόχρονα, οποιαδήποτε παρέμβαση στην ιδιωτική ζωή πρέπει να δικαιολογείται από το νόμο, να επιδιώκει θεμιτό σκοπό και να είναι αναγκαία και αναλογική. Το ΕΔΔΑ άλλωστε, έχει καταστήσει σαφές ότι κάθε παρέμβαση στο δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή πρέπει «να εξετάζεται προσεκτικά για να διασφαλιστεί ότι είναι απολύτως αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία»¹⁵⁵. Επομένως, η διαφύλαξη του πυρήνα του δικαιώματος μέσω της ορθής στάθμισης κατά την παρέμβαση στην ιδιωτική ζωή των προσφύγων μέσω των νέων τεχνολογιών, πρέπει να γίνεται νόμιμα, με επαρκή αιτιολόγηση και αυξημένες εγγυήσεις, ώστε να κρίνεται αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία, σύμφωνα με τα κριτήρια που θέτει το Δικαστήριο.

Τέλος όσον αφορά τις συνθήκες στις προσφυγικές δομές, η εκτεταμένη μαζική παρακολούθηση, συλλογή, αποθήκευση, ανάλυση ή υλικού και η συλλογή ευαίσθητων προσωπικών και βιομετρικών δεδομένων χωρίς εξατομικευμένη εύλογη υποψία εγκληματικής πράξης ισοδυναμεί με αδιάκριτη μαζική παρακολούθηση, η οποία δεν αποτελεί ποτέ αναλογική παρέμβαση στα δικαιώματα της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής¹⁵⁶, σύμφωνα και με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ και τους οδηγούς του¹⁵⁷.

¹⁵³ Περισσότερα: <https://verfassungsblog.de/like-handing-my-whole-life-over/>

¹⁵⁴ Άρθρο 280 - Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (Νόμος 4620/2019)

¹⁵⁵ European Court of Human Rights, 2020. *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights - Right to respect for private and family life*. Διαθέσιμο: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselawcomp/echr/2020/en/123516>

¹⁵⁶ Amnesty International, 2024, *The digital border, migration, technology & inequality*, Διαθέσιμο: <https://www.amnestyusa.org/wp-content/uploads/2024/06/The-Digital-Border-Migration-Technology-and-Inequality.pdf>

¹⁵⁷ European Court of Human rights, 2024, *Mass surveillance*, Διαθέσιμο: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_mass_surveillance_eng

2.1.3. Το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Σύμφωνα με το άρθρο 8 του ΧΘΔΕΕ, καθιερώνεται η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μάλιστα, «*Η επεξεργασία αυτών των δεδομένων πρέπει να γίνεται νομίμως, για καθορισμένους σκοπούς και με βάση τη συγκατάθεση του ενδιαφερομένου ή για άλλους θεμιτούς λόγους που προβλέπονται από το νόμο. Κάθε πρόσωπο δικαιούται να έχει πρόσβαση στα συλλέγοντα δεδομένα που το αφορούν και να επιτυγχάνει τη διόρθωσή τους.*» Όπως είδαμε παραπάνω, η χρήση των προσωπικών δεδομένων των προσφύγων αποτελεί βασικό πυλώνα στον έλεγχο, την επιτήρηση, την καταστολή και την λήψη αποφάσεων σε όλη την διάρκεια του προσφυγικού ταξιδιού. Επομένως, κεντρικής σημασίας κρίνεται καταρχάς εάν η συγκατάθεση στην συλλογή κι επεξεργασία δεδομένων δίνεται ελεύθερα, εάν οι σκοποί είναι καθορισμένοι, και κατά πόσο είναι δυνατή η μετέπειτα πρόσβαση σε αυτά τα δεδομένα και η τυχόν διόρθωση τους.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η ΕΕ έχει δημιουργήσει ένα πλήθος βάσεων δεδομένων που έχουν σχεδιαστεί για την ταυτοποίηση όλων των ατόμων που είτε επιδιώκουν να εισέλθουν είτε εισέρχονται στην ΕΕ. Τα εν λόγω συστήματα πληροφοριών προορίζονται προς εξυπηρέτηση των μεταναστευτικών και αστυνομικών αρχών κατά τη λήψη αποφάσεων, όπως το δικαίωμά στην είσοδο ή την παραμονή εν αναμονή της απόφασης ασύλου. Οι αιτούντες άσυλο αναγκάζονται σταδιακά να παραδίδουν όλο και περισσότερα προσωπικά δεδομένα, ενώ οι εθνικές αρχές τα συλλέγουν και τα ανταλλάσσουν μαζικά, εν αγνοία των προσφύγων, έως ότου αυτά χρησιμοποιηθούν για την λήψη απόφασης¹⁵⁸. Η ελεύθερη συγκατάθεση για την επεξεργασία συχνά εκλείπει, καθώς έχει εγκαθιδρυθεί «άτυπα» ο κανόνας ότι, χωρίς την παροχή προσωπικών δεδομένων, δεν μπορούν να αναγνωριστούν δικαιώματα – προνόμια, όπως η χορήγηση δελτίου αιτούντα ασύλου με την λήψη δαχτυλικών αποτυπωμάτων κατά την καταγραφή, η είσοδος στις προσφυγικές δομές και η συνακόλουθη παροχή ιατρικής περίθαλψης, στέγασης, φαγητού κλπ.¹⁵⁹.

¹⁵⁸ Vavoula N., 2020, *Databases for Non-EU Nationals and the Right to Private Life: Towards a System of Generalised Surveillance of Movement?*, in F. Bignami (ed.) *EU Law in Populist Times: Crises and Prospects*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 227–266

¹⁵⁹ Περισσότερα: <https://pulitzercenter.org/stories/greek-data-watchdog-rule-ai-systems-refugee-camps>

Η μαζική παρακολούθηση και η κατάρτιση προφίλ για τους πρόσφυγες, αποτελεί τον κανόνα κατά την διέλευση των συνόρων και κατά την διαμονή στις χώρες εξέτασης των αιτημάτων ασύλου, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας, χρησιμοποιώντας κυρίως ως νομική βάση την εθνική ασφάλεια και το δημόσιο συμφέρον. Στην πραγματικότητα όμως, πολλές φορές οι αφηρημένες αυτές νομικές έννοιες, χρησιμοποιούνται ως δικαιολογία για την υπέρμετρη καταστρατήγηση των δικαιωμάτων των προσφύγων και την προσβολή του πυρήνα του συγκεκριμένου δικαιώματος. Τέλος, χαρακτηριστική είναι η φράση του Ευρωπαϊού Επόπτη Προστασίας Δεδομένων (ΕΕΠΔ) σύμφωνα με την οποία «η προστασία της ιδιωτικής ζωής και των δεδομένων είναι μέρος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που πολύ συχνά αναστέλλονται στα σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης»¹⁶⁰. Η έκφραση αυτής της αντίληψης υπογραμμίζει μια επαναλαμβανόμενη τάση στη ρύθμιση του ασύλου, της μετανάστευσης και των συνόρων, δηλαδή ότι οι πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο και ορισμένες κατηγορίες μεταναστών, θεωρούνται ως άτομα που απειλούν την «ασφάλεια», και επομένως δεν απολαμβάνουν το ίδιο επίπεδο προστασίας που παρέχεται στους πολίτες των κρατών μελών ή σε άλλες κατηγορίες αλλοδαπών υπηκόων (π.χ. επενδυτές πολίτες τρίτης χώρας). Περισσότερα για το συγκεκριμένο δικαίωμα, θα αναλυθούν κατώτερο κατά την εξέταση του ΓΚΠΔ.

2.1.4. Το δικαίωμα σε χρηστή διοίκηση και το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής

Βασική αρχή του Ευρωπαϊκού δικαίου και των εθνικών, δημοσίων δικαίων αποτελεί ότι κάθε δράση της διοίκησης ασκείται νόμιμα, δίκαια και με σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, στα πλαίσια της δίκαιης διαδικασίας. Η ασφάλεια δικαίου επιβάλλει ότι οι αποφάσεις της διοίκησης πρέπει να φέρουν αιτιολογία και να λαμβάνονται με αμερόληπτο τρόπο με βάση την αρχή της νομιμότητας, της φανερούς δράσης της διοίκησης και της διαφάνειας¹⁶¹. Επιπλέον πρέπει να δίνεται η δυνατότητα στον διοικούμενο να συμμετέχει σε

¹⁶⁰ <https://www.euractiv.com/section/data-privacy/opinion/it-is-time-to-tear-down-this-wall/>

¹⁶¹ Σπηλιωτόπουλος Ε., 2017, *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου Τόμος 1*, 15^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017, σελ. 156-158

αυτές¹⁶², μέσω της προηγούμενης ακρόασης πριν την έκδοσή τους καθώς και να τις αμφισβητήσει ασκώντας το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής μετά από αυτήν.

Η κατοχύρωση των ανωτέρω προβλέπεται τόσο στον ΧΘΔΕΕ όσο και στην ΕΣΔΑ, συγκεκριμένα στο άρθρο 41 του Χάρτη κατοχυρώνεται το δικαίωμα χρηστής διοίκησης, το οποίο ρητά περιλαμβάνει: α) το δικαίωμα κάθε προσώπου σε προηγούμενη ακρόαση πριν να ληφθεί ατομικό μέτρο εις βάρος του, β) το δικαίωμα κάθε προσώπου να έχει πρόσβαση στον φάκελό του, τηρουμένων των νόμιμων συμφερόντων της εμπιστευτικότητας και του επαγγελματικού και επιχειρηματικού απορρήτου, την υποχρέωση της διοίκησης να αιτιολογεί τις αποφάσεις της, ενώ άρθρο 6 της ΕΣΔΑ κατοχυρώνει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη. Ταυτόχρονα, στο άρθρο 47 του Χάρτη και στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ προβλέπεται το δικαίωμα σε πραγματική - αποτελεσματική προσφυγή.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η επιδίωξη από την χρήση της Τ.Ν. και εν γένει της αλγοριθμικής διακυβέρνησης στο πεδίο του δημοσίου δικαίου, είναι ο «εξορθολογισμός» των γραφειοκρατικών διαδικασιών, ενισχύοντας την αποτελεσματικότητα και την γρήγορη έκβαση αυτών, τελικά όμως οδηγούν στην αποδυνάμωση των σχετικών δικαιωμάτων. Αρχικά, η έλλειψη διαφάνειας των αυτοματοποιημένων συστημάτων αξιολόγησης των ισχυρισμών, κρίσης της αξιοπιστίας και έκδοσης τελικής απόφασης παραβιάζει την αρχή της φανεράς δράσης της διοίκησης και της αιτιολογημένης λήψης αποφάσεων, καθώς τα συστήματα αυτά βασίζονται σε πολύπλοκους αλγορίθμους που δεν είναι εύκολα κατανοητοί ή προσβάσιμοι στους διοικουμένους, λειτουργώντας ως «μαύρα κουτιά» και καθιστώντας σχεδόν αδύνατο να εντοπιστεί ή να εξηγηθεί ο τρόπος με τον οποίο καταλήγουν σε συγκεκριμένες εκβάσεις. Με τον τρόπο αυτό, δεν μπορεί να διερευνηθεί η μεθοδολογία λήψης της διοικητικής απόφασης, ούτε να αμφισβητηθεί ουσιαστικά το περιεχόμενο της μέσω της άσκησης προσφυγής, με αποτέλεσμα να προσβάλλεται ο πυρήνας των δικαιωμάτων αυτών. Ταυτόχρονα, σύμφωνα με το άρθρο 11, παρ. 1 και 2 της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ, καθίσταται υποχρεωτική η αναγραφή στην απόφαση «των πραγματικών και νομικών λόγων και να δίδονται γραπτώς πληροφορίες για τις δυνατότητες προσβολής αρνητικής απόφασης», υποχρέωση που δεν τηρείται στην πράξη.

Πιο συγκεκριμένα για τους πρόσφυγες και την χορήγηση ή μη διεθνούς προστασίας μέσω των αποφάσεων των Περιφερικών Γραφείων Ασύλου και Δευτεροβάθμιων Επιτροπών,

¹⁶² Ibid σελ. 75-79

κρίνεται ύψιστης σημασίας ο τρόπος και η μεθοδολογία λήψης της απόφασης. Ο χειριστής οφείλει να συνυπολογίσει προσωπικές εξιστορήσεις, τραυματικά γεγονότα, πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και ιστορικές αναφορές πριν αλλά και κατά την λήψη της απόφασης, ενώ ένα αυτοματοποιημένο σύστημα ανατρέχει σε πληθώρα δεδομένων, εξαγοντας συμπεράσματα με ασαφή τρόπο. Η σημασία χορήγησης διεθνούς προστασίας και μη επιστροφής σε χώρα δίωξης μέσω μιας αξιόπιστης διαδικασίας αποτελεί την «σωτήρια οδό» για τους αιτούντες άσυλο καθώς μέσω αυτής διακυβεύεται η ζωή, ελευθερία και αξιοπρέπεια τους. Η στέρηση της δυνατότητας ουσιαστικής αμφισβήτησης μιας αρνητικής απόφασης δεν σημαίνει απλώς την παραβίαση του συγκεκριμένου δικαιώματος, αλλά εν γένει τους δικαιώματος στο άσυλο και της αρχής της μη επαναπροώθησης.

2.1.5. Το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια, την ζωή και η απαγόρευση των βασανιστηρίων και των απάνθρωπων ή εξευτελιστικών ποινών ή μεταχείρισης

Βασικά δικαιώματα που αποτελούν πυρήνα μιας δημοκρατικής κοινωνίας είναι αυτά του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (άρθρο 1 ΧΘΔΕΕ, άρθρο 1 ΕΣΔΑ) και της ζωής (άρθρο 2 ΧΘΔΕΕ, άρθρο 2 ΕΣΔΑ) και η απαγόρευση των βασανιστηρίων και των απάνθρωπων και εξευτελιστικών ποινών ή συμπεριφοράς (άρθρο 4 ΧΘΔΕΕ, άρθρο 3 ΕΣΔΑ). Με την χρήση των νέων τεχνολογιών κατά τους συνοριακούς ελέγχους και την εξέταση των αιτήσεων ασύλου, τα δικαιώματα αυτά συχνά παραγκωνίζονται σε μια προσπάθεια εξορθολογισμού και επιτάχυνσης της διαδικασίας ενώ ταυτόχρονα ενδιαφέρει πρώτιστα η προστασία της εθνικής ακεραιότητας και ασφάλειας. Οι νέες, στρατιωτικού τύπου τεχνολογίες, που χρησιμοποιούνται στα σύνορα, καθιστούν το προσφυγικό ταξίδι πιο επικίνδυνο από ποτέ, με αποτέλεσμα να γίνεται επιλογή μη ασφαλών περασμάτων στις χώρες υποδοχής, έχοντας ως αποτέλεσμα τον θάνατο χιλιάδων προσφύγων και μεταναστών στην Μεσόγειο¹⁶³. Τα συγκεκριμένα δικαιώματα ταυτόχρονα προσβάλλονται από τον γενικότερο τρόπο αντιμετώπισης και διαχείρισης των προσφύγων, σαν να ήταν απρόσωπα πληροφοριακά δεδομένα προς επεξεργασία και

¹⁶³ United Nations High Commissioner for Refugees, 2024, *UNHCR highlights shocking needs and risks facing refugees and migrants on routes from Africa to Europe*, Διαθέσιμο: <https://www.unhcr.org/news/briefing-notes/unhcr-highlights-shocking-needs-and-risks-facing-refugees-and-migrants-routes>

κατηγοριοποίηση μέσω της κατάρτισης προφίλ και της χρήσης αλγορίθμων που τους βαθμολογεί ανάλογα με την επικινδυνότητα που μπορούν να έχουν οι πράξεις τους.

Τα εν λόγω δικαιώματα έχουν δυο πτυχές, μια ουσιαστική και μια διαδικαστική. Η μεν ουσιαστική πτυχή περιλαμβάνει αρνητικές και θετικές υποχρεώσεις των συμβαλλόμενων κρατών. Συγκεκριμένα οι αρνητικές υποχρεώσεις επιβάλλουν στα κράτη να απέχουν από κάθε ενέργεια η οποία θα μπορούσε να προκαλέσει παράνομα και σκόπιμα το θάνατο ενός προσώπου, ενώ οι θετικές υποχρεώσεις επιβάλλουν τη λήψη των θετικών εκείνων νομικών μέτρων, στο πλαίσιο της εσωτερικής έννομης τάξης, για την προστασία της ζωής των ατόμων που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους¹⁶⁴. Επομένως, τα κράτη έχουν πρωταρχικό καθήκον να τα διασφαλίσουν, θεσπίζοντας το κατάλληλο εκείνο νομικό και διοικητικό πλαίσιο που θα εμποδίζει τη διάπραξη αδικημάτων που τα θέτουν σε διακινδύνευση. Ταυτόχρονα οφείλουν να έχουν έναν μηχανισμό επιβολής του νόμου, που θα εξασφαλίζει την πρόληψη και την καταστολή των παραβιάσεων. Εάν η χρήση ψηφιακών τεχνολογιών κατά την διαχείριση των προσφύγων δεν γίνεται όπως ο νόμος ορίζει και τα κράτη δεν καταβάλλουν την μέγιστη δυνατή προσπάθεια να προστατεύεται η ζωή των προσφύγων και να διάγουν με ασφάλεια και αξιοπρέπεια τότε παραβιάζεται τόσο η θετική όσο και αρνητική υποχρέωση αυτών. Το υπερβολικό οικονομικό ή πολιτικό κόστος των μεταναστευτικών πολιτικών και της διαχείρισης των αιτημάτων ασύλου δεν μπορεί ως τέτοιο να νομιμοποιεί τον περιορισμό των παραπάνω δικαιωμάτων και να επιτρέπει την εξευτελιστική μεταχείριση με την αντιμετώπιση των προσφύγων σαν να μην ήταν πρόσωπα με θεμελιώδη δικαιώματα αλλά ως απλά αντικείμενα προς περιορισμό.

Αλλωστε, το δικαίωμα να μην υποβάλλεται κάποιος σε βασανιστήρια ή σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, αποτελεί ένα απόλυτο δικαίωμα το οποίο, σε αντίθεση με άλλα, δεν επιδέχεται καμίας εξαίρεσης ή περιορισμού σε καμία των περιπτώσεων¹⁶⁵. Έτσι, ούτε το δημόσιο συμφέρον ούτε τα δικαιώματα άλλων ούτε οι τυχόν εγκληματικές πράξεις του διοικουμένου, μπορούν να δικαιολογήσουν μεταχείριση που απαγορεύεται από το άρθρο αυτό. Επίσης, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι «απάνθρωπη» είναι μία μεταχείριση όταν, μεταξύ άλλων, ήταν

¹⁶⁴ European Court of human rights, 2023, Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights, Διαθέσιμο: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_2_eng

¹⁶⁵ European Court of Human Rights, 2011, *Case of Derman v. Turkey* (Application no. 21789/02), Judgment, Strasbourg

προσχεδιασμένη, εφαρμόστηκε για μακρό χρονικό διάστημα και είχε ως αποτέλεσμα την πρόκληση πραγματικών σωματικών βλαβών και έντονου ψυχικού και πνευματικού πόνου, ενώ, αντίστοιχα, μία μεταχείριση κρίθηκε ως «εξευτελιστική» διότι προκάλεσε στο θύμα αισθήματα φόβου, αγωνίας και κατωτερότητας, ικανά να το ταπεινώσουν¹⁶⁶. Η περιγραφή αυτή ταιριάζει δυστυχώς απόλυτα με τις γενικευμένες πλέον συνθήκες της μετακίνησης και της καθημερινής διαβίωσης πολλών προσφύγων και αιτούντων ασύλου που ενώ έχουν επανειλημμένα δημοσιοποιηθεί και απεικονιστεί ενώ γίνονται αποδεκτές από τις ευρωπαϊκές χώρες καθώς εκτιμάται ότι η φιλοξενία τους δεν έχει παρά μόνον πολύ υψηλό οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό κόστος για αυτές.

2.1.6. Το δικαίωμα στο άσυλο, η προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, απέλασης και έκδοσης και η αρχή της μη επαναπροώθησης

Πλην των υπόλοιπων βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων που αναλύθηκαν, στην προκειμένη περίπτωση γίνεται λόγος για σεβασμό δύο ακόμα δικαιωμάτων που απορρέουν από την ιδιότητα των ατόμων ως πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, όπως αυτά κατοχυρώνονται στα άρθρα 18 και 19 του ΧΘΔΕΕ καθώς και τις ιδιαίτερες διεθνείς συνθήκες για τους πρόσφυγες. Το δικαίωμα στο άσυλο, δεν εγγυάται αυτομάτως την χορήγηση αυτού αλλά ότι ο αιτών έχει πάντα δικαίωμα πρόσβασης σε δίκαιη διαδικασία όπου θα αποφασιστεί εάν πρέπει να του χορηγηθεί ή όχι. Κατά την διαδικασία αξιολογούνται οι αιτήσεις σύμφωνα με το διεθνές και το ενωσιακό δίκαιο. Επίσης πρέπει να διασφαλίζεται ότι τα άτομα που ζητούν ή και χρήζουν προστασίας αντιμετωπίζονται με συνέπεια και ισότιμα από όλα τα κράτη¹⁶⁷. Το άρθρο αυτό, αποτελεί εγγύηση κατά της αυθαίρετης απόρριψης αιτήσεων ασύλου. Απαιτείται από τα κράτη μέλη να τηρούν ελάχιστα πρότυπα για την καταγραφή, την επεξεργασία και τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τις αιτήσεις ασύλου. Δεσμεύει δε και την Ε.Ε. τόσο νομικά όσο και ηθικά ώστε αυτή

¹⁶⁶ European Court of Human Rights, 2000, *Case of Kudła v. Poland* (Application no. 30210/96), Judgment, Strasbourg

¹⁶⁷ Moraru M., 2021, *The EU Fundamental Right to Asylum: In Search of Its Legal Meaning and Effects*, in S. Iglesias Sánchez and M. González Pascual (eds.) *Fundamental Rights in the EU Area of Freedom, Security and Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 139–158

νομιμοποιείται να παρεμβαίνει εξισορροπώντας την κρατική κυριαρχία επί των μεταναστευτικών πολιτικών με το ανθρωπιστικό καθήκον που προστασίας ευάλωτων ατόμων.

Βασική αρχή του προσφυγικού δικαίου, αποτελεί η αρχή της μη επαναπροώθησης των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων στις χώρες προέλευσης τους. Σύμφωνα με αυτήν απαγορεύεται η μεταφορά ενός προσώπου από μία αρχή σε άλλη (ή από μία χώρα σε άλλη), όταν υφίστανται βάσιμοι λόγοι ότι το άτομο θα κινδυνεύσει να υποστεί παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδιαίτερα όταν υφίσταται κίνδυνος βασανιστηρίων, αυθαίρετης στέρησης της ζωής ή δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε συγκεκριμένη κοινωνική ή πολιτική ομάδα¹⁶⁸. Σύμφωνα με το διεθνές προσφυγικό δίκαιο, η αρχή της μη επαναπροώθησης «ισχύει οπουδήποτε ένα κράτος ασκεί δικαιοδοσία, συμπεριλαμβανομένων των συνόρων, της ανοικτής θάλασσας ή του εδάφους άλλου κράτους», με αποφασιστικό κριτήριο το εάν τα άτομα «υπάγονται στον αποτελεσματικό έλεγχο και την εξουσία του εν λόγω κράτους»¹⁶⁹.

Ως προς το πεδίο εφαρμογής της συγκεκριμένης αρχής σύμφωνα με το διεθνές προσφυγικό δίκαιο, αυτή εφαρμόζεται σε κάθε μορφή βίαιης απομάκρυνσης, συμπεριλαμβανομένης της απέλασης, της απομάκρυνσης, της έκδοσης, της άτυπης μεταφοράς ή της «παράδοσης» και της απαγόρευσης εισόδου στα σύνορα, σύμφωνα με την διατύπωση του άρθρου 33 παράγραφος 1 της Σύμβασης του 1951, στο οποίο αναφέρεται η απέλαση ή επιστροφή «με οποιονδήποτε τρόπο». Η εφαρμογή αυτή, δεν αφορά μόνο την επιστροφή στη χώρα καταγωγής ή, στην περίπτωση απάτριδος, στη χώρα της προηγούμενης συνήθους διαμονής, αλλά και σε κάθε άλλο τόπο όπου ένα πρόσωπο έχει λόγο να φοβάται ότι απειλείται η ζωή ή η ελευθερία του ή μπορεί να κινδυνεύει να μεταφερθεί σε τέτοιο κίνδυνο¹⁷⁰.

Έτσι, η αρχή της μη επαναπροώθησης¹⁷¹ περιλαμβάνει όχι μόνο την άμεση βίαιη επιστροφή προσώπων στις προαναφερθείσες καταστάσεις, αλλά και όλα τα έμμεσα μέτρα που

¹⁶⁸ International Committee of the Red Cross (ICRC), 2018. *Note on migration and the principle of non-refoulement*. International Review of the Red Cross, pp.1–13

¹⁶⁹ United Nations High Commissioner for Refugees, 2007, *Advisory Opinion on the Extraterritorial Application of Non-Refoulement Obligations under the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol*, Διαθέσιμο: <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2007/en/40854>

¹⁷⁰ Σημείο 7, όμοια με ανωτέρω

¹⁷¹ Στο άρθρο 33 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951, ορίζεται πως «[ο]υδεμία Συμβαλλομένη Χώρα θα απελαύνη ή θα επαναπροωθή, καθ'οιονδήποτε τρόπον, Πρόσφυγας, εις τα σύνορα εδαφών ένθα η ζωή ή

οδηγούν στο ίδιο αποτέλεσμα, παραδείγματος χάριν όταν το κράτος μεταφοράς δεν απειλεί το ίδιο το πρόσωπο, όμως δεν του παρέχει αποτελεσματική προστασία, αποκαλούμενη έμμεση, αλυσιδωτή ή δευτερογενής επαναπροώθηση¹⁷². Η νομολογία και οι γνωμοδοτήσεις εμπειρογνωμόνων¹⁷³ και της Επιτροπής κατά των Βασανιστηρίων¹⁷⁴ υποστηρίζουν επίσης την άποψη ότι η αρχή της μη επαναπροώθησης απαγορεύει στα κράτη όχι μόνο την άμεση μεταφορά ενός προσώπου σε τόπο κινδύνου, αλλά και τη λήψη ορισμένων συγκεκριμένων ή έμμεσων μέτρων που δημιουργούν συνθήκες που δεν αφήνουν στο άτομο άλλη πραγματική εναλλακτική λύση από την επιστροφή σε τόπο κινδύνου.

Οι νέες τεχνολογίες στα χερσαία και υδάτινα σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όχι μόνο δεν ακολουθούν την υποχρέωση διάσωσης και παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας, όπως επιβάλλεται από την αρχή αυτή, αλλά με το πλέον ξεκάθαρο τρόπο συμβάλουν στην απώθηση των αιτούντων άσυλου σε τρίτες χώρες, στις οποίες δεν υφίσταται το αυξημένο προστατευτικό πλαίσιο που προσφέρει η ΕΕ, κάνοντας χρήση επικίνδυνων τεχνολογιών που μπορούν να οδηγήσουν στην στέρση της ζωής των αιτούντων άσυλο. Ταυτόχρονα, οι συνθήκες διαβίωσης και το επίπεδο παροχής προστασίας, παραβιάζει συχνά τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στο διεθνές δίκαιο, αποτελώντας μια έμμεση μορφή επαναπροώθησης.

2.2. Η δημόσια τάξη και η εθνική ασφάλεια ως λόγος περιορισμού των δικαιωμάτων.

Βασική προϋπόθεση αναγνώρισης πολλών από τα παραπάνω δικαιώματα αποτελεί το να μην θεωρούνται οι πολίτες τρίτης χώρας «απειλή για τη δημόσια τάξη, τη δημόσια ασφάλεια ή τις διεθνείς σχέσεις, και να μην είναι καταχωρισμένοι ως ανεπιθύμητοι στις εθνικές βάσεις δεδομένων για σοβαρούς λόγους δημόσιας τάξης και ασφάλειας για χρονική διάρκεια πέραν της

ελευθερία αυτών απειλούνται δια λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων».

¹⁷² European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), 2016. *Scope of the principle of non-refoulement in contemporary border management: evolving areas of law*. Διαθέσιμο: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-scope-non-refoulement_en.pdf

¹⁷³ United Nations, 2014, *Draft articles on the expulsion of aliens, with commentaries*, Διαθέσιμο: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_12_2014.pdf

¹⁷⁴ United Nations, 2018, *Committee against Torture General comment No. 4 (2017) on the implementation of article 3 of the Convention in the context of article 22*, Διαθέσιμο: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/CAT/CAT-C-GC-4_EN.pdf

πενταετίας.»¹⁷⁵ Ταυτόχρονα, αυτές οι αόριστες νομικές έννοιες αποτελούν λόγο περιορισμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως έχει αναφερθεί, βάσει της αρχής της αναλογικότητας. Η στάθμιση γίνεται μεταξύ αφενός του κινδύνου να βλάψουν την εθνική ασφάλεια και αφετέρου την προστασία των δικαιωμάτων των προσφύγων, συμπεριλαμβανομένου του κινδύνου της βλάβης τους εάν απελαθούν.

Σύμφωνα με το άρθρο 32 παρ. 1 και 33 παρ. 2 της Σύμβασης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων, επιτρέπεται από τα κράτη να απελάσουν ένα άτομο από το έδαφός τους για λόγους εθνικής ασφάλειας. Σύμφωνα με τη δεύτερη αναφερόμενη διάταξη, εάν τα εδάφη στα οποία πρόκειται να επιστραφεί ή να απελαθεί, είναι τέτοια ώστε «η ζωή ή η ελευθερία του να απειλείται λόγω της φυλής, της θρησκείας, της εθνικότητας, της συμμετοχής του σε συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα ή των πολιτικών του πεποιθήσεων», αυτό μπορεί να απελαθεί μόνο όταν «υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να θεωρείται ως κίνδυνος για την ασφάλεια της χώρας στην οποία βρίσκεται ή ο οποίος, έχοντας καταδικαστεί με τελεσίδικη απόφαση για ιδιαίτερα σοβαρό έγκλημα, αποτελεί κίνδυνο για την κοινότητα της χώρας αυτής». Έτσι, φαίνεται ότι για να αποδειχθεί ότι ο περιορισμός του δικαιώματος ασύλου για λόγους εθνικής ασφάλειας είναι θεμιτός υπό δεδομένες συνθήκες, πρέπει να πληρούνται τουλάχιστον δύο στοιχεία. Πρώτον, πρέπει να υφίσταται αντικειμενικά μετρήσιμος κίνδυνος βλάβης, άμεσος ή μακροπρόθεσμος και δεύτερον, αυτή η «βλάβη» πρέπει να αφορά το έθνος στο σύνολό του.

Το άρθρο 33 παράγραφος 2, δεν διευκρινίζει το είδος των πράξεων που θα μπορούσαν να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εξαίρεσης για την εθνική ασφάλεια ή ποιο πρότυπο απόδειξης είναι επαρκές¹⁷⁶. Ο μόνος περιορισμός του πεδίου εφαρμογής της διάταξης στο κείμενο της Σύμβασης είναι ότι πρέπει να υπάρχουν «εύλογοι λόγοι», ανοίγοντας το δρόμο για μια ευρεία εφαρμογή της εξαίρεσης¹⁷⁷. Τα κράτη δεν μπορούν να ενεργούν αυθαίρετα καθώς πρέπει να υπάρχουν εύλογοι λόγοι για να θεωρηθεί ένας πρόσφυγας ως κίνδυνος για την ασφάλεια της χώρας εισόδου¹⁷⁸. Οι αρμόδιες αρχές οφείλουν να εκτιμήσουν τον μελλοντικό

¹⁷⁵ Όπως ακριβώς ορίζεται στο άρθρο 8 «Γενικές προϋποθέσεις δικαιώματος διαμονής» του Νέο Κώδικα Μετανάστευσης της Ελλάδος, Ν. 5038/2023

¹⁷⁶ Lauterpacht S.L., Bethlehem D., 2003, *The Scope and Content of the Principle of Non-Refoulement: Opinion*, Cambridge University Press, σελ. 135

¹⁷⁷ Farmer A., 2009, *Non-refoulement and Jus cogens: Limiting Anti-Terror Measures that Threaten Refugee Protection*, Georgetown Immigration Law Journal 23 (1)

¹⁷⁸ Lauterpacht, Bethlehem οπ.π.

κίνδυνο και να στηρίξουν το συμπέρασμά τους με βάσιμα στοιχεία, ενώ η εφαρμογή της εξαίρεσης του άρθρου 33 παρ. 2, λόγω του ανθρωπιστικού χαρακτήρα της Σύμβασης του 1951 για τους πρόσφυγες, πρέπει να εφαρμόζεται με σύνεση. Για να μπορέσει λοιπόν να γίνει νόμιμα ο περιορισμός του δικαιώματος για λόγους εθνικής ασφάλειας και δημοσίου συμφέροντος, ως αιτία απέλασης των προσφύγων ή για την άρνηση εισόδου τους, πρέπει να υφίσταται συγκεκριμένος λόγος, ορθά διατυπωμένος και εμπειριστατωμένες από τις δημόσιες αρχές, χωρίς γενικές διατυπώσεις και με εξατομικευμένη αιτιολογία.

Η γενικευμένη χρήση τεχνολογιών ανίχνευσης προσώπου και δημιουργίας προφίλ με βάση τον κίνδυνο, με στόχο την πάταξη της τρομοκρατίας και θωράκιση της εθνικής ασφάλειας δεν πληροί από μόνη της τα ως άνω κριτήρια περιορισμού δικαιώματος των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων. Ο λόγος είναι ότι επεξεργάζεται στοιχεία όλων των αιτούντων άσυλο επειδή θεωρούνται στο σύνολο τους ότι αποτελούν μια εν δυνάμει επικίνδυνη ομάδα δίχως να υφίσταται εξατομικευμένη αιτιολογία. Το ίδιο ισχύει και ως προς τις επιθετικές τεχνολογίες απώθησης, που όχι μόνο δεν εναρμονίζονται με την αρχή της μη επαναπροώθησης, αλλά λαμβάνουν εκ των προτέρων ως δεδομένη την επικινδυνότητα των προσφύγων. Τέλος, επειδή η εθνική ασφάλεια και το δημόσιο συμφέρον αποτελούν αόριστες νομικές έννοιες, οφείλουν να εξειδικεύονται ως περιορισμοί με επαρκώς αιτιολογημένο τρόπο όπως επιβάλλεται σε μια δημοκρατική κοινωνία και ένα κράτος δικαίου. Πάντως δεν δικαιολογείται σε καμία περίπτωση να μνημονεύονται αόριστα χωρίς να εξειδικεύονται με τρόπο που ορίζει ειδικά το προσφυγικό δίκαιο. Δυστυχώς όμως η εξαίρεση τείνει να γίνει ο κανόνας κατά την διαχείριση της μετανάστευσης και του προσφυγικού κατά την τελευταία δεκαετία στην Ε.Ε..

3. ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΓΚΠΔ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΤΗΣ Ε.Ε.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο, αναλύθηκε ο τρόπος με τον οποίο οι νέες τεχνολογίες δημιουργούν προκλήσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα των προσφύγων και αιτούντων άσυλο, λόγω της ιδιαίτερης νομικής κατάστασης στην οποία βρίσκονται. Στο παρόν κεφάλαιο, θα αναλυθεί το

σχετικό ενωσιακό, κανονιστικό πλαίσιο, οι διατάξεις του ΓΚΠΔ, του νέου κανονισμού για την ΤΝ, και συνοπτικά του νέου Σύμφωνου για τη μετανάστευση και το άσυλο.

3.1. Η προστασία των δικαιωμάτων των προσφύγων βάσει του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (ΓΚΠΔ)

Ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων (ΓΚΠΔ) αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της νομοθεσίας για την προστασία των δεδομένων στην ΕΕ, διασφαλίζοντας την προστασία των προσωπικών δεδομένων των ατόμων και λειτουργώντας προασπιστικά για τα θεμελιώδη δικαιώματα. Το εν λόγω νομικό πλαίσιο κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό για ευάλωτους πληθυσμούς όπως οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο, των οποίων τα προσωπικά δεδομένα υποβάλλονται σε επεξεργασία από διάφορους φορείς, συμπεριλαμβανομένων δημοσίων αρχών, διεθνών οργανισμών και ΜΚΟ, για λόγους παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας καθώς και αναγνώρισης καθεστώτος έννομης προστασίας. Το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, όπως προστατεύεται και από τα θεμελιώδη κείμενα της ΕΕ, κρίνεται κρίσιμο για αυτούς, καθώς διαφεύγουν από διώξεις που βασίζονται σε προσωπικά χαρακτηριστικά τους όπως η φυλή, η θρησκεία ή η πολιτική τοποθέτηση - κατηγορίες δεδομένων που προστατεύονται άμεσα από τον ΓΚΠΔ.

Ο ΓΚΠΔ τυγχάνει εφαρμογής αναφορικά με τα προσωπικά δεδομένα όλων των προσώπων που βρίσκονται εντός της Ε.Ε., συμπεριλαμβανομένων των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς παραμονής τους¹⁷⁹, ενώ οι διατάξεις αφορούν τόσο την επεξεργασία από δημόσιους όσο και από ιδιωτικούς φορείς¹⁸⁰, με σκοπό να διασφαλιστεί ότι τα άτομα διατηρούν τον έλεγχο επί των δεδομένων που τα αφορούν. Το εν λόγω νομικό πλαίσιο βασίζεται σε σημαντικές αρχές όπως η νομιμότητα, η δικαιοσύνη και η διαφάνεια, ο περιορισμός του σκοπού, η ελαχιστοποίηση των δεδομένων και η ασφάλεια της επεξεργασίας¹⁸¹.

Οι αρχές της νομιμότητας και της διαφάνειας επιβάλλουν ότι η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι νόμιμη βάσει της πρότερης συναίνεσης τους κατόπιν

¹⁷⁹ Άρθρο 3 και 4, Κανονισμός 2016/679

¹⁸⁰ Άρθρο 4, Κανονισμός 2016/679

¹⁸¹ Άρθρο 5, Κανονισμός 2016/679

ακριβούς ενημέρωσης των ατόμων για τον τρόπο με τον οποίο συλλέγονται, υποβάλλονται σε επεξεργασία και αποθηκεύονται¹⁸². Αναφορικά με τους πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, οι οποίοι παρέχουν ειδικές προσωπικές πληροφορίες υπό δύσκολες και επείγουσες συνθήκες, η διασφάλιση της πλήρους κατανόησης, γλωσσικά και πρακτικά, του τρόπου με τον οποίο θα χρησιμοποιηθούν τα δεδομένα τους είναι απαραίτητη για την προάσπιση του σχετικού δικαιώματος. Παράλληλα, η αρχή του περιορισμού του σκοπού και η ελαχιστοποίηση των δεδομένων, σημαίνει ότι πρέπει να συλλέγονται αποκλειστικά τα δεδομένα που είναι αναγκαία προς τον συγκεκριμένο σκοπό, όπως η αξιολόγηση των αιτήσεων ασύλου ή η παροχή βασικών υπηρεσιών και φροντίδας, π.χ. στις δομές. Τέλος, η αρχή της ασφάλειας της επεξεργασίας απαιτεί από τους υπευθύνους επεξεργασίας να εφαρμόζουν κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ώστε να προστατεύονται από μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση ή παραβίαση. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για τους πρόσφυγες καθώς θα κινδυνεύσουν σε περίπτωση που τα δεδομένα τους διαρρεύσουν στις χώρες προέλευσης τους τις οποίες έχουν εγκαταλείψει λόγω των απειλητικών συνθηκών για αυτούς.

3.1.1. Οι ειδικότερες διατάξεις του ΓΚΠΔ και η σημασία τους για τους πρόσφυγες

Οι προστατευτικές διατάξεις του ΓΚΠΔ, όπως ορίζεται ρητά στο άρθρο 2, αφορούν τόσο στην εν όλω ή εν μέρει αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και στη μη αυτοματοποιημένη επεξεργασία τέτοιων δεδομένων τα οποία περιλαμβάνονται ή πρόκειται να περιληφθούν σε σύστημα αρχειοθέτησης. Οι περισσότερες διαδικασίες διαχείρισης των προσφύγων είναι μερικώς ή ολικώς αυτοματοποιημένες. Για την επεξεργασία αυτή, οι κυριότερες νομικές βάσεις που χρησιμοποιούνται, όπως αυτές απαριθμούνται στο άρθρο 6, μπορεί να αποτελούν η συμμόρφωση με νομική υποχρέωση (παρ. 1, γ) ή η εκτέλεση καθήκοντος προς το δημόσιο συμφέρον (παρ. 1, ε). Βάσει αυτών, οι αρχές ασύλου επεξεργάζονται νομίμως δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για την αξιολόγηση των αιτήσεων ασύλου, την αναγνώριση καθεστώτος του πρόσφυγα ή τη διευκόλυνση της μετεγκατάστασης.

¹⁸² Άρθρο 12, Κανονισμός 2016/679

Ωστόσο, οι εν λόγω φορείς υποχρεούνται να διασφαλίζουν ότι η συλλογή δεδομένων είναι αναλογική και αναγκαία για τον συγκεκριμένο σκοπό, όπως ρητά ορίζεται στο άρθρο 5.

Κατά την είσοδο των αιτούντων άσυλο στη χώρα υποδοχής, πριν την εξέταση των αιτήσεων άσυλου και κατά την καταγραφή τους, απαιτείται η λήψη βιομετρικών δεδομένων και η παροχή ιδιαίτερα ευαίσθητων δεδομένων, όπως η φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, τα πολιτικά φρονήματα, οι πληροφορίες για την υγεία και ο σεξουαλικός προσανατολισμός, πολλά εκ των οποίων αποτελούν τον λόγο δίωξης στις χώρες καταγωγής. Βάσει του ΓΚΠΔ, τα δεδομένα αυτά ορίζονται ως ειδικές κατηγορίες δεδομένων, των οποίων η συλλογή και η επεξεργασία καταρχήν απαγορεύεται¹⁸³, με ορισμένες εξαιρέσεις που προβλέπονται ρητά στο κείμενο του κανονισμού, όπως η ανάγκη επεξεργασίας για την προάσπιση ζωτικών συμφερόντων¹⁸⁴, για λόγους ουσιαστικού δημόσιου συμφέροντος¹⁸⁵ και τέλος η ρητή συγκατάθεση των υποκειμένων¹⁸⁶. Αυτές οι εξαιρέσεις εφαρμόζονται κατά την διαδικασία χορήγησης διεθνούς προστασίας, και αποτελούν τις νομικές βάσεις επεξεργασίας των παραπάνω ειδικών κατηγοριών δεδομένων, είτε ως κύριες ή επικουρικές.

Παρά τις αυξημένες εγγυήσεις, στην πραγματικότητα υφίσταται μαζική συλλογή δεδομένων, συχνά ελλείπει ρητής συγκατάθεσης και σεβασμού των αρχών που διέπουν την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η παροχή προσωπικών δεδομένων συμπεριλαμβανομένων βιομετρικών δεδομένων, υπό πίεση ή χωρίς πλήρη επεξήγηση των σχετικών δικαιωμάτων. Ειδικότερα,, η συλλογή βιομετρικών δεδομένων σε προσφυγικές δομές που διαχειρίζεται η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες ή ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ) αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την πρόσβαση σε τρόφιμα, στέγη και ιατρικές υπηρεσίες, με αποτέλεσμα να μην είναι πράγματι σε θέση να δώσουν ουσιαστική συγκατάθεση. Επιπλέον, οι παρεχόμενες πληροφορίες χρησιμοποιούνται συχνά για σκοπούς πέραν των αναγκαίων, όπως η παρατήρηση της μετανάστευσης ή ο έλεγχος των συνόρων¹⁸⁷, γεγονός που εγείρει ανησυχίες σχετικά με τη διαφάνεια και τον περιορισμό του σκοπού.

¹⁸³ Άρθρο 9, παρ. 1, Κανονισμός 2016/679

¹⁸⁴ Άρθρο 9 παρ. 2 στοιχείο γ, Κανονισμός 2016/679

¹⁸⁵ Άρθρο 9 παρ. 2 στοιχείο ζ, Κανονισμός 2016/679

¹⁸⁶ Άρθρο 9 παρ. 2 στοιχείο α, Κανονισμός 2016/679

¹⁸⁷ Fransen, S., de Haas, H., 2022. *Trends and Patterns of Global Refugee Migration*, Population and Development Review, 48(1), pp.1-28

Ταυτόχρονα, τα άρθρα 13 και 14 διασφαλίζουν ότι τα υποκείμενα των δεδομένων ενημερώνονται για τη συλλογή και την επεξεργασία των προσωπικών τους δεδομένων αλλά οι πρόσφυγες συχνά δεν κατανοούν ποια πληροφορία διαβιβάζεται και για ποια μορφή επεξεργασίας πρόκειται. Ενώ, σύμφωνα με το άρθρο 15 κατοχυρώνεται το δικαίωμα του υποκειμένου να λαμβάνει από τον υπεύθυνο επεξεργασίας επιβεβαίωση για το κατά πόσον ή όχι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν υφίστανται επεξεργασία και, στην περίπτωση που αυτό πράγματι συμβαίνει έχει δικαίωμα πρόσβασης στα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα του. Επιπλέον σύμφωνα με το σημείο η) του εν λόγω άρθρου έχει δικαίωμα να πληροφορηθεί εάν τίθεται ζήτημα αυτοματοποιημένης λήψης αποφάσεων, συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ (άρθρο 22 παράγραφοι 1 και 4). Σε αυτήν την περίπτωση πρέπει να του δοθούν σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τη λογική που ακολουθείται, καθώς και για τη σημασία μπορεί να έχει για το υποκείμενο, ποιες συνέπειες μπορεί να έχει για αυτό. Επίσης, η πρόσβαση στα δεδομένα είναι ιδιαίτερης σημασίας καθώς διασφαλίζει ότι μπορεί να ασκηθεί και το δικαίωμα διόρθωσης (άρθρο 16) εάν διαπιστωθεί ότι έχει γίνει λάθος. Στην περίπτωση των αιτούντων άσυλο η άσκηση του δικαιώματος διόρθωσης δυσχεραίνεται εξαιτίας γλωσσικών εμποδίων, της περιορισμένης πρόσβασης σε νομική υποστήριξη και ακόμα λόγω γραφειοκρατικών καθυστερήσεων.

Ιδιαίτερα σημαντικό για την εμπέδωση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων των προσφύγων είναι και το άρθρο 17, δηλαδή το δικαίωμα διαγραφής προσωπικών δεδομένων ή το «δικαίωμα στη λήθη». Σύμφωνα με αυτό τα άτομα μπορούν να ζητήσουν τη διαγραφή των προσωπικών τους δεδομένων σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως όταν τα δεδομένα δεν είναι πλέον απαραίτητα για τον αρχικό σκοπό ή όταν το άτομο ανακαλεί τη συγκατάθεσή του. Για τους πρόσφυγες, το δικαίωμα αυτό κρίνεται ύψιστης σημασίας, καθώς τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα θα μπορούσαν να τους εκθέσουν σε βλάβη, όπως η δίωξη ή επαναπροώθηση. Βέβαια το δικαίωμα αυτό δεν είναι απόλυτο, καθώς οι δημόσιες αρχές μπορούν να διατηρούν δεδομένα για νομικούς λόγους ή λόγους δημοσίου συμφέροντος,¹⁸⁸. Άρα το δικαίωμα στη λήθη περιορίζεται σημαντικά για λόγους προστασίας της εθνικής ασφάλειας και ελέγχου των μεταναστευτικών ροών, λόγοι οι οποίοι «εμπίπτουν» στο δημόσιο συμφέρον με αποτέλεσμα την αποδυνάμωση του δικαιώματος.

¹⁸⁸ Άρθρο 17, Κανονισμός 2016/679

Τέλος, στο άρθρο 46 ρυθμίζονται οι διεθνείς διαβιβάσεις προσωπικών δεδομένων, με την απαίτηση ύπαρξης επαρκών εγγυήσεων για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα όταν διαβιβάζονται εκτός της ΕΕ. Τα δεδομένα των προσφύγων μοιράζονται συχνά διασυνοριακά, είτε μέσω προγραμμάτων επανεγκατάστασης είτε μέσω συμφωνιών συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και τρίτων χωρών, όπως η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας 2016¹⁸⁹. Αυτή η ανταλλαγή δεδομένων εγείρει σημαντικές ανησυχίες, καθώς πολλές τρίτες χώρες δεν διαθέτουν επαρκές επίπεδο προστασίας προσωπικών δεδομένων και υπάρχει κίνδυνος να χρησιμοποιηθούν οι προσωπικές πληροφορίες από αυταρχικά καθεστώτα για τη δίωξη ή περαιτέρω βλάβη των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων¹⁹⁰.

3.2. Η εφαρμογή του Κανονισμού για την Τεχνητή Νοημοσύνη (2024/1689) στο πλαίσιο των πολιτικών για την μετανάστευση και το άσυλο

Στα προηγούμενα κεφάλαια έγινε μια εκτενής έκθεση των τεχνολογιών Τ.Ν. και της εφαρμογής τους κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας για την εφαρμογή των ενωσιακών πολιτικών για την μετανάστευση και το άσυλο. Πολλές από αυτές τις τεχνολογίες, εφαρμόζονταν πιλοτικά με ελάχιστα έως ανύπαρκτα νομικά εχέγγυα, εξαιτίας της έλλειψης ειδικών νομοθετικών ρυθμίσεων, τόσο σε ενωσιακό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Η Ε.Ε., καινοτομώντας στο πεδίο αυτό, δημοσίευσε την 12^η Ιουλίου του 2024 τον Κανονισμό για την ΤΝ (2024/1689), ο οποίος τέθηκε σε ισχύ την 1^η Αυγούστου 2024, ενώ η έναρξη εφαρμογής του τοποθετείται στις 2 Αυγούστου του 2026, με ορισμένες διατάξεις να τίθενται σε εφαρμογή νωρίτερα¹⁹¹. Με τον τρόπο αυτό, θεσπίζονται εναρμονισμένοι κανόνες για την Τ.Ν. θέτοντας στους παρόχους όσο και τους φορείς εφαρμογής της σαφείς προαπαιτούμενες ενέργειες και υποχρεώσεις τόσο ως προς την ανάπτυξη και την χρήση της όσο και ως προς την μετέπειτα λογοδοσία. Ο Κανονισμός απαγορεύει ρητά κάποιες πρακτικές (κεφάλαιο 2), ορίζει τις

¹⁸⁹ Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, 2016, Διαθέσιμο: <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

¹⁹⁰ Kaurin, D., 2019. *Data Protection and Digital Agency for Refugees*. World Refugee Council Research Paper No. 12., Centre for International Governance Innovation

¹⁹¹ Αναλυτικός πίνακας με τις ημερομηνίες θέσης σε εφαρμογή: <https://www.whitecase.com/sites/default/files/2024-07/wc-eu-ai-act-enforcement-timeline.pdf>

προϋποθέσεις βάση των οποίων κάποια συστήματα Τ.Ν. κατηγοριοποιούνται ως υψηλού κινδύνου (Κεφάλαιο 3) και θέτει τις υποχρεώσεις διαφάνειας για τους παρόχους της και τους φορείς εφαρμογής της (Κεφάλαιο 4).

Κατά τις διαβουλεύσεις για τον νέο Κανονισμό και των συνεχών τροποποιήσεων του, οι διάφοροι οργανισμοί και φορείς προάσπισης ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προσφύγων διεκδίκησαν την αυξημένη προστασία τους και την θεσμοθέτηση ειδικότερων προβλέψεων που θα ενίσχυαν την προστασία τους στο πεδίο του μεταναστευτικού και προσφυγικού δικαίου. Ο λόγος ήταν ότι τεχνολογίες Τ.Ν. είχαν ήδη αξιοποιηθεί και είχαν διαμορφώσει μια δυσμενή κατάσταση. Το αποτέλεσμα θα μπορούσε καταρχήν να εκτιμηθεί θετικά αφού το τελικό κείμενο του Κανονισμού αποτελεί το πρώτο νομοθετικό κείμενο της ΕΕ, που ενώ δεν αφορά απευθείας τους πρόσφυγες, κάνει συνεχή μνεία σε ζητήματα ασύλου και μετανάστευσης. Ο Κανονισμός έχει ιδιαίτερη νομική σημασία για την προστασία των προσφύγων επειδή εισάγει εξαιρέσεις και ειδικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον ειδικό τομέα που ορίζει ως «τομέα επιβολής του νόμου και της διαχείρισης της μετανάστευσης, του ασύλου και των συνοριακών ελέγχων»¹⁹².

Ωστόσο δεν είναι πάντα σαφές εάν αυτό το ιδιαίτερο κανονιστικό πλαίσιο στην προκειμένη, λειτουργεί προς θετική κατεύθυνση για τα δικαιώματα των προσφύγων. Καταρχήν, η δημιουργία μιας «ιδιαίτερης» κατηγορίας για το άσυλο και την μετανάστευση μαζί με τον τομέα επιβολής του νόμου, προδίδει από μόνη της την μεροληπτική αντιμετώπιση γύρω από τα ζητήματα αυτά. Έτσι, το ανθρωπινό δικαίωμα στην αίτηση και χορήγηση ασύλου, νομοθετείται κοινά με την πρόληψη, τη διερεύνηση, την ανίχνευση ή τη δίωξη αξιόποινων πράξεων ή την εκτέλεση ποινικών κυρώσεων, περιλαμβανομένων της προστασίας από απειλές κατά της δημόσιας ασφάλειας και της αποτροπής τους¹⁹³. Η προσφυγική «κρίση» και η πίεση για την αναχαίτιση της μετακίνησης προσφυγικών πληθυσμών που εξακολουθεί να είναι έντονη ακόμη και μια δεκαετία μετά, είχε καθοριστικό ρόλο στην νομοθέτηση για την ειδικότερη αξιοποίηση της Τ.Ν., με προτεραιότητα την άσκηση αποτελεσματικού ελέγχου των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε. Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει μια προσπάθεια ανάλυσης του παρόντος

¹⁹² Συνολικά γίνονται δέκα αναφορές στο κείμενο του Κανονισμού (αιτιολογικές σκέψεις: 33, 60, 73, 131, 159, άρθρα 15, 43, 49, 59, 71, 78)

¹⁹³ Άρθρο 3, περ. 46, 2024/1689

Κανονισμού, και ιδιαίτερα των διατάξεων που αφορούν το προσφυγικό και μεταναστευτικό πεδίο.

3.2.1 Η ταξινόμηση των χρήσεων T.N. για την μετανάστευση και το άσυλο στις κατηγορίες υψηλού ή χαμηλού κινδύνου

Μέσω των αιτιολογικών σκέψεων του εκάστοτε νομοθετήματος διασφαλίζεται η διαφάνεια, εξηγώντας τους νομικούς και πραγματικούς λόγους για τη θέσπιση ενός μέτρου, κατοχυρώνοντας τη λογοδοσία και διευκολύνοντας την αποτελεσματική εφαρμογή μέσω της δικαστικής επανεξέτασης και εγγύησης κατά των αυθαίρετων αποφάσεων. Εν προκειμένω στην 60^η αιτιολογική σκέψη του Κανονισμού, γίνεται εκτενής μνεία στην χρήση T.N. στο προσφυγικό και μεταναστευτικό ζήτημα. Ο ενωσιακός νομοθέτης αναγνωρίζει την ευάλωτη θέση των αναγκαστικά μετακινούμενων ατόμων και θέτει ως σκοπό του «την διασφάλιση του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων των θιγόμενων προσώπων, ιδίως των δικαιωμάτων τους στην ελεύθερη κυκλοφορία, τη μεταχείριση χωρίς διακρίσεις, την προστασία της ιδιωτικής ζωής και των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τη διεθνή προστασία και τη χρηστή διοίκηση». Στο τέλος της σκέψης μάλιστα, αναγνωρίζει ότι οι τεχνολογίες TN δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται ως «μέσο καταστρατήγησης των διεθνών υποχρεώσεων βάσει της σύμβασης του ΟΗΕ για το καθεστώς των προσφύγων που έγινε στη Γενεύη στις 28 Ιουλίου 1951 [...]. Δεν θα πρέπει να χρησιμοποιούνται ούτε για την καθ' οιονδήποτε τρόπο παραβίαση της αρχής της μη επαναπρόωθησης ή για την αποστέρηση ασφαλών και αποτελεσματικών νόμιμων οδών εισόδου στο έδαφος της Ένωσης, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος διεθνούς προστασίας». Αυτή, θα αποτελέσει την βάση της ανάλυσης μας.

Περαιτέρω η λεγόμενη πράξη για την T.N. υιοθετεί ένα μοντέλο ρύθμισης με βάση το κίνδυνο των τεχνολογιών T.N. για την υγεία, την ασφάλεια και τα θεμελιώδη δικαιώματα¹⁹⁴. Σύμφωνα με αυτό οι τεχνολογίες διαχωρίζονται σε απαγορευμένες, υψηλού κινδύνου και τέλος δια της άτοπου επαγωγής, χαμηλού ή ελάχιστου κινδύνου. Αντίστοιχα δημιουργούνται διαφορετικές υποχρεώσεις με κριτήριο τον βαθμό κινδύνου. Ειδικότερα η χρήση συστημάτων

¹⁹⁴ Αιτιολογική σκέψη 65 και άρθρο 7

Τ.Ν. στον τομέα της μετανάστευσης και ασύλου κρίθηκε ως υψηλού κινδύνου, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, όπου αυτό επιτρέπεται με βάση το δίκαιο με σκοπό την παροχή συνδρομής στις αρμόδιες δημόσιες αρχές κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας.

Επομένως ναι μεν δεν απαγορεύεται η χρήση τέτοιων τεχνολογιών, αλλά συνοδεύεται από αυξημένα μέτρα προστασίας. Επισημαίνεται ότι ενώ στο Σχέδιο που ενέκρινε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το 2023 η «Αναγνώριση συναισθημάτων για λόγους αστυνόμευσης, για τον έλεγχο των συνόρων, στον χώρο εργασίας και στα εκπαιδευτικά ιδρύματα» κρίθηκε ως απαγορευμένη πρακτική¹⁹⁵, στο τελικό σχέδιο και στο ισχύον κείμενο (άρθρο 5, παρ.1, περ. στ) απαλείφθηκαν τα δύο πρώτα και παρέμειναν μόνο ο χώρος εργασίας και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η ένταση της πολιτικής σύγκρουσης οδήγησε στην αποδοχή μιας πολύ αμφιλεγόμενης χρήσης μειώνοντας το επίπεδο προστασίας για τους μετανάστες και πρόσφυγες.

Τελικά, κατόπιν συμβιβασμών, στο παράρτημα III¹⁹⁶, άρθρο 7, απαριθμούνται τέσσερις περιπτώσεις υψηλού κινδύνου, κατά την χρήση από δημόσιες αρχές, στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου: α) οι ανιχνευτές ψεύδους, β) η εκτίμηση κινδύνου για την ασφάλεια, την αντικανονική μετανάστευση και την υγεία, γ) η εξέταση των αιτήσεων ασύλου, θεώρησης ή αδειών διαμονής, συμπεριλαμβανομένης της συναφούς αξιολόγησης της αξιοπιστίας των αποδεικτικών στοιχείων, δ) ο εντοπισμός, η αναγνώριση ή ταυτοποίηση φυσικών προσώπων, εξαιρουμένης της επαλήθευσης ταξιδιωτικών εγγράφων. Ωστόσο από αυτά εισάγεται εξαίρεση που προκαλεί ανασφάλεια δικαίου. Το άρθρο 6 παρ. 3 ορίζει ότι οι περιπτώσεις του παραρτήματος III κατ' εξαίρεση δεν θεωρούνται υψηλού κινδύνου, εάν το σύστημα δεν ενέχει σημαντικό κίνδυνο βλάβης για την υγεία, την ασφάλεια ή τα θεμελιώδη δικαιώματα φυσικών προσώπων, μεταξύ άλλων μην επηρεάζοντας ουσιωδώς το αποτέλεσμα της λήψης αποφάσεων. Για να ισχύσει όμως η εξαίρεση, θα πρέπει να πληρείται έστω και μία από τις προϋποθέσεις του κατώτερο εδαφίου, δηλαδή να χρησιμοποιείται: α) για περιορισμένη διαδικαστική εργασία, β) για την βελτίωση αποτελέσματος ανθρώπινης δραστηριότητας που έχει

¹⁹⁵ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2023, *Οι πρώτοι κανόνες για την τεχνητή νοημοσύνη στον κόσμο: το ΕΚ έτοιμο για διαπραγματεύσεις*, Διαθέσιμο: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/press-room/20230609IPR96212/oi-prottoi-kanones-gia-tin-techniti-noimosuni-to-ek-etoimo-gia-diapragmateuseis>

¹⁹⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 6, παρ. 2 θεμελιώνονται πέρα από το άρθρο 6, παρ. 1 επιπλέον κατηγορίες υψηλού κινδύνου, με παραπομπή στο παράρτημα III

ολοκληρωθεί, γ) για την εντόπιση μοτίβων λήψης αποφάσεων ή αποκλίσεις από προηγούμενα και δεν αποσκοπεί να αντικαταστήσει ή να επηρεάσει την προηγουμένως ολοκληρωθείσα ανθρώπινη αξιολόγηση, χωρίς κατάλληλη ανθρώπινη επανεξέταση, δ) για την εκτέλεση προπαρασκευαστικού καθήκοντος αξιολόγησης για τους σκοπούς των περιπτώσεων χρήσης που απαριθμούνται στο παράρτημα III. Τα παραπάνω ισχύουν με την προϋπόθεση ότι δεν θα διενεργείται κατάρτιση προφίλ φυσικών προσώπων.

Σύμφωνα με το άρθρο 6, παρ. 4, ο πάροχος που θεωρεί ότι ένα σύστημα T.N. το οποίο αναφέρεται στο παράρτημα III δεν είναι υψηλού κινδύνου, τεκμηριώνει την αξιολόγησή του πριν από τη διάθεση του εν λόγω συστήματος στην αγορά ή τη θέση του σε λειτουργία. Ο εν λόγω πάροχος υπόκειται επίσης στην υποχρέωση καταχώρισης που καθορίζεται στο άρθρο 49 παράγραφος 2, ενώ κατόπιν αιτήματος των εθνικών αρμόδιων αρχών, παρέχει τεκμηρίωση της αξιολόγησης. Το πρόβλημα όμως είναι ότι, όπως θα δούμε κατωτέρω, η βάση δεδομένων του άρθρου 49 παρ. 2 δεν συμπεριλαμβάνει τον τομέα της μετανάστευσης και ασύλου στο δημόσιο τμήμα του! Με τον τρόπο αυτό η τεκμηρίωση, ο έλεγχος και η διαφάνεια αποδυναμώνονται και οδηγούν σε αβέβαιες καταστάσεις σε ζητήματα πραγματικής διακινδύνευσης για τα δικαιώματα. Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 5 η Επιτροπή οφείλει έως την 2^η Φεβρουαρίου 2026, να παρέχει κατευθυντήριες γραμμές, καθώς και έναν ολοκληρωμένο κατάλογο πρακτικών παραδειγμάτων - περιπτώσεων χρήσης συστημάτων T.N. υψηλού και μη υψηλού κινδύνου, γεγονός που θα μπορέσει να συμβάλει στην αυξημένη προστασία, και μένει να δούμε στο μέλλον εάν θα είναι αντάξιο των σχετικών απαιτήσεων.

3.2.2. Οι υποχρεώσεις και οι ευθύνες των παρόχων και των φορέων εφαρμογής των συστημάτων υψηλού κινδύνου στον τομέα της μετανάστευσης, του ασύλου και των συνόρων

Η πράξη για την T.N. διαβαθμίζει τις υποχρεώσεις αντίστοιχα με τον κίνδυνο. Στο παρόν κεφάλαιο, θα αναλυθούν οι υποχρεώσεις από την χρήση των τεχνολογιών T.N. στην μετανάστευση, το άσυλο και τον έλεγχο των συνόρων, με βάση τον χαρακτηρισμό τους ως υψηλού κινδύνου. Ο Κανονισμός, επιβάλλει υποχρεώσεις σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη της

αλυσίδας σχεδιασμού, ανάπτυξης, εισαγωγής και χρήσης συστημάτων T.N.¹⁹⁷ όμως στο παρόν κεφάλαιο θα επικεντρωθούμε σε δύο σημαντικά μέρη της αλυσίδας αυτής για την μετανάστευση και το άσυλο, δηλαδή του παρόχους και τους φορείς εφαρμογής. Σύμφωνα με τους ορισμούς του Κανονισμού, εάν το σύστημα T.N. αναπτύσσεται από ιδιωτική εταιρεία και στη συνέχεια διατίθεται σε δημόσια αρχή, η ιδιωτική εταιρεία θα αντιστοιχεί στον πάροχο του συστήματος T.N.¹⁹⁸, και η δημόσια αρχή στον φορέα ανάπτυξης¹⁹⁹. Ωστόσο, ο φορέας ανάπτυξης μπορεί να θεωρηθεί πάροχος νέου συστήματος T.N. υψηλού κινδύνου σε ορισμένες περιπτώσεις, για παράδειγμα εάν ο τελευταίος προβαίνει σε «ουσιαστική τροποποίηση» του συστήματος που έχει ήδη τεθεί σε λειτουργία²⁰⁰.

A. Οι υποχρεώσεις των παρόχων συστημάτων T.N. υψηλού κινδύνου

Οι υποχρεώσεις που επιβάλλονται στους παρόχους συστημάτων T.N. υψηλού κινδύνου καθορίζονται στο κεφάλαιο III, τμήμα 2, του Κανονισμού. Αυτό περιλαμβάνει υποχρεώσεις σχετικά με: α) την ποιότητα των δεδομένων και την διακυβέρνηση αυτών (άρθρο 10), β) τη σύνταξη τεχνικού φακέλου (άρθρο 11), γ) την τήρηση αρχείων (άρθρο 12), δ) την διαφάνεια και πληροφόρηση των φορέων εφαρμογής (άρθρο 13), ε) τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη του συστήματος ώστε να διασφαλίζεται η ανθρώπινη εποπτεία (άρθρο 14)²⁰¹ και στ) την στιβαρότητα, την ακρίβεια και την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο (άρθρο 15). Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 9, προβλέπεται η υποχρέωση των παρόχων να εφαρμόζουν σύστημα διαχείρισης κινδύνων καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής του συστήματος, και να διενεργούν δοκιμές προκειμένου να προσδιορίσουν τα καταλληλότερα μέτρα διαχείρισης αυτού. Σημαντικό είναι ότι θα πρέπει να εντοπίζουν και να αναλύουν «τους γνωστούς και τους ευλόγως

¹⁹⁷ Άρθρα 23,24,25,26

¹⁹⁸ Άρθρο 3, παρ. 3

¹⁹⁹ Άρθρο 3, παρ. 4

²⁰⁰ Άρθρο 25

²⁰¹ Στην εισαγωγή του παρόντος κεφαλαίου, έγινε αναφορά στην εξαίρεση των τομέων της μετανάστευσης και του ασύλου από πλήθος προστατευτικών διατάξεων, παράδειγμα αυτού αποτελεί ότι στο τέλος του παρόντος άρθρου, εισάγεται εξαίρεση από την απαίτηση για χωριστή επαλήθευση από τουλάχιστον δύο φυσικά πρόσωπα για τα συστήματα TN υψηλού κινδύνου που χρησιμοποιούνται για τους σκοπούς της επιβολής του νόμου, της μετανάστευσης, του ελέγχου των συνόρων ή του ασύλου, όταν βάσει του ενωσιακού ή του εθνικού δικαίου η εφαρμογή της εν λόγω απαίτησης είναι δυσανάλογη

προβλέψιμους κινδύνους που μπορεί να προκαλέσει το σύστημα ΤΝ υψηλού κινδύνου για την υγεία, την ασφάλεια ή τα θεμελιώδη δικαιώματα» (παρ. 3, περ. α).

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι εν λόγω απαιτήσεις είχαν ως στόχο την προσαρμογή με την τεχνολογική πραγματικότητα και τον σεβασμό και τήρησης των κατευθυντήριων γραμμών δεοντολογίας που θέσπισε η ομάδα εμπειρογνομόνων για την Τ.Ν.²⁰². Παρά τη σημασία των απαιτήσεων αυτών, η διατύπωση τους γίνεται με γενικούς και αφηρημένους τρόπους, χωρίς περαιτέρω διευκρίνηση, αφήνοντας στους παρόχους την διακριτική ευχέρεια να επιλέξουν τον τρόπο και το βαθμό της συμμόρφωσης. Παραδείγματος χάριν, στο άρθρο 10 παρ. 3 απαιτεί από αυτούς, στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, της επικύρωσης και της δοκιμής των συνόλων δεδομένων να διαθέτουν τις «κατάλληλες στατιστικές ιδιότητες», χωρίς να εξειδικεύεται περαιτέρω η έννοια του «κατάλληλου». Επιπλέον, ενώ το κείμενο απαιτεί από τα συστήματα Τ.Ν. να επιτυγχάνουν «κατάλληλο επίπεδο ακρίβειας», δεν εξειδικεύεται πάλι η έννοια αυτή. Ομοίως, στο άρθρο 14 παρ. 4, αναφορικά με την ανθρώπινη εποπτεία, ανατίθεται στους παρόχους το καθήκον να καθορίσουν τα «κατάλληλα και αναλογικά» μέτρα που οφείλουν να εφαρμοστούν, χωρίς και πάλι αυτά να διευκρινίζεται περαιτέρω. Οι αόριστες έννοιες δημιουργούν ανασφάλεια και ανησυχίες ως προς το επίπεδο διακριτικής ευχέρειας που δίνεται στους παρόχους, οι οποίοι κατά κανόνα είναι ιδιωτικές εταιρίες, των οποίων πρωταρχικός σκοπός αποτελεί η διάθεση προϊόντων στην αγορά και η αύξηση των κερδών τους, και όχι η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Τέλος, σύμφωνα το άρθρο 40 κατοχυρώνεται η χρήση εναρμονισμένων - τυποποιημένων προτύπων για τη συμμόρφωση των συστημάτων Τ.Ν. υψηλού κινδύνου και των γενικών μοντέλων Τ.Ν. με τις απαιτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι, εισάγεται τεκμήριο συμμόρφωσης όταν τα συστήματα συμμορφώνονται με αυτά τα πρότυπα, θεωρώντας αυτόματα ότι συμμορφώνονται και με τις σχετικές νομικές υποχρεώσεις. Εάν και τα πρότυπα αυτά είναι ιδιαίτερος σημαντικά, η τυποποίηση δεν μπορεί να αποτελεί την μοναδική δικλίδα ασφαλείας καθώς δεν διασφαλίζεται η έγκαιρη υιοθέτηση ούτε η πλήρης συμμόρφωση²⁰³. Συμπερασματικά, ενώ ο Κανονισμός εισάγει εύλογες απαιτήσεις, το εύρος της διακριτικής

²⁰² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019, Κατευθυντήριες γραμμές δεοντολογίας για αξιόπιστη ΤΝ, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

²⁰³ McFadden, M., Jones, K., Taylor, E. and Osborn, G., 2021. *Harmonising Artificial Intelligence: The Role of Standards in the EU AI Regulation*. Oxford Information Labs

ευχέρειας που αναγνωρίζεται τελικά στους παρόχους κατά την αξιολόγηση της συμμόρφωσης τους με τις διατάξεις του, προκαλεί ανησυχίες για την ορθή εφαρμογή τους.

B. Οι υποχρεώσεις των φορέων εφαρμογής τεχνολογιών T.N. υψηλού κινδύνου

Οι υποχρεώσεις των παρόχων συστημάτων T.N. υψηλού κινδύνου, όπως αναλύθηκαν ανωτέρω, οφείλουν να ανταποκρίνονται στους πραγματικούς κινδύνους που φέρει η χρήση τους, καθώς αυτοί είναι αρμόδιοι για τον εξαρχής σχεδιασμό και τελειοποίηση της εκάστοτε τεχνολογίας. Παρόλα αυτά, εξίσου σημαντικός είναι και ο ρόλος των φορέων εφαρμογής των τεχνολογιών T.N.. Αυτοί αφενός πρέπει να μεριμνήσουν για να επιτελέσουν οι τεχνολογίες τον σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκαν, και αφετέρου οφείλουν να διασφαλίσουν την τήρηση του Κανονισμού και εν γένει του δικαίου και τον σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα. Ακόμη περισσότερο δε επειδή πρόκειται για δημόσιους φορείς άσκησης εξουσίας, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι και για την χάραξη και εφαρμογή της πολιτικής για την μετανάστευση και το άσυλο. Ο κρίσιμος ρόλος τους, φαίνεται και από το ότι ο Κανονισμός θεσπίζει επιπλέον υποχρεώσεις για τους φορείς εφαρμογής, οι οποίοι βρίσκονται στην κατάλληλη θέση να εντοπίσουν, να κατανοήσουν και να μετριάσουν τους δυνητικούς κινδύνους²⁰⁴. Σε αυτό το πλαίσιο θεσπίστηκαν δύο καίριες υποχρεώσεις για τους φορείς εφαρμογής των τεχνολογιών, αφενός η καταχώριση των συστημάτων υψηλού κινδύνου σε βάση δεδομένων της ΕΕ και αφετέρου, η διενέργεια αξιολόγησης επιπτώσεων στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Στο άρθρο 26 του Κανονισμού, προβλέπονται οι γενικές υποχρεώσεις των φορέων εφαρμογής που αφορούν κυρίως: α) στην χρήση των τεχνολογιών, β) στην επαφή με τους παρόχους, γ) στην ανθρώπινη εποπτεία, δ) στην τήρηση αρχείου και την συγγραφή εκθέσεων. Στην παράγραφο 7 του ίδιου άρθρου, θεσπίζεται υποχρέωση καταχώρισης σύμφωνα με το άρθρο 49, στην ειδική για αυτό το σκοπό βάση δεδομένων της Ε.Ε. για τα συστήματα T.N. υψηλού κινδύνου που παρατίθενται στο παράρτημα III, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 71. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, η διαχείριση της βάσης δεδομένων θα γίνεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε συνεργασία με τα κράτη μέλη και θα περιλαμβάνει πληροφορίες για τα συστήματα υψηλού κινδύνου, ενώ οι καταχωρήσεις θα γίνονται από τους παρόχους ή τους

²⁰⁴ Αιτιολογική σκέψη 58^Α, Θέση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου 2023

φορείς εφαρμογής. Οι πληροφορίες σε αυτήν, σύμφωνα με την παράγραφο 4, είναι προσβάσιμες στο κοινό με φιλικό και μηχαναγνώσιμο τρόπο, διασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο την διαφάνεια.

Εξαίρεση στα παραπάνω θέτουν τα οριζόμενα στο άρθρο 49, παρ. 4, η οποία περιορίζει τα δικαιώματα των προσφύγων και μεταναστών και όπως θα δούμε στην συνέχεια, επιδρά και στην αποτελεσματική άσκηση προσφυγής κατά της απόφασης χορήγησης ασύλου αλλά και σε λοιπά δικαιώματα. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, τα συστήματα TN υψηλού κινδύνου που αναφέρονται στους τομείς της επιβολής του νόμου, της διαχείρισης της μετανάστευσης, του ασύλου και των συνοριακών ελέγχων, η καταχώριση στην βάση δεδομένων της ΕΕ πραγματοποιείται σε ασφαλές μη δημόσιο τμήμα της και περιλαμβάνει μόνο συγκεκριμένες πληροφορίες, ενώ πρόσβαση σε αυτό έχουν μόνο η Επιτροπή και οι εθνικές αρχές που αναφέρονται στο άρθρο 74 παράγραφος 8²⁰⁵. Η απόφαση για την εξαίρεση αυτή αποτελεί «καινοτομία» για το δίκαιο της Ε.Ε. καθώς θεσμοθετεί για πρώτη φορά εξαίρεση αφορούσα άμεσα την διασφάλιση της εθνική ασφάλειας και της δημόσιας τάξης, χωρίς να γίνεται ρητή αναφορά σε αυτές, ενισχύοντας την αντίληψη ότι οι πρόσφυγες αποτελούν για την Ε.Ε. ασύμμετρο κίνδυνο. Η έλλειψη διαφάνειας σε ένα τόσο ζωτικό τομέα όπου πολλάκις παραβιάζονται ακόμα και κατάφωρα τα ανθρώπινα δικαιώματα, δημιουργεί ανησυχία για το μέλλον και την προάσπιση του δικαιώματος στο άσυλο.

Το δεύτερο σημείο αφορά την υποχρέωση, σύμφωνα με το άρθρο 27, των φορέων εφαρμογής συστημάτων T.N. υψηλού κινδύνου να εκτιμούν τις επιπτώσεις αυτών στα θεμελιώδη δικαιώματα, πριν τη χρήση τους. Η εκτίμηση αυτή περιλαμβάνει περιγραφή της χρήσης του συστήματος, των κατηγοριών ανθρώπων που θα επηρεαστούν, των πιθανών κινδύνων, των μέτρων ανθρώπινης εποπτείας, και των μέτρων αντιμετώπισης των κινδύνων (περ. α-στ). Η υποχρέωση αφορά την πρώτη χρήση του συστήματος, με δυνατότητα επικαιροποίησης, σε περίπτωση που οι συνθήκες αλλάξουν, ενώ οι εκτιμήσεις μπορούν να βασίζονται σε προηγούμενες ή υφιστάμενες εκτιμήσεις. Η εκτίμηση μπορεί να είναι έγγραφη και δημόσια, όμως εξαιτίας της καταχώρησης σε μη δημόσιο τμήμα την βάσης δεδομένων της

²⁰⁵ «Ορίζονται ως αρχές εποπτείας της αγοράς για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού είτε τις αρμόδιες εποπτικές αρχές προστασίας δεδομένων του κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 ή της οδηγίας (ΕΕ) 2016/680, είτε οποιαδήποτε άλλη αρχή που ορίζεται σύμφωνα με τους ίδιους όρους που θεσπίζονται στα άρθρα 41 έως 44 της οδηγίας (ΕΕ) 2016/680»

Ε.Ε., κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατόν, με αποτέλεσμα να περιορίζεται επιπλέον η διαφάνεια. Τέλος, στην αιτιολογική σκέψη 96, αναφέρεται η δυνατότητα συνεργασίας και συμμετοχής των δημοσίων αρχών, των εκπροσώπων ομάδων ατόμων που ενδέχεται να επηρεαστούν από το σύστημα ΤΝ, ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, κατά τη διενέργεια εκτιμήσεων επιπτώσεων και τον σχεδιασμό μέτρων που πρέπει να ληφθούν σε περίπτωση επέλευσης των κινδύνων, γεγονός που θα συνέβαλε αρκετά στην προάσπιση των δικαιωμάτων των προσφύγων. Ωστόσο επειδή αυτή η διαδικασία δεν κατοχυρώνεται στο κείμενο του Κανονισμού δεν έχει εντέλει διασφαλιστεί, ενώ θα μπορούσε μέσω αυτής να εντοπιστούν τα προβλήματα και να αναζητηθούν ουσιαστικές λύσεις.

3.2.3. Οι μηχανισμοί λογοδοσίας στο πλαίσιο εφαρμογής των πολιτικών μετανάστευσης και του ασύλου

Στο προηγούμενο κεφάλαιο έγινε ανάλυση των υποχρεώσεων των φορέων που εμπλέκονται στην δημιουργία και χρήση συστημάτων ΤΝ, σύμφωνα με τον Κανονισμό. Στο παρόν, θα αναλυθούν οι μηχανισμοί λογοδοσίας που κατοχυρώνονται σε αυτόν, μέσω της εκ των προτέρων αξιολόγησης των παρόχων, της εποπτείας των αρμόδιων αρχών αλλά και του δικαιώματος σε αποτελεσματική προσφυγή εκείνων των οποίων θίγονται δικαιώματα από τις εφαρμογές ΤΝ. Στις σημερινές πολιτικές συνθήκες η νομική πρόβλεψη ειδικών και εμπειροστατωμένων μηχανισμών λογοδοσίας αποσκοπούν στην ενίσχυση του κράτους δικαίου καθώς αποτρέπουν την κατάχρηση εξουσίας και προστατεύουν τα ατομικά δικαιώματα, παρέχοντας και τα κατάλληλα ένδικα μέσα για αυτόν τον σκοπό²⁰⁶. Η θέσπιση τέτοιων μηχανισμών από τα νομοθετικά κείμενα της ΕΕ κρίνεται πλέον αναγκαία με την ελπίδα να τύχουν και της ανάλογης εφαρμογής. Κατωτέρω θα αναλυθούν οι ειδικότεροι μηχανισμοί που προβλέπει η Πράξη για την ΤΝ.

A. Η εκ των προτέρων αξιολόγηση συμμόρφωσης των παρόχων

²⁰⁶ Bovens, M., Goodin R. E., Schillemans T., 2014, *The Oxford Handbook of Public Accountability*, Oxford University Press

Η αξιολόγηση των παρόχων που διαθέτουν συστήματα T.N. υψηλού κινδύνου στην αγορά, γίνεται σε δύο στάδια. Κατά την μεν εκ των προτέρων αξιολόγηση οφείλουν να αποδείξουν την συμμόρφωση τους με τις συγκεκριμένες απαιτήσεις, ενώ κατά την εκ των υστέρων οφείλουν να αποδείξουν την παρακολούθηση του συστήματος που διέθεσαν. Όσον αφορά την εκ των προτέρων αξιολόγηση, αυτή προβλέπεται στο άρθρο 43 του Κανονισμού, σύμφωνα με το οποίο προβλέπεται η εσωτερική αξιολόγηση του παρόχου (αυτό-αξιολόγηση) σε συνδυασμό με την εξωτερική αξιολόγηση μέσω της συμμετοχής κοινοποιημένων οργανισμών²⁰⁷. Η διαδικασία της εξωτερικής αξιολόγησης, όπως προβλέπεται λεπτομερώς στο παράρτημα VII, δυστυχώς αποτελεί εξαίρεση και όχι κανόνα. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το ίδιο άρθρο ακολουθείται όταν α) τα εναρμονισμένα πρότυπα δεν είναι διαθέσιμα· β) ο πάροχος δεν έχει εφαρμόσει, ή έχει εφαρμόσει μόνο εν μέρει, το εναρμονισμένο πρότυπο· γ) οι κοινές προδιαγραφές υφίστανται, αλλά ο πάροχος δεν τις έχει εφαρμόσει· δ) ένα ή περισσότερα από τα εναρμονισμένα πρότυπα έχει δημοσιευθεί με περιορισμό, και μόνο στο μέρος του προτύπου που έχει υποβληθεί σε περιορισμό. Αντιθέτως, η εσωτερική αξιολόγηση, χωρίς την εμπλοκή κοινοποιούμενης αρχής, αποτελεί κανόνα, και ακολουθείται σύμφωνα με το παράρτημά VI.

Συμπληρωματικά με την προβληματική ως άνω προσέγγιση, στην παράγραφο 2 του άρθρου 43, εισάγεται εξαίρεση από την εξωτερική αξιολόγηση για τα σημεία 2-8 του παραρτήματος III, μέρος των οποίων αποτελεί και ο τομέας της μετανάστευσης, του ασύλου και των συνόρων, αποδεικνύοντας για ακόμα μια φορά το καθεστώς εξαίρεσης των τομέων αυτών. Με τον τρόπο αυτό, ενώ γίνεται εκτενής ανάλυση των καθηκόντων των κοινοποιούμενων οργανισμών, στην ουσία ο ρόλος τους είναι αποδυναμωμένος, ενώ για άλλη μια φορά αποδεικνύεται η αυξημένη διακριτική ευχέρεια και η απουσία ουσιαστικού ελέγχου των παρόχων. Χαρακτηριστική είναι η σχετική κριτική για τον αποδυναμωμένο μηχανισμό αξιολόγησης που ασκεί η κοινή Γνωμοδότηση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Προστασίας Δεδομένων και του Ευρωπαϊκού Επόπτη Προστασίας Δεδομένων. Τα δύο αυτά όργανα τάχθηκαν υπέρ της εμπλοκής τρίτου μέρους στην αξιολόγηση της συμμόρφωσης των παρόχων

²⁰⁷ Ο ρόλος των κοινοποιημένων οργανισμών αναφέρεται αναλυτικά στο τμήμα τέσσερα του κεφαλαίου III (άρθρα 28-39)

συστημάτων υψηλού κινδύνου σε κάθε περίπτωση, επειδή οι κίνδυνοι των εφαρμογών της ΤΝ είναι αυξημένοι και ακόμη παραμένουν απροσδιόριστοι²⁰⁸.

Τέλος, στην παράγραφο 6 του άρθρου 43, προβλέπεται η δυνατότητα της Επιτροπής να μεταβάλλει τον κατάλογο των συστημάτων υψηλού κινδύνου που υποβάλλονται σε εξωτερική αξιολόγηση. Ωστόσο κάτι τέτοιο αποτελεί μια μελλοντική πιθανότητα κι όχι μια σαφή εγγύηση λογοδοσίας για το παρόν, όπως αρμόζει σε ένα κράτος δικαίου. Ειδικότερα δε αυτό είναι σημαντικό στο τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου, όπου υφίστανται πολλές γκρίζες ζώνες και μια τέτοια ρύθμιση θα ενίσχυε την ασφάλεια δικαίου.

B. Ο εκ των υστέρων έλεγχος - η εποπτεία της αγοράς και ο έλεγχος των συστημάτων Τ.Ν. από τις αρμόδιες αρχές

Λαμβάνοντας υπόψιν τον περιορισμένο αντίκτυπο της εσωτερικής αξιολόγησης της συμμόρφωσης των παρόχων για την διασφάλιση της λογοδοσίας, η εκ των υστέρων εποπτεία των δράσεων τους, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο για την εφαρμογή του Κανονισμού για την Τ.Ν. Στο κεφάλαιο VIII, Τμήμα 3, γίνεται εκτενής αναφορά της διαδικασίας καθώς και των αρχών που επιφορτίζονται με αυτόν τον ρόλο. Αναφορικά με τα ζητήματα μετανάστευσης, ασύλου και ελέγχου των συνόρων, στο άρθρο 74, παρ. 8 αναγνωρίζεται η ανάγκη καθορισμού ως αρχής εποπτείας της αγοράς, μια ανεξάρτητη εποπτική αρχή, με τις απαραίτητες θεσμικές εγγυήσεις όπως οι αρμόδιες εποπτικές αρχές προστασίας δεδομένων του κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 ή της οδηγίας (ΕΕ) 2016/680, δηλαδή σε εγχώρια πλαίσια η συνταγματικώς κατοχυρωμένη²⁰⁹ Ανεξάρτητη Αρχή Προστασίας Δεδομένων. Παράλληλα, σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, σύμφωνα με την παράγραφο 9 του ίδιου άρθρου, ο ρόλος αυτός ανατίθεται στον Ευρωπαϊκό επόπτη δεδομένων.

Ο ρόλος των αρχών εποπτείας της αγοράς, θα έχει καίριο ρόλο στην εύρυθμη εφαρμογή του Κανονισμού, καθώς και στην απομάκρυνση από την αγορά επιβλαβών συστημάτων Τ.Ν.

²⁰⁸ ΕΣΠΔ-ΕΕΠΔ, 2021, Κοινή γνωμοδότηση 5/2021 σχετικά με την πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων σχετικά με την τεχνητή νοημοσύνη (πράξη για την τεχνητή νοημοσύνη), Διαθέσιμη: https://www.edpb.europa.eu/system/files/2021-10/edpb-edps_joint_opinion_ai_regulation_el.pdf

²⁰⁹ Άρθρο 9^Α Σύνταγμα

για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες. Η επιλογή των ανεξάρτητων αρχών προστασίας δεδομένων για αυτόν τον τομέα, αποτελεί μια ανακούφιση, λόγω των υψηλών θεσμικών εγγυήσεων και της ενδοδιοικητικής ανεξαρτησίας που αυτοί απολαμβάνουν σε εθνικό επίπεδο. Ένα από τα βασικά καθήκοντα της αρχής, σύμφωνα με το άρθρο 80 αποτελεί η παρακολούθηση της ορθής ταξινόμησης των συστημάτων υψηλού κινδύνου καθώς και η λήψη διορθωτικών μέτρων. Παρά την αρχική θετική εκτίμηση, υφίστανται ανησυχίες σχετικά με την αυξημένη εξάρτηση από τις εθνικές αρχές, την ίδια στιγμή που ο απαραίτητος έλεγχος σε προγενέστερο στάδιο θα ήταν καίριος, αλλά όπως είδαμε έχει αποδυναμωθεί²¹⁰. Ταυτόχρονα, οι εργασίες των εθνικών αρχών προϋποθέτουν επαρκείς τεχνικούς, οικονομικούς και ανθρώπινους πόρους καθώς και υποδομές²¹¹, το οποίο βαραίνει τα κράτη μέλη, κάτι το οποίο δημιουργεί ανησυχία εάν και κατά πόσον θα εφαρμοστεί²¹².

Τέλος, ιδιαίτερης σημασίας είναι η θεσμοθέτηση στο άρθρο 77, εξουσιών στις αρχές προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, το οποίο επηρεάζει άμεσα τα ζητήματα ασύλου και μετανάστευσης. Συγκεκριμένα, δίνεται το δικαίωμα στις εθνικές δημόσιες αρχές ή στους φορείς που εποπτεύουν ή επιβάλλουν την τήρηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων²¹³, να απαιτούν την πρόσβαση στα έγγραφα των παρόχων ή και να αιτούνται δοκιμές με τεχνικά μέσα, υπό την εποπτεία των ανεξάρτητων αρχών. Οι προβλέψεις αυτές, ενισχύουν την λογοδοσία και δημιουργούν αίσθημα ασφάλειας δικαίου, παρόλα αυτά, η πράξη θα δείξει την αποτελεσματικότητα των παρεχόμενων νομικών εργαλείων, στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

3.2.4. Το δικαίωμα άσκησης καταγγελίας ενώπιον της αρχής εποπτείας της αγοράς

Το δικαίωμα άσκησης προσφυγής, αποτελεί μια από τις σημαντικότερες ενδείξεις για το κράτος δικαίου, μάλιστα στο άρθρο 47 του ΧΘΔΕΕ και 13 της ΕΣΔΑ κατοχυρώνεται το δικαίωμα

²¹⁰Ebers, M., Hoch, V.R.S., Rosenkranz, F., Ruschemeier, H. & Steinrötter, B., 2021. *The European Commission's proposal for an Artificial Intelligence Act – A critical assessment by members of the Robotics and AI Law Society (RAILS)*, J 4, no. 4: 589-60

²¹¹ Άρθρο 70, παρ. 3

²¹² Irish Council for Civil Liberties (ICCL), 2022, *Flaws in Ex-Post Enforcement in the AI Act*, Διαθέσιμο: <https://www.iccl.ie/news/flaws-in-ex-post-enforcement-in-the-ai-act/>

²¹³ Σύμφωνα με την παράγραφο 2, έως τις 2 Νοεμβρίου 2024, κάθε κράτος μέλος προσδιορίζει τις συγκεκριμένες δημόσιες αρχές ή τους φορείς και τους αποστέλλει στην Επιτροπή

άσκησης πραγματικής προσφυγής. Η «πραγματική» προσφυγή συνδέεται άμεσα με την αποτελεσματικότητα του ένδικου μέσου ή βοηθήματος, την προσβασιμότητα αυτού αλλά και την συμμόρφωση με τις εγγυήσεις μιας δίκαιης δίκης, όπως η αρχή της ισότητας των όπλων και η αμεσότητα²¹⁴. Στο κεφάλαιο ΙΧ, τμήμα 4 του Κανονισμού κατοχυρώνεται τόσο το δικαίωμα στην επεξήγηση της ατομικής λήψης απόφασης (άρθρο 86) όσο και το δικαίωμα άσκησης καταγγελίας ενώπιον της εποπτικής αρχής της αγοράς (άρθρο 85). Ιδιαίτερης σημασίας αποτελεί η επέκταση του δικαιώματος άσκησης καταγγελίας σε κάθε νομικό πρόσωπο, πλην των φυσικών, το οποίο δεν προβλεπόταν στα πρώτα σχέδια του Κανονισμού. Με τον τρόπο αυτό, καταγγελίες για παραβιάσεις δικαιωμάτων μπορούν να υποβληθούν από ΜΚΟ κι άλλους οργανισμούς, χωρίς ατομική προσβολή δικαιώματος, δίνοντας περαιτέρω δυνατότητα στην αμφισβήτηση των τεχνολογιών αυτών.

Όσον αφορά την μετανάστευση και το άσυλο, η επέκταση του δικαιώματος στα νομικά πρόσωπα για υποβολή καταγγελίας συμβάλει ιδιαίτερα στην προάσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων ενισχύοντας ίσως τις σχετικά αδύναμες προβλέψεις του Κανονισμού για την Τ.Ν.. Οι πρόσφυγες και οι μετανάστες, αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην πρόσβαση στην δικαιοσύνη καθώς και την νομική εκπροσώπηση, κάτι που εντείνεται εξαιτίας του φόβου που τους προκαλεί η αβέβαιη νομική κατάσταση τους ως αιτούντες άσυλο ή ελλείψει νόμιμης διαμονής. Ταυτόχρονα, η απαίτηση υψηλής τεχνογνωσίας για την λειτουργία των συστημάτων Τ.Ν., θέτει εμπόδια στην άσκηση νομικών δικαιωμάτων. Άλλωστε, συχνά η εξάρτηση από τεχνολογίες για την λήψη αποφάσεων μπορεί να οδηγήσει σε σφάλματα και δυσκολία πρόσβασης στην δικαιοσύνη, ιδίως όταν οι τεχνολογίες αυτές χρησιμοποιούνται με αδιαφανή τρόπο²¹⁵.

Ωστόσο, η μεγαλύτερη πρόκληση στην άσκηση αποτελεσματικής προσφυγής – καταγγελίας κατά απόφασης που ελήφθη με σύστημα Τ.Ν. στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου, αποτελεί η καταχώρηση των συστημάτων υψηλού κινδύνου αναφορικά με τους τομείς αυτούς, σε μη δημόσιο τμήμα της βάσης δεδομένων της ΕΕ, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο σημείο της παρούσας. Χωρίς την δυνατότητα πρόσβασης σε σημαντικές πληροφορίες και έγγραφα για τα εν λόγω συστήματα, τον τρόπο λειτουργίας και εφαρμογής

²¹⁴ <https://just-access.de/access-to-justice-and-the-right-to-an-effective-remedy-for-human-rights-violations/>

²¹⁵ Maxwell, J. & Tomlinson, J., 2022. *Experiments in Automating Immigration Systems*. 1st ed. Bristol University Press

τους, η άσκηση καταγγελίας στερείται κρίσιμου υλικού για την ουσιαστική αμφισβήτηση της λήψης απόφασης αλλά και τεκμηρίωσης της παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων του προσφεύγοντος. Με τον τρόπο αυτό, το δικαίωμα αποδυναμώνεται στην ουσία του, ενώ ταυτόχρονα υφίσταται παραβίαση των άρθρων της ΕΣΔΑ και του ΧΘΔΕΕ. Το γεγονός αυτό ενισχύει τις επιφυλάξεις για εάν και κατά πόσον θα μπορέσουν να διασφαλιστούν τα δικαιώματα των προσφύγων και μεταναστών που προβλέπει ο Κανονισμός για την Τ.Ν. και κατά την εφαρμογή της.

3.3. Το Νέο Σύμφωνο για την Μετανάστευση και το Άσυλο – οι οκτώ νέοι Κανονισμοί και η οδηγία της ΕΕ

3.3.1. Μια επισκόπηση του Νέου Συμφώνου για την Μετανάστευση και το Άσυλο

Στο παρόν και τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας, κρίθηκε σκόπιμο να γίνει και μια σύντομη επισκόπηση του Νέου νομικού πλαισίου για την μετανάστευση και το άσυλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με επίκεντρο τον νέο Κανονισμό Eurodac (2024/1358). Παρά το γεγονός ότι οι ειδικοί κανόνες που αφορούν συνολικά την διαχείριση των προσφύγων, δεν αφορούν άμεσα την παρούσα, η αναφορά σε αυτούς κρίνεται σημαντικό καθώς αποτελούν την σημερινή κατάληξη της μακροχρόνιας προσπάθειας της Ε.Ε. να εξισορροπήσει τον σεβασμό των δικαιωμάτων των προσφύγων με την προάσπιση της ασφάλειας των εθνικών κρατών²¹⁶. Ενδεικτική της εσωτερικής σύγκρουσης της Ε.Ε., αποτελεί η οκταετής διαπραγματευτική περίοδος μέχρι την τελική ψήφιση του την 14^η Μαΐου 2024, καθώς και οι ισχνές πλειοψηφίες κατά την ψήφιση του από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο²¹⁷. Το σύμφωνο αφορά το σύνολο των ζητημάτων μετανάστευσης και ασύλου, συμπεριλαμβανομένης της διαχείρισης των συνόρων, της επανεγκατάστασης αιτούντων, των ελέγχων στα σύνορα και τον επαναπατρισμό, με σκοπό τον εναρμονισμό των εθνικών συστημάτων ασύλου. Περιέχει δε αρκετές καινοτόμες ρυθμίσεις, μερικές από τις οποίες ίσως αποδειχτούν προβληματικές στην πράξη όπως ο Κανονισμός

²¹⁶ Ενδεικτική είναι η παρουσίαση του Συμφώνου εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/migration-and-asylum/pact-migration-and-asylum_el

²¹⁷ Αναλυτικά οι ψηφοφορίες εδώ: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240408IPR20290/meps-approve-the-new-migration-and-asylum-pact>

Κρίσεων²¹⁸, η δημιουργία ταχύρρυθμής διαδικασίας ασύλου²¹⁹, και οι γκρίζες ζώνες εξέτασης αιτήσεων στα σύνορα με διαφορετική διαδικασία²²⁰, που περιορίζουν την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος στο άσυλο.

Συγκεκριμένα, πρόκειται για τους παρακάτω οχτώ Κανονισμούς: α) Κανονισμός διαχείρισης του ασύλου και της μετανάστευσης που αντικαθιστά τον ισχύοντα «κανονισμό Δουβλίνο III» (2024/1351), β) Κανονισμός διαδικασιών ασύλου (2024/1348), γ) Κανονισμός διαδικασίας επιστροφής στα σύνορα (2024/1349), δ) Κανονισμός κρίσεων και ανωτέρας βίας (2024/1359), ε) Κανονισμός Eurodac (2024/1358), στ) Κανονισμός ελέγχου διαλογής 2024/1356, ζ) Κανονισμός για την αναγνώριση (2024/1347), η) Ο κανονισμός για την Επανεγκατάσταση και την Εισδοχή για Ανθρωπιστικούς Λόγους (2024/1350) και τέλος μια Οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής (2024/1346). Ενδιαφέρον τέλος παρουσιάζει ότι, εκτός από τον Κανονισμό για την επανεγκατάσταση²²¹, όλα τα νέα μέτρα θα εφαρμοστούν δύο έτη μετά την έναρξη ισχύος τους, δηλαδή το καλοκαίρι του 2026, την ίδια δηλαδή χρονική περίοδο εφαρμογής του Κανονισμού για την Τ.Ν..

Στους παραπάνω Κανονισμούς έχει ασκηθεί κριτική ως μια έντονη οπισθοδρόμηση στο τομέα του ασύλου και της μετανάστευσης από πληθώρα νομικών, οργανώσεων και οργανισμών. Κεντρικό ζήτημα αποτελεί η διατήρηση της αρχής της πρώτης χώρας εισόδου, με τα κράτη μέλη στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. να βαρύνοντα με την εξέταση των αιτήσεων με επιταχυνόμενες συνοριακές διαδικασίες, με την διαλογή και κράτηση έως 10 μήνες, δημιουργώντας ανησυχία για την επιφανειακή εξέταση αυτών. Ταυτόχρονα, δίνεται βάρος στις επιστροφές και όχι στην μετέγκατασταση, με την δημιουργία ειδικών ρόλων όπως του Συντονιστή Επιστροφών στην Ε.Ε. και στη Frontex. Επίσης, οι αιτούντες μπορούν να επιστραφούν σε χώρες που χαρακτηρίζονται "ασφαλείς", ακόμη και αν αυτές δεν πληρούν τις προδιαγραφές προστασίας, όπως η Τουρκία και η Λιβύη. Ενώ η Ε.Ε. συνεχίζει να ασκεί πίεση σε

²¹⁸ Κανονισμός 2024/1359

²¹⁹ Άρθρο 42 παρ. 1 Κανονισμός 2024/1348

²²⁰ Άρθρο 43 παρ. 1 και αιτ. σκ. 57 Κανονισμού διαδικασιών ασύλου 2024/1348, άρθρο 1 παρ. 1 Κανονισμού επιστροφών συνόρων 2024/1349

²²¹ Άρθρο 25, Καν. 2024/1356- άρθρο 3, Καν. 2024/1352- άρθρο 42, Καν. 2024/1347- άρθρο 79, Καν. 2024/1348- άρθρο 16, Καν. 2024/1350- άρθρο 35 παράγραφος 1, Οδηγία 2024/1346- άρθρο 85, Καν. 2024/1351- άρθρο 63, Καν. 2024/1358- άρθρο 19, Καν. 2024/1359- και άρθρο 14, Καν. 2024/1349.

αυτές να αποδέχονται άτομα που έχουν απελαθεί, χρησιμοποιώντας αναπτυξιακή βοήθεια και οικονομικά κίνητρα.

Προβληματισμό δημιουργεί και η μη ουσιαστική μεταρρύθμιση του συστήματος του Δουβλίνου. Έτσι, παρά την έγκριση του Κοινοβουλίου, δεν αναγνωρίστηκε τελικά ως βασικό κριτήριο μετεγκατάστασης οι προσωπικοί δεσμοί των αιτούντων άσυλο με μια χώρα, εκτός από την κατοχή διπλώματος από αυτήν²²². Παρόλο που οι αιτούντες συχνά επιδιώκουν να μεταφερθούν σε χώρες με συγγενείς ή κοινότητες, αυτή η πραγματικότητα δεν αντικατοπτρίστηκε στον κανονισμό. Επίσης, ακόμα μια αρνητική πτυχή αποτελεί η μη επέκταση του ορισμού της οικογένειας ώστε να συμπεριλάβει και τα αδέρφια για τον καθορισμό της υπεύθυνης χώρας ασύλου, όπως προέβλεπε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και χαιρέτιστηκε από το ΕΚ, λόγω της σφοδρής αντίδρασης του Συμβουλίου²²³.

Έτσι, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες και τους Εξόριστους (European Council on Refugees and Exiles) χαρακτήρισε το Σύμφωνο «ως μια χαμένη ευκαιρία για δίκαιη, ανθρώπινη και αποτελεσματική μεταναστευτική πολιτική στην ΕΕ. Αντί για ριζική μεταρρύθμιση, προτείνει ένα σύστημα που διατηρεί υπάρχοντα προβλήματα, ενισχύει τις απελάσεις και υπονομεύει την αλληλεγγύη²²⁴» ενώ σύμφωνα με την ΜΚΟ Refugee Support Aegean «πρόκειται για μια ανεπίτρεπτη οπισθοδρόμηση των ελάχιστων εγγυήσεων στον τομέα του ασύλου που επιτεύχθηκαν με κόπο, νομοθετικές ρυθμίσεις, δικαστικές διεκδικήσεις²²⁵».

Καθώς δεν μπορεί να γίνει μια εκτενής ανάλυση των κανονισμών, θα εξετάσουμε ορισμένα από τα σημεία αυτών. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ρυθμίσεις που αφορούν περιόδους κρίσεων μαζικών αφίξεων²²⁶, όταν τα κράτη δύνανται να χρησιμοποιούν ταχείες διαδικασίες κατά την εξέταση των αιτήσεων ασύλου καθώς και εκείνες που αφορούν την «εργαλειοποίηση»

²²² Heinrich Böll Foundation, 2024, *Pact: Devil or big fresh start? Controversial views on the EU's New Pact on Migration and Asylum*, Διαθέσιμο: <https://gr.boell.org/en/2024/03/28/pact-devil-or-big-fresh-start-controversial-views-eus-new-pact-migration-and-asylum>

²²³ Ibid

²²⁴ Διαθέσιμο: <https://ecre.org/wp-content/uploads/2021/01/%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B7%CC%81-%CE%94%CE%B7%CC%81%CE%BB%CF%89%CF%83%CE%B7-%CE%A3%CF%85%CC%81%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CE%BF-%CE%9F%CE%BA%CF%84.-2020-EL-FINAL.pdf>

²²⁵ Refugee Support Aegean, 2024, Νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο, ανεπίτρεπτη οπισθοδρόμηση των ελάχιστων εγγυήσεων στο άσυλο, Διαθέσιμο: https://rsaegean.org/wp-content/uploads/2024/07/RSA_NewPact_Comments_EL.pdf

²²⁶ Άρθρο 1 παρ. 4 περ. Α, 2024/1359

των προσφύγων από τρίτα κράτη, τα οποία εκμεταλλεύονται μια προσφυγική έξαρση για να κερδίσουν πλεονεκτήματα²²⁷. Ως «εργαλειοποίηση» προσφύγων ορίζεται κάθε κατάσταση στην οποία τρίτη χώρα ή «εχθρικός» φορέας διευκολύνει αιτούντες άσυλο να εισέλθουν στην Ένωση, με σκοπό την αποσταθεροποίηση και προσβολή της ασφάλειας των κρατών. Πρόκειται για μια αόριστη έννοια που επιδέχεται και πολιτικών ερμηνειών²²⁸. Ταυτόχρονα, η ταχεία διαδικασία εξέτασης αιτήσεων περιγράφεται με ασαφή τρόπο, δίδοντας την δυνατότητα να μετατραπεί από εξαίρεση σε κανόνα, καθώς μπορεί να εφαρμοστεί σε δέκα περιοριστικές περιστάσεις, οι οποίες δεν αναλύονται επαρκώς²²⁹. Τέλος, μια ακόμα προβληματική έννοια είναι αυτή της «πλασματικής εισόδου»²³⁰. Σύμφωνα με αυτή τα κράτη μπορούν να διαχειρίζονται τους αιτούντες ασύλου που βρίσκονται φυσικά στο έδαφός τους, χωρίς όμως να τους αναγνωρίζουν νομικά ως εισελθόντες²³¹. Αυτό το καθεστώς όμως δημιουργεί μια ζώνη αυξημένου κρατικού ελέγχου²³² όπου εφαρμόζονται ειδικοί περιορισμοί και άρα είναι επίφοβο για το κατά πόσον οι πρόσφυγες μπορούν να ασκήσουν το δικαίωμα στο άσυλο και να διατηρούν την προσωπική ελευθερία τους²³³, την ώρα που εφαρμόζονται ιδιαίτεροι και λιγότερο προστατευτικοί κανόνες δικαίου.

3.3.2. Ο Κανονισμός Eurodac – 2024/1358

Ανάμεσα στις ριζικές αλλαγές που έφερε το νέο σύμφωνο για την μετανάστευση και το άσυλο, ανήκει και η ολική αναδιάρθρωση της βιομετρικής βάσης δεδομένων Eurodac, τόσο ως προς τα

²²⁷ Άρθρο 1 παρ. 4 περ. β, 2024/1359

²²⁸ Οι διατάξεις για την εργαλειοποίηση φωτογραφίζουν με ξεκάθαρο τρόπο τα γεγονότα που έλαβαν χώρα τον Φεβρουάριο - Μάρτιο του 2020 στα Ελληνοτουρκικά σύνορα στις Καστανιές του Έβρου. Περισσότερες πληροφορίες για το ιστορικό καθώς και μαρτυρία Έλληνα φαντάρου: <https://thepressproject.gr/evros-2020-martyria-fantarou-gia-fonous-kai-apistefi-via-stratou-astynomias-kai-fasiston-enantion-prosfygon/>

²²⁹ Άρθρο 42 παρ. 1, 2024/1348.

²³⁰ Άρθρο 6 2024/1356, Άρθρο 43 παρ. 2 2024/1348, άρθρο 4 παρ. 1 2024/1349

²³¹ Αιτ. σκ. 57 2024/1348, αιτ. σκ. 6 2024/1349

²³² Η τοπική εμπέλευση ρυθμίζεται στα: Άρθρο 43 παρ. 1 2024/1348, άρθρο 5 παρ. 1-2 και αιτ. σκ. 9 2024/1356, άρθρο 1 παρ. 1 2024/1349

²³³ Ως προς την εξέταση της αίτησης ασύλου: Άρθρο 44 2024/1348, ως προς την διοικητική κράτηση: Άρθρο 4 παρ. 2 2024/1349.

δεδομένα που συλλέγονται²³⁴, όσο και ως προς τους σκοπούς της συλλογής²³⁵, όπου συγχέεται ο σκοπός ελέγχου της εγκληματικότητας με εκείνον του ελέγχου της μετανάστευσης, «ποινικοποιώντας» περαιτέρω το δικαίωμα στο άσυλο²³⁶. Αρχικά, σκοπός της Eurodac ήταν η διευκόλυνση εφαρμογής του συστήματος του Δουβλίνου, με την αποτροπή υποβολής πολλαπλών αιτήσεων στα κράτη μέλη ή τον έλεγχο παράνομης διέλευσης των εξωτερικών συνόρων²³⁷. Παράλληλα υφίστατο περιορισμένη πρόσβαση για εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις των αρχών επιβολής του νόμου και της Europol²³⁸. Τώρα προστίθενται νέοι σκοποί, δηλαδή η γενική υποστήριξη των συστημάτων ασύλου, η συνδρομή του Κανονισμού για την επανεγκατάσταση, ο έλεγχος της παράνομης μετανάστευσης και της δευτερογενούς μετακίνησης, η ταυτοποίηση προσώπων, η υποστήριξη του ETIAS και VIS και η «χάραξη πολιτικής» με βάση τα στατιστικά στοιχεία των μεταναστευτικών ροών²³⁹. Ταυτόχρονα, ενώ πριν συλλέγονταν μόνο τα δαχτυλικά αποτυπώματα²⁴⁰, στο παρόν θα συλλέγονται και δεδομένα εικόνας προσώπου²⁴¹. Έτσι, η Eurodac αναδιαμορφώνεται σε μία διαλειτουργική βάση δεδομένων ελέγχου της μετανάστευσης, με συσσώρευση πληθώρας δεδομένων και ευρεία πρόσβαση των αρχών, δημιουργώντας ευρύτερες ανησυχίες για την προστασία των δεδομένων των προσφύγων.

Ακόμα, δημιουργεί ανησυχίες η μείωση του ηλικιακού ορίου για την λήψη βιομετρικών δεδομένων από τα δεκατέσσερα²⁴², στα έξι έτη²⁴³, ενώ ο Κανονισμός προβλέπει πως «μπορεί να χρησιμοποιηθεί αναλογικός βαθμός καταναγκασμού έναντι ανηλίκων ώστε να εξασφαλιστεί η συμμόρφωσή τους με την υποχρέωση λήψης βιομετρικών δεδομένων» αν και απαγορεύεται κάθε μορφή βίας²⁴⁴. Με ποια μέσα όμως θα επιτευχθεί ο εξαναγκασμός; Και ποια είναι τα όρια ανάμεσα στον εξαναγκασμό και την άσκηση βίας σε έναν ανήλικο τέτοιας ηλικίας; Ενώ στους

²³⁴ Άρθρο 17 και 19, 2024/1358

²³⁵ Άρθρο 1, 2024/1358

²³⁶ Queiroz B.M., 2019, *The Impact of EURODAC in EU Migration Law: The Era of Crimmigration*, *Market and Competition Law Review*, 3(1), pp.1-27

²³⁷ Αιτιολογική σκέψη 4, Κανονισμός 603/2013

²³⁸ Κεφάλαιο VI, Κανονισμός 603/2013

²³⁹ Άρθρο 1, παρ. 1 2024/1358

²⁴⁰ Άρθρο 11, Κανονισμός 603/2013

²⁴¹ Άρθρο 19 και αιτιολογική σκέψη 44, Κανονισμός 2024/1358

²⁴² Άρθρο 9, Κανονισμός 603/2013

²⁴³ Άρθρο 15, Κανονισμός 2024/1358

²⁴⁴ Άρθρο 14, παρ. 1, εδ., 4 Κανονισμός 2024/1358

σκοπούς του Κανονισμού εντάσσεται η προστασία των ανηλίκων²⁴⁵, δεν υπάρχει καμία ειδική πρόβλεψη με την εκτίμηση αντικτύπου ή δημιουργία ενός ιδιαίτερου προστατευτικού πλαισίου για την ανηλικότητα και ευαλωτότητα, ως προς τα δεδομένα που συλλέγονται. Παράλληλα, διευρύνονται τα πρόσωπα των οποίων τα δεδομένα συλλέγονται και αποθηκεύονται στην βάση. Έτσι, πλην των αιτούντων άσυλο²⁴⁶ και των παράνομα διερχομένων²⁴⁷ και διαμενόντων²⁴⁸, προστίθενται τα πρόσωπα που επανεγκαθίστανται στην Ε.Ε. για ανθρωπιστικούς λόγους²⁴⁹, πρόσωπα που επανεγκαθίστανται εθνικά²⁵⁰, πρόσωπα που αποβιβάστηκαν έπειτα από επιχείρηση έρευνας και διάσωσης²⁵¹ και δικαιούχοι προσωρινής προστασίας²⁵².

Τέλος, ιδιαίτερης σημασίας κρίνονται οι αλλαγές που αφορούν το χρονικό πλαίσιο αποθήκευσης των βιομετρικών δεδομένων. Ο χρόνος αναφορικά με τους αιτούντες άσυλο παραμένει στα δέκα έτη²⁵³, ενώ για τους παράνομα διερχόμενους και διαμένοντες αυξάνεται από τους δεκαοχτώ μήνες στα πέντε έτη²⁵⁴, παράλληλα για δέκα έτη διατηρούνται και τα δεδομένα εκείνων στους οποίους χορηγήθηκε διεθνής προστασία, αντίθετα με το παλαιό πλαίσιο των τριών ετών μετά την χορήγηση²⁵⁵. Οι αλλαγές αυτές δημιουργούν ιδιαίτερες ανησυχίες ως προς την προστασία των προσωπικών δεδομένων και την διαφύλαξη της ιδιωτικής ζωής, ελλείψει ισχυρών προστατευτικών διατάξεων και συμμόρφωσης με την αρχή του «περιορισμού του σκοπού».

Εν κατακλείδι, το Νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο δείχνει μια ανησυχητική στροφή προς την διευρυμένη ψηφιακή επιτήρηση και τη ποινικοποίηση των μεταναστών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επιτρέποντας τη μαζική συλλογή προσωπικών δεδομένων, τη βιομετρική ταυτοποίηση και τη διασυνοριακή ανταλλαγή δεδομένων, το Σύμφωνο δημιουργεί ένα σύστημα μαζικής επιτήρησης που στοχοποιεί δυσανάλογα τους

²⁴⁵ Αιτιολογική σκέψη 44, Κανονισμός 2024/1358

²⁴⁶ Άρθρο 15, Κανονισμός 2024/1358

²⁴⁷ Άρθρο 22, Κανονισμός 2024/1358

²⁴⁸ Άρθρο 23 Κανονισμός 2024/1358

²⁴⁹ Άρθρο 18, Κανονισμός 2024/1358

²⁵⁰ Άρθρο 20, Κανονισμός 2024/1358

²⁵¹ Άρθρο 24, Κανονισμός 2024/1358

²⁵² Άρθρο 26 Κανονισμός 2024/1358

²⁵³ Άρθρο 29

²⁵⁴ Άρθρο 29 παρ. 6, 2024/1358, σε σύγκριση με άρθρο 16, 603/2013

²⁵⁵ Άρθρο 31 παρ. 2 2024/1358, άρθρο 18 παρ. 2, εδ. 2 603/2013

πρόσφυγες και τους μετανάστες, αντιμετωπίζοντάς τους ως απειλή για την ασφάλεια²⁵⁶. Αυτό το πλαίσιο όχι μόνο ενέχει τον κίνδυνο αυξημένης φυλετικής σκιαγράφησης προφίλ και επαναπροωθήσεων, αλλά υπονομεύει επίσης τα δικαιώματα της ιδιωτικής ζωής, καθώς ανοίγει τον δρόμο σε παρεμβατικές τεχνολογικές πρακτικές. Για την διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η Ε.Ε. πρέπει να επανεξετάσει τις επιβλαβείς συνέπειες αυτών των μέτρων και να προβεί σε μια πιο δίκαιη στάθμιση του δίπολου ασφάλειας – δικαιωμάτων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

«Έχουμε φτάσει στη στιγμή της αλήθειας/.../ Η παγκόσμια σταθερότητα καταρρέει, αφήνοντας πίσω της ένα κύμα εκτοπισμένων πρωτοφανούς κλίμακας. Οι παγκόσμιες δυνάμεις έχουν γίνει

²⁵⁶ <https://picum.org/blog/the-eu-migration-pact-a-dangerous-regime-of-migrant-surveillance/>

είτε παθητικοί παρατηρητές είτε απόμακροι παίκτες στις συγκρούσεις που διώχνουν τόσους αθώους πολίτες από τα σπίτια τους!.../Δεκαπέντε χρόνια μετά την έναρξη μιας χιλιετίας που πολλοί από εμάς ήλπιζαν ότι θα έφερνε το τέλος του πολέμου, μια εξαπολυόμενη παγκόσμια βία έχει φτάσει να απειλεί τα ίδια τα θεμέλια του διεθνούς μας συστήματος!.../Τα σύνορα κλείνουν, οι επαναπροωθήσεις αυξάνονται και η εχθρότητα εντείνεται. Οι δίοδοι για νόμιμη διαφυγή ξεθεωριάζουν!.../Σήμερα, ορισμένοι από τους πλουσιότερους ανάμεσά μας αμφισβητούν αυτή την αρχαία αρχή [την προστασία των προσφύγων], θεωρώντας τους πρόσφυγες ως εισβολείς των πυλών, αναζητητές εργασίας ή τρομοκράτες. Πρόκειται για μια επικίνδυνη πορεία δράσης, κοντόφθαλμη, ηθικά λανθασμένη και - σε ορισμένες περιπτώσεις - κατά παράβαση των διεθνών υποχρεώσεων.»

-António Guterres, Υπατος Αρμοστής των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες,

20^η Ιουνίου 2015

Με τα παραπάνω λόγια ο Antonio Guterres, Υπατος Αρμοστής του ΟΗΕ για του πρόσφυγες, χαιρέτησε την παγκόσμια ημέρα προσφύγων το 2015, έτος που σηματοδοτήθηκε ως η αρχή της «προσφυγικής κρίσης». Όπως είδαμε, η δεκαετία που ακολούθησε, χαρακτηρίστηκε από έντονες νομοθετικές αλλαγές, αποτέλεσμα πολιτικών συγκρούσεων για την χάραξη πολιτικών μετανάστευσης και ασύλου στην Ε.Ε. Η σημερινή τάξη πραγμάτων αποκρυσταλλώνεται στο Νέο Σύμφωνο για την μετανάστευση της Ε.Ε., ένα σύνολο κανονισμών, προϊόντα μιας δεκαετίας κρίσεων, διαπραγματεύσεων αλλά και «πilotικών» εφαρμογών συστημάτων διαχείρισης των προσφυγικών ροών με αξιοποίηση ψηφιακών τεχνολογιών, ένα μείγμα εφαρμογών τεχνητής νοημοσύνης και αλγοριθμικής διακυβέρνησης. Η Ε.Ε. κλήθηκε να αντιμετωπίσει ορμητικές προσφυγικές ροές, αποτέλεσμα πολεμικών συγκρούσεων, οικονομικής ανέχειας και πολιτικής και κοινωνικής καταπίεσης. Ταυτόχρονα ήταν αντιμέτωπη με τρομοκρατικές επιθέσεις και αντιδράσεις απέναντι στην πολιτική περιφερειοποίηση, μεταξύ των οποίων και η άνοδος των ακροδεξιών κομμάτων. Έπρεπε να αποδείξει ότι ήταν ικανή να ενισχύσει την εθνική ασφάλεια των συνόρων και την εσωτερική δημόσια τάξη των ευρωπαϊκών χωρών. Το δυσκολότερο ήταν η διασπαστική αντίδραση κρατών σε οποιαδήποτε προσπάθεια διαφορετικής αντιμετώπισης της μετανάστευσης εκτός από την λήψη κάθε μέτρου για να περιοριστεί. Ωστόσο το γεγονός ότι τόσο η Ε.Ε. όσο και τα κράτη-μέλη της πρέπει να λάβουν αποτελεσματικά μέτρα διαχείρισης δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει ταυτόχρονα να σεβαστούν τα δικαιώματα των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων όπως επιβάλλουν οι νομικές δεσμεύσεις τους σε διεθνές και ενωσιακό επίπεδο.

Η επιλογή να χρησιμοποιηθούν τεχνολογίες ψηφιακής επιτήρησης και να λαμβάνονται αποφάσεις μέσω αλγοριθμικής διακυβέρνησης πρόβαλλε ως η βέλτιστη λύση για την άμεση και αποτελεσματική διαχείριση των προσφυγικών ροών. Σήμερα εκτείνεται πλέον σε όλο το εύρος του προσφυγικού ταξιδιού, εκκινώντας από την νοερή απόφαση για αυτό έως και την διάσχιση των συνόρων, την αίτηση ασύλου, την διαβίωση στις προσφυγικές δομές και την μετεγκατάσταση. Οι υψηλές τεχνολογίες γεωεντοπισμού και επιτήρησης, οι φρουροί ρομπότ, τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη περιπολίας, οι θερμικές κάμερες της ανίχνευσης κίνησης, η εξόρυξη δεδομένων από κινητές συσκευές αποπροσωποποιούν σε μεγάλο βαθμό τους πρόσφυγες. Πρόκειται για στρατιωτικού τύπου τεχνολογίες που έχουν στόχο αφενός τον εντοπισμό και την απώθηση τους από τα χερσαία και υδάτινα σύνορα, αποκαλούμενα και τεχνο-σύνορα, αφετέρου, εάν αυτό δεν ήταν δυνατό, επιδιώκουν τον εντοπισμό και την καταγραφή του συνόλου των βιομετρικών και προσωπικών δεδομένων τους σε βάσεις δεδομένων με ευρεία πρόσβαση των αρχών.

Το θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα στο άσυλο τείνει να συρρικνωθεί από την στιγμή που έχει γενικευτεί η αρχική αντιμετώπιση των αιτούντων και των προσφύγων σαν να είναι ύποπτοι τέλεσης ποινικών παραβάσεων. Η κατάληξη είναι ότι η εγκατάλειψη της χώρας προέλευσης και το εγχείρημα αίτησης ασύλου έχουν ποινικοποιηθεί. Κάθε προσπάθεια διεκδίκησης και εφαρμογής του, μπορεί να οδηγήσει σε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση, τόσο λόγω του σωματικού κινδύνου που υφίστανται οι πρόσφυγες, όσο και της προσβολής στο σύνολο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Έτσι, τα δικαιώματα στην ζωή και την αξιοπρέπεια, την ισότητα, την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, τα προσωπικά δεδομένα, την χρηστή διοίκηση και την δίκαιη διαδικασία, πλήττονται ευρέως στο αβέβαιο αυτό στάδιο, που ονομάζεται αιτών άσυλο. Ο περιορισμός των δικαιωμάτων, βέβαια, είναι θεμιτός και δίκαιος βάσει του δημοσίου δικαίου, η κατάλυση όμως του πυρήνα τους, στο όνομα οποιουδήποτε τέτοιου νομικού περιορισμού, δεν είναι επιτρεπτή σε ένα κράτος δικαίου.

Μέχρι σήμερα η αξιοποίηση της ψηφιακής τεχνολογίας για την διακυβέρνηση των προσφύγων φαίνεται να έχει στοχεύσει πολύ λιγότερο στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πολύ περισσότερο στην οχύρωση των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε. Οι επαναπροωθήσεις στα σύνορα είναι ενδεικτικές ότι τα εθνικά κράτη δίνουν βάρος για τα δικαιώματα όταν πρόκειται είτε για Ευρωπαίους πολίτες είτε πολίτες τρίτων χωρών, που

γίνονται δεκτοί για να επενδύσουν στις χώρες. Αντίθετα οι αιτούντες άσυλο, πρόσφυγες και μετανάστες έρχονται καθημερινά σε επαφή με την συνοριακή βία. Έτσι, το ερώτημα που τέθηκε στην αρχή της παρούσας εργασίας, δυστυχώς απαντάται ως εξής: η Ευρώπη, υποκύπτοντας στον κυρίαρχο αντιμεταναυστικό λόγο διάλεξε υπέρ της ασφάλειας έναντι των δικαιωμάτων, της βαρβαρότητας έναντι της ανθρωπιάς.

Ωστόσο η χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας μπορεί να έχει θετικές επενέργειες, να ενδυναμώνει τις δυνατότητες επικοινωνίας των προσφύγων και να αυξήσει τις επιλογές τους κατά την μετεγκατάσταση. Ψηφιακά εργαλεία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν, για παράδειγμα, για να διευκολυνθεί η μετεγκατάσταση των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων μεταξύ των κρατών μελών, όπως προβλέπεται από το νέο σύμφωνο για την μετανάστευση (π.χ. ένα ψηφιακό σύστημα διαχείρισης υποθέσεων για την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των εθνικών αρχών, μια εφαρμογή για κινητά τηλέφωνα που θα επιτρέπει στα εκτοπισμένα άτομα να μεταφέρουν τα βασικά έγγραφα μαζί τους σε όλα τα σύνορα, και αλγόριθμος αντιστοίχισης για τη βελτίωση της προσαρμογής μεταξύ αιτούντων άσυλο/προσφύγων και κοινοτήτων υποδοχής). Θα μπορούσαν ταυτόχρονα οι νέες τεχνολογίες κατά την εξέταση των αιτήσεων ασύλου να λειτουργούν συμπληρωματικά με τους ειδικά εκπαιδευμένους Υπαλλήλους των περιφερειακών γραφείων ασύλου, χωρίς την πλήρη αποκατάστασή τους. Μέσω των νέων Κανονισμών που θα τεθούν σε ισχύ, δίνεται η ευκαιρία για μια ηθικότερη και πιο ανθρωπιστική προσέγγιση της χρήσης των συστημάτων αυτών, και αποτελεί χρέος και διακύβευμα η ορθή εφαρμογή τους.

Τα παραπάνω προϋποθέτουν όμως ότι τα υπεύθυνα για την χάραξη μεταναστευτικής πολιτικής όργανα δεν θα αγκαλιάζουν τη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών ως κάτι εγγενώς καλό αλλά θα δοκιμάζουν προσεκτικά κάθε νέο εργαλείο για να σταθμίσουν τα οφέλη με τους κινδύνους και να προσπαθήσουν να μετριάσουν τους δεύτερους. Για να εξασφαλιστεί η υπεύθυνη χρήση των νέων τεχνολογιών στα ευρωπαϊκά συστήματα μετανάστευσης όλοι οι εμπλεκόμενοι στις προσπάθειες ψηφιοποίησης τους θα πρέπει να κατευθύνουν τις εφαρμογές και να διορθώνουν την πορεία τους, εφόσον χρειάζεται.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ ΒΙΒΛΙΑ:

Agamben G., 2003, *Κατάσταση Εξαίρεσης - όταν η «έκτακτη ανάγκη» μετατρέπει την εξαίρεση σε κανόνα*, 5^η έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, Ελληνική έκδοση 2006

Μήτρου Λ, 2023, *Μπορεί ο αλγόριθμος... να είναι ηθικός, να είναι δίκαιος, να είναι διάφανος, να δικάζει και να διοικεί*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο Κρήτης 2023

Σπηλιωτόπουλος Ε., 2017, *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου Τόμος 1*, 15^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017

Χρυσόγονος Κ., Βλαχόπουλος Σ, 2017, *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα - τέταρτη αναθεωρημένη έκδοση*, Νομική Βιβλιοθήκη, Θεσσαλονίκη 2017

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ ΒΙΒΛΙΑ:

Frank, M. & Reinisch, J., 2017. *Refugees in Europe, 1919-1959: A Forty Years' Crisis?*, Bloomsbury Academic, London

Jones, R., 2017. *Violent Borders: Refugees and the Right to Move*, Illustrated ed., Verso, London 2017

Russell, S. & Norvig, P., 2009. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΑΡΘΟΓΡΑΦΙΑ:

Aizenberg E. & van den Hoven J., 2020, *Designing for human rights in AI*, Big Data & Society, 7(2), pp. 1-14

Alcalde J., 2016, *Why the refugee crisis is not a refugee crisis*, Peace in Progress 29. Special issue «Refugees Welcome», Scuola Normale Superiore, Pisa 2016

Aneesh A., *Technologically Coded Authority: The Post-Industrial Decline in Bureaucratic Hierarchies*, Stanford University, 2002

Bonini Baldini S. & Picchiarelli A., 2024, *The Refugees' Crisis and the Ethics of Algorithms*, Luiss School of Government, Working Paper Series SOG-WP5/2024

- Bovens, M., Goodin R. E., Schillemans T., 2014, *The Oxford Handbook of Public Accountability*, Oxford University Press
- Coglianesse C. and Lehr D., 2019, Transparency and algorithmic governance, *Administrative Law Review*, 71 (1)
- Crawley, H. and Skleparis, D. ,2017, *Refugees, migrants, neither, both: categorical fetishism and the politics of bounding in Europe's 'migration crisis'*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(1), pp. 48–64
- Dekkers, T., Van Der Woude M., & Koulisch, R, 2019, Objectivity and accountability in migration control using risk assessment tools, *European Journal of Criminology*, 16(2), 237-254
- Ebers, M., Hoch, V.R.S., Rosenkranz, F., Ruschemeier, H. & Steinrötter, B., 2021. *The European Commission's proposal for an Artificial Intelligence Act—A critical assessment by members of the Robotics and AI Law Society (RAILS)*, J 4, no. 4: 589-60
- EuroMed Rights & Statewatch, 2023, *Europe's techno-borders: The role of new technologies in border control and migration management*
- Farmer A., 2009, *Non-refoulement and Jus cogens: Limiting Anti-Terror Measures that Threaten Refugee Protection*, *Georgetown Immigration Law Journal* 23 (1)
- Fransen, S., de Haas, H., 2022. *Trends and Patterns of Global Refugee Migration*. *Population and Development Review*, 48(1), pp.1-28
- Giordanengo D., 2016, *The State of Exception*, E-International Relations
- Griffiths M., 2023, *The emotional governance of immigration controls, Identities*, University of Birmingham
- Gritsenko D., Wood M., 2022, *Algorithmic governance: A modes of governance approach*, *Regulation & Governance* 16(1).
- Hanzlíková, D. & Skarnitzl, R., 2017. *Credibility of native and non-native speakers of English revisited: Do non-native listeners feel the same? Research in Language*, 15, pp. 1-17
- Hyndman, Jennifer, 2022 *Geo-scripts and refugee resettlement in Canada: Designations and destinations*, *The Canadian Geographer*

- Jaeger, G., 2001, *On the history of the international protection of refugees*, *International Review of the Red Cross*, 83(843), pp. 727–738
- Jones, R. & Johnson, C., 2016. *Border militarization and the re-articulation of sovereignty*, *Transactions of the Institute of British Geographers*, 41 (2), pp. 187-200
- Karthick, G., Mapp, G., Kammueler, F. and Aiash, M. 2018, *Formalization and analysis of a resource allocation security protocol for secure service migration*, *IEEE/ACM International Conference on Utility and Cloud Computing*, Zurich, December 2018
- Katzenbach, C. and Ulbricht, L., 2019, *Algorithmic governance*, *Internet Policy Review*, 8(4)
- Kaurin, D., 2019. *Data Protection and Digital Agency for Refugees*. World Refugee Council Research Paper No. 12., Centre for International Governance Innovation
- Kinchin N., 2021, *Technology, Displaced? The Risks and Potential of Artificial Intelligence for Fair, Effective, and Efficient Refugee Status Determination*, *Law in Context A Socio-legal Journal* 37 (3)
- Lauterpacht S.L., Bethlehem D., 2003, *The Scope and Content of the Principle of Non-Refoulement: Opinion*, Cambridge University Press
- Maxwell, J. & Tomlinson, J., 2022. *Experiments in Automating Immigration Systems*. 1st ed. Bristol University Press
- McFadden, M., Jones, K., Taylor, E. and Osborn, G., 2021. *Harmonising Artificial Intelligence: The Role of Standards in the EU AI Regulation*. Oxford Information Labs
- Molnar, P., 2020. *Technological testing grounds: Migration management experiments and reflections from the ground up*. EDRI publications.
- Moraru M., 2021, *The EU Fundamental Right to Asylum: In Search of Its Legal Meaning and Effects*, in S. Iglesias Sánchez and M. González Pascual (eds.) *Fundamental Rights in the EU Area of Freedom, Security and Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 139–158
- Nagy N., 2023, *Humanity's new frontier: Human rights implications of artificial intelligence and new technologies*, *Hungarian Journal of Legal Studies*, 64(2), pp. 236–267

Ozkul D., 2023, *Automating Immigration and Asylum: The Uses of New Technologies in Migration and Asylum Governance in Europe*, Oxford: Refugee Studies Centre, University of Oxford

Pijnenburg, A., Rijken, C, 2020, *Moving beyond refugees and migrants: reconceptualising the rights of people on the move*, *Interventions*, 23(2), pp. 273–293

Pottakis, A.I., 2019. *Relocation revisited: The Greek case*. Presented at the European Regional Board of the International Ombudsman Institute (IOI), October 2018, Brussels. Published February 2019 for the IOI European Regional Board meeting, Athens

Queiroz B.M., 2019, *The Impact of EURODAC in EU Migration Law: The Era of Crimmigration*, *Market and Competition Law Review*, 3(1), pp.1-27

Raso F.A., Hilligoss H., Krishnamurthy V., Bavitz C. & Kim L., 2018, *Artificial Intelligence & Human Rights: Opportunities & Risks*, The Berkman Klein Center for Internet & Society

Richmond, K., 2022. *Explainable Legal Case-Based Reasoning (XL-Cbr) in Asylum Adjudication: Evidential Analysis and AI Prediction*. iCourts Working Paper Series, no. 296, AI and Law

Srivastava S, 2023, *Algorithmic Governance and the International Politics of Big Tech*, *Perspectives on Politics*, 21(3), pp. 989–1000

Statewatch, 2022, *At what cost? Funding the EU's security, defence, and border policies, 2021–2027 - A critical guide for civil society on how EU budgets work*. Co-published with the Transnational Institute, Amsterdam, April 2022

Vavoula N., 2020, *Databases for Non-EU Nationals and the Right to Private Life: Towards a System of Generalised Surveillance of Movement?*, in F. Bignami (ed.) *EU Law in Populist Times: Crises and Prospects*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 227–266

Wald M., 2021, *AI data-driven personalization and disability inclusion*, *Frontiers in Artificial Intelligence* Vol. 3

Wall, T. & Monahan, T., 2011. *Surveillance and violence from afar: The politics of drones and liminal security-scapes*. *Theoretical Criminology*, 15(3), pp. 239-254

Yeung K., 2018, *Algorithmic regulation: A critical interrogation*, *Regulation & Governance* 12 (4)

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ:

AIDA, European council on refugees and exiles (2017), *The concept of vulnerability in European asylum procedures*, Διαθέσιμο: [aida_vulnerability_in_asylum_procedures.pdf](#)

Altai Consulting, 2015, *Migration Trends Across the Mediterranean: Connecting the Dots*, IOM's Regional Office for the Middle East and North Africa

Amnesty International, 2024, *The digital border, migration, technology & inequality*, Διαθέσιμο: <https://www.amnestyusa.org/wp-content/uploads/2024/06/The-Digital-Border-Migration-Technology-and-Inequality.pdf>

European Asylum Support Office, 2017, *Single Programming Document: Multiannual Programming 2017-2019, Work Programme 2017*, Διαθέσιμο: <https://euaa.europa.eu/publications/single-programming-document-2017-2019>

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), 2016. *Scope of the principle of non-refoulement in contemporary border management: evolving areas of law*. Διαθέσιμο: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-scope-non-refoulement_en.pdf

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), 2018, *Under Watchful Eyes: Biometrics, EU IT-systems and Fundamental Rights*. European Union Agency for Fundamental Rights. Διαθέσιμο: <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/under-watchful-eyes-biometrics-eu-it-systems-and-fundamental-rights>

Human Rights Committee, 1994. *Womah Mukong v. Cameroon*, Communication No. 458/1991, U.N. Doc

International Committee of the Red Cross (ICRC), 2018. *Note on migration and the principle of non-refoulement*. International Review of the Red Cross, pp.1–13.

Irish Council for Civil Liberties (ICCL), 2022, *Flaws in Ex-Post Enforcement in the AI Act*, Διαθέσιμο: <https://www.iccl.ie/news/flaws-in-ex-post-enforcement-in-the-ai-act/>

Refugee Support Aegean, 2024, Νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο, ανεπίτρεπτη οπισθοδρόμηση των ελάχιστων εγγυήσεων στο άσυλο, Διαθέσιμο: https://rsaegean.org/wp-content/uploads/2024/07/RSA_NewPact_Comments_EL.pdf

United Nations High Commissioner for Refugees, 2003, Beyond Proof Credibility Assessment in EU Asylum Systems, Διαθέσιμο: <https://www.unhcr.org/media/full-report-beyond-proof-credibility-assessment-eu-asylum-systems>

United Nations High Commissioner for Refugees, 2007, *Advisory Opinion on the Extraterritorial Application of Non-Refoulement Obligations under the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol*, Διαθέσιμο: <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2007/en/40854>

United Nations High Commissioner for Refugees, 2023, *Access to territory and non-refoulement*. Διαθέσιμο: <https://emergency.unhcr.org/protection/legal-framework/access-territory-and-non-refoulement>

United Nations High Commissioner for Refugees, 2024, *UNHCR highlights shocking needs and risks facing refugees and migrants on routes from Africa to Europe*, Διαθέσιμο: <https://www.unhcr.org/news/briefing-notes/unhcr-highlights-shocking-needs-and-risks-facing-refugees-and-migrants-routes>

United Nations High Commissioner for Refugees, *the 1951 Refugee Convention*, Διαθέσιμο: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/overview/1951-refugee-convention>

United Nations Office on Drugs and Crime, 2018, *Limitations permitted by human rights law*, Διαθέσιμο: <https://www.unodc.org/e4j/zh/terrorism/module-7/key-issues/limitations-permitted-by-human-rights-law.html>

United Nations, 2014, Draft articles on the expulsion of aliens, with commentaries, Διαθέσιμο: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_12_2014.pdf

United Nations, 2018, *Committee against Torture General comment No. 4 (2017) on the implementation of article 3 of the Convention in the context of article 22*, Διαθέσιμο: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/CAT/CAT-C-GC-4_EN.pdf

Γραφείο του Υπατη Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες, 2009, *Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων*, ΣΤ' Έκδοση, Αθήνα 2009

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, *Tool 14: Strengthening health information, health monitoring and evaluation*, Διαθέσιμο: <https://www.who.int/tools/refugee-and-migrant-health-toolkit/module-4/tool-14>

ΓΝΩΜΟΔΩΤΗΣΕΙΣ, ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ:

European Commission, 2017, *Report from the Commission to the European parliament, the European council and the council twelfth report on relocation and resettlement*, Διαθέσιμο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/txt/?uri=com%3a2017%3a260%3afin>

European Commission, *Integrated Border Management Fund – Performance*, Διαθέσιμο: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/programme-performance-statements/integrated-border-management-fund-performance_en

European Commission, *Internal Security Fund (2021-2027)*, Διαθέσιμο: https://home-affairs.ec.europa.eu/funding/internal-security-funds/internal-security-fund-2021-2027_en

European Parliament, 2024, *MEPs approve the new Migration and Asylum Pact*, Διαθέσιμο: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240408IPR20290/meps-approve-the-new-migration-and-asylum-pact>

European Union, 2022, *What is ETIAS*, Διαθέσιμο: https://travel-europe.europa.eu/etias/what-etias_en

German Federal Office for Migration and Refugees, 2018, *Personal Interview*, Διαθέσιμο: <https://www.bamf.de/EN/Themen/AsylFluechtlingsschutz/AblaufAsylverfahrens/Anhoerung/anhoerung-node.html>

Information and Data Protection Commissioner, 2023, Functionalities of SIS as of 2023, Διαθέσιμο: [Functionalities of Schengen Information System as of 2023](#)

The Working Party on the Protection of Individuals with regard to the Processing of Personal Data, Article 29 Data Protection Working Party, 2003. *Working document on biometrics*. Adopted on 1 August 2003. Brussels: European Commission

Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, 18 Μαρτίου 2016

Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Οικονομικών, Απόφαση Ένταξης του Έργου «ΥΠΕΡΙΩΝ–Σχεδιασμός, Υλοποίηση, εγκατάσταση και λειτουργία συστήματος ελέγχου πρόσβασης και παρακολούθησης παροχών των προσφύγων και μεταναστών που διαμένουν στις Δομές Προσωρινής Υποδοχής και Φιλοξενίας» (Κωδικός ΟΠΣ ΤΑ 5149204), Διαθέσιμο: <https://greece20.gov.gr/wp-content/uploads/2021/12/41.-Apofasi-entaksis-ergou-YPERIWN-measure-16763-Kodikos-OPS-TA-5149204-orthi.pdf>

Ελληνική Δημοκρατία, Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025, Διαθέσιμο: <https://digitalstrategy.gov.gr/project/yperion>

Ελληνική Δημοκρατία, Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025, Διαθέσιμο: <https://digitalstrategy.gov.gr/project/kentayros>

ΕΣΠΑ-ΕΕΠΑ, 2021, Κοινή γνωμοδότηση 5/2021 σχετικά με την πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων σχετικά με την τεχνητή νοημοσύνη (πράξη για την τεχνητή νοημοσύνη), Διαθέσιμη: https://www.edpb.europa.eu/system/files/2021-10/edpb-edps_joint_opinion_ai_regulation_el.pdf

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο, Διαθέσιμο: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/migration-and-asylum/pact-migration-and-asylum_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019, Κατευθυντήριες γραμμές δεοντολογίας για αξιόπιστη ΤΝ, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/el/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2023, Οι πρώτοι κανόνες για την τεχνητή νοημοσύνη στον κόσμο: το ΕΚ έτοιμο για διαπραγματεύσεις, Διαθέσιμο: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/press->

[room/20230609IPR96212/oi-prottoi-kanones-gia-tin-techniti-noimosuni-to-ek-etoimo-gia-diapragmateuseis](https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-union-agency-operational-management-large-scale-it-systems-area-freedom-security-and-el)

Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Λειτουργική Διαχείριση Συστημάτων ΤΠ Μεγάλης Κλίμακας στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (eu-LISA), <https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-union-agency-operational-management-large-scale-it-systems-area-freedom-security-and-el>

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Δελτίο Τύπου, 4^η Απριλίου του 2024, *Διευκρινίσεις για την επιβολή προστίμων από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα*, Διαθέσιμο: <https://migration.gov.gr/dieykriniseis-gia-tin-epivoli-prostimoy-apo-tin-archi-prostasias-dedomenon-prosopikoy-charaktira/>

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, *Δομές Φιλοξενίας - Προσωρινής Υποδοχής*, Διαθέσιμο: <https://migration.gov.gr/ris/perifereiakes-monades/domes/>

ΓΝΩΜΟΔΩΤΗΣΕΙΣ – ΟΔΗΓΟΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ:

European Court of Human Rights, 2020. *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights - Right to respect for private and family life*. Διαθέσιμο: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselawcomp/echr/2020/en/123516>

European Court of human rights, 2023, - *Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights*, Διαθέσιμο: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_2_eng

European Court of Human rights, 2024 “Mass surveillance” Διαθέσιμο: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_mass_surveillance_eng

European Court of Human Rights, 2024, *Guide on Article 4 of Protocol No. 4 to the European Convention on Human Rights Prohibition of collective expulsions of aliens*, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_4_protocol_4_eng

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΑΝΑΞΑΡΤΗΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ:

Απόφαση 13/2024, Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΟΡΓΑΝΩΝ ΤΗΣ Ε.Ε.:

Απόφαση 2004/512/ΕΚ του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2004, για τη δημιουργία του Συστήματος Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις (VIS)

Απόφαση 2008/633/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 23ης Ιουνίου 2008, σχετικά με την πρόσβαση στο Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις (VIS) των εντεταλμένων αρχών των κρατών μελών καθώς και της Ευρωπόλ, προς αναζήτηση δεδομένων για την πρόληψη, εξακρίβωση και διερεύνηση τρομοκρατικών πράξεων και άλλων σοβαρών αξιόποινων πράξεων

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΑΣΥΛΟΥ:

Αρ. Πρωτ. 1821/2021 Απόφαση Α' βαθμού επί αίτησης διεθνούς προστασίας, Περιφερειακό Γραφείο Ασύλου Αττικής

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ:

European Court of Human Rights, 2000. *Case of Kudła v. Poland* (Application no. 30210/96), Judgment, Strasbourg

European Court of Human Rights, 2011. *Case of Derman v. Turkey* (Application no. 21789/02), Judgment, Strasbourg,

Human Rights Committee, 1994. *Womah Mukong v. Cameroon*, Communication No. 458/1991, U.N.

Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C-135/22 P, 2023. *Αίτηση αναιρέσεως – Πρόσβαση στα έγγραφα των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 – Άρθρο 4, παράγραφος 2, πρώτη περίπτωση – Εξαίρεση από το δικαίωμα πρόσβασης – Προστασία των εμπορικών συμφερόντων – Πρόγραμμα-πλαίσιο έρευνας και καινοτομίας “Ορίζων 2020” (2014-*

2020) – Έγγραφα σχετικά με το ερευνητικό έργο “iBorderCtrl: Intelligent Portable Border Control System” – Απόφαση του Ευρωπαϊκού Εκτελεστικού Οργανισμού Έρευνας (REA) με την οποία απορρίπτεται η πρόσβαση σε ορισμένες πληροφορίες – Υπέρτερο δημόσιο συμφέρον

Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου (δέκατο τμήμα), T-158/19, 2021, Πρόσβαση στα έγγραφα – Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 – Πρόγραμμα-πλαίσιο για την έρευνα και την καινοτομία “Ορίζων 2020” (2014-2020) – Κανονισμός (ΕΕ) 1290/2013 – Έγγραφα σχετικά με το ερευνητικό έργο “iBorderCtrl: Intelligent Portable Border Control System” – Εξαίρεση που αφορά την προστασία των εμπορικών συμφερόντων τρίτων – Μερική άρνηση παροχής πρόσβασης – Υπέρτερο δημόσιο συμφέρον.

ΔΙΕΘΝΗΣ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΑΙ ΕΓΧΩΡΙΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ:

Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και Προαιρετικά Πρωτόκολλα

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών

Η Σύμβαση του 1951 – Σύμβαση της Γενεύης σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων

Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ)

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2017/2226 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 30ής Νοεμβρίου 2017 σχετικά με τη θέσπιση συστήματος εισόδου/εξόδου (ΣΕΕ) για την καταχώριση δεδομένων εισόδου και εξόδου και δεδομένων άρνησης εισόδου των υπηκόων τρίτων χωρών που διέρχονται τα εξωτερικά σύνορα των κρατών μελών, τον καθορισμό των όρων πρόσβασης στο ΣΕΕ για σκοπούς επιβολής του νόμου και την τροποποίηση της σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν και των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 767/2008 και (ΕΕ) αριθ. 1077/2011

Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1240 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Σεπτεμβρίου 2018, για τη θέσπιση Ευρωπαϊκού Συστήματος Πληροφοριών και Αδειοδότησης Ταξιδιού (ETIAS), καθώς και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 1077/2011, (ΕΕ) αριθ. 515/2014, (ΕΕ) 2016/399, (ΕΕ) 2016/1624 και (ΕΕ) 2017/2226

Κανονισμός (ΕΕ) 2021/1134 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 7ης Ιουλίου 2021 για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 767/2008, (ΕΚ) αριθ. 810/2009, (ΕΕ) 2016/399, (ΕΕ) 2017/2226, (ΕΕ) 2018/1240, (ΕΕ) 2018/1860, (ΕΕ) 2018/1861, (ΕΕ) 2019/817 και (ΕΕ) 2019/1896 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και για την κατάργηση των αποφάσεων 2004/512/ΕΚ και 2008/633/ΔΕΥ του Συμβουλίου, για τον σκοπό της μεταρρύθμισης του Συστήματος Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις

Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1347 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των ανιθαγενών ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας, για την τροποποίηση της οδηγίας 2003/109/ΕΚ του Συμβουλίου και για την κατάργηση της οδηγίας 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου

Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1348 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, για τη θέσπιση κοινής διαδικασίας διεθνούς προστασίας στην Ένωση και την κατάργηση της οδηγίας 2013/32/ΕΕ

Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1349 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, για τη θέσπιση διαδικασίας επιστροφής στα σύνορα και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2021/1148

Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1350 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, για τη θέσπιση Πλαισίου της Ένωσης για την Επανεγκατάσταση και την Εισδοχή για Ανθρωπιστικούς Λόγους και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2021/1147

Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1351 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης και την τροποποίηση των

κανονισμών (ΕΕ) 2021/1147 και (ΕΕ) 2021/1060 και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 604/2013

Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1356 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, για τη θέσπιση ελέγχου διαλογής υπηκόων τρίτων χωρών στα εξωτερικά σύνορα και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 767/2008, (ΕΕ) 2017/2226, (ΕΕ) 2018/1240 και (ΕΕ) 2019/817

Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1358 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, σχετικά με τη θέσπιση του «Eurodac» για την αντιπαραβολή βιομετρικών δεδομένων προκειμένου να εφαρμόζονται αποτελεσματικά οι κανονισμοί (ΕΕ) 2024/1351 και (ΕΕ) 2024/1350 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και η οδηγία 2001/55/ΕΚ του Συμβουλίου και να ταυτοποιούνται οι παρανόμως διαμένοντες υπήκοοι τρίτων χωρών και οι ανιθαγενείς και σχετικά με αιτήσεις αντιπαραβολής με τα δεδομένα Eurodac που υποβάλλουν οι αρχές επιβολής του νόμου των κρατών μελών και η Ευρώπη για σκοπούς επιβολής του νόμου, την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) 2018/1240 και (ΕΕ) 2019/818 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 603/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου

Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1359 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, για την αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσης και ανωτέρας βίας στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2021/1147

Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1689 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2024, για τη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων σχετικά με την τεχνητή νοημοσύνη και την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 300/2008, (ΕΕ) αριθ. 167/2013, (ΕΕ) αριθ. 168/2013, (ΕΕ) 2018/858, (ΕΕ) 2018/1139 και (ΕΕ) 2019/2144 και των οδηγιών 2014/90/ΕΕ, (ΕΕ) 2016/797 και (ΕΕ) 2020/1828 (κανονισμός για την τεχνητή νοημοσύνη) (Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ)

Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1052/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2013, για τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Επιτήρησης των Συνόρων (EUROSUR)

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 603/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τη θέσπιση του «Eurodac» για την αντιπαραβολή δακτυλικών αποτυπωμάτων για την αποτελεσματική εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ)

Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 2252/2004 του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2004, σχετικά με την καθιέρωση προτύπων για τα χαρακτηριστικά ασφαλείας και τη χρήση βιομετρικών στοιχείων στα διαβατήρια και τα ταξιδιωτικά έγγραφα των κρατών μελών

Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 2725/2000 του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2000, σχετικά με τη θέσπιση του "Eurodac" για τη σύγκριση των δακτυλικών αποτυπωμάτων με σκοπό την αποτελεσματική εφαρμογή της σύμβασης του Δουβλίνου

Κώδικας Μετανάστευσης (Ν. 5038/2023)

Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (Νόμος 4620/2019)

Νομοθετικό Διάταγμα 3989/1959 - ΦΕΚ 201/Α/26-9-1959 Περί κυρώσεως της πολυμερούς Συμβάσεως περί της νομικής καταστάσεως των προσφύγων

Οδηγία (ΕΕ) 2024/1346 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2024, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία

Οδηγία 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης

Οδηγία 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (αναδιατύπωση)

Οδηγία 2013/33/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (αναδιατύπωση)

Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Σύνταγμα της Ελλάδος

Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ – BLOGS:

<https://algorithmwatch.org/en/borders-without-ai/>

<https://asylumdata.ku.dk/research/xai/fair/>

<https://bigblue.academy/gr/ti-einai-to-nlp>

<https://edri.org/our-work/greek-ministry-of-asylum-and-migration-face-a-record-breaking-e175000-fine-for-the-border-management-systems-kentauros-hyperion/>

https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen-borders-and-visa/visa-information-system_en

<https://just-access.de/access-to-justice-and-the-right-to-an-effective-remedy-for-human-rights-violations/>

<https://migrationpolicycentre.eu/the-ethics-of-migration-policy-dilemmas/>

<https://nouvelles.umontreal.ca/en/article/2022/04/26/stop-talking-about-the-refugee-crisis/>

<https://picum.org/blog/the-eu-migration-pact-a-dangerous-regime-of-migrant-surveillance/>

<https://pulitzercenter.org/stories/greek-data-watchdog-rule-ai-systems-refugee-camps>

<https://thepressproject.gr/evros-2020-martyria-fantarou-gia-fonous-kai-apistefi-via-stratou-astynomias-kai-fasiston-enantion-prosfygon/>

<https://trilateralresearch.com/work/honeycomb-project>

<https://verfassungsblog.de/like-handing-my-whole-life-over/>

<https://www.asyluminsight.com/history-of-asylum>

<https://www.constitutionalism.gr/i-syntagmatiki-rithmisi-tou-dikaiou-tis-anagis/>

<https://www.euractiv.com/section/data-privacy/opinion/it-is-time-to-tear-down-this-wall/>

<https://www.euractiv.com/section/data-privacy/opinion/it-is-time-to-tear-down-this-wall/>

<https://www.iborderctrl.eu/iborderctrl-project-the-quest-of-expediting-border-crossing-processes.html>

<https://www.investopedia.com/terms/b/blackbox.asp>

<https://www.migrationtechmonitor.com/mapping-border-techno>

<https://www.reuters.com/article/technology/eus-lie-detecting-virtual-border-guards-face-court-scrutiny-idUSL8N2KB2GT/>

<https://www.statewatch.org/analyses/2023/digital-rights-and-the-protection-of-the-right-to-asylum-in-the-charter-of-the-european-union/>

<https://www.statewatch.org/media/3964/europe-techno-borders-sw-emr-7-23.pdf>

<https://www.washingtonpost.com/world/interactive/2023/greece-migrant-boat-coast-guard/>

<https://www.whitecase.com/sites/default/files/2024-07/wc-eu-ai-act-enforcement-timeline.pdf>